M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVÆSTIONVM SEV DISPVTATIONVM Libri Quinque,

Post plurimas doctissimorum Virorum emendationes, ad vsum studiosæ iuuentutis nunc denuo excusi, Et amplissimis notis illustrati.

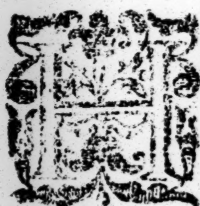
James

LONDINI,
Excudebat R. Field, impensis Ioannis Harrisoni. 1591.

TYPOGRAPHVS studiosis adolescentibus. S. P. D.

ABETIS, *ornatißimi adolescentes, Tusculanas M.T.Ciceronis quæstiones, nunc denuo, inter reliqua præstantißimi Oratoris opera, separatim ad vsum vestrum excusas. in quarum editione, castigatißima quæque exemplaria (hactenus in lucem edita) sequuti sumus, neque temere quicquam immutandum censuimus. Tanti enim Ciceronis authoritatem doctißimi quique meritò semper faciendam existimarunt, vt, si qua in excudendis huius Auctoris operibus vocula occurreret, quæ delicatis auribus minùs probaretur, relinquendam potiùs, quàm alteram non perinde aptam substituendam, iudicarint. Annotatiunculas quasdam oris marginum addidimus, quas vobis, cæterisque Lectoribus, neque ingratas, neque infrugiferas fore confidimus. Hunc qualemcumque laborem nostrum boni consulite, alacriquè animo in cœpta studia incumbite: inquè Dei Opt. Max. timore, superiorúmque vestrorum obedientia crescentes, diu feliciterque valete.*

M. TVL. CICERONIS TVSC. [a] QVÆSTIONVM AD M. BRVTVM.

a q.v.c. DISPVTATIONVM

LIBER I.

DE CONTEMNENDA MORTE.

VM defensionum laboribus, senatorijsque muneribus aut omnino, aut magna ex parte essem aliquando liberatus, retuli me, Brute, te hortante maximè, ad ea studia, quæ retenta animo, remissa temporibus, lõgo interuallo intermissa reuocaui: &, cum omnium artium, quæ ad rectam viuendi viam pertinerent, [b] ratio, & disciplina, studio sapientiæ, quæ philosophia dicitur, contineretur: hoc mihi Latinis litteris illustrandum putaui: nõ quia philosophia Græcis & litteris, & doctoribus percipi non posset: sed meũ iudicium [c] semper fuit, omnia nostros aut inuenisse per se sapientiùs, quã Græcos: aut accepta ab illis, fecisse meliora, quæ quidem digna statuissent, in quibus elaborarent. nã mores, & instituta vitæ, resq; domesticas, ac familiareis nos profectò & meliùs tuemur, & lautiùs. rem verò publicam nostri maiores certè melioribus [d] temperauerunt & institutis, & legibus. Quid loquar de re militari? in qua cùm virtute nostri multùm valuerunt, tum plus etiã disciplina. Iam illa, quæ natura, non litteris assecuti sunt, neque cum Græcis, neq; vlla cum gente sunt conferenda. Quæ enim tanta grauitas, quæ tanta constantia, magnitudo animi, probitas fides, quæ tam excellens in omni genere virtus in vllis

b μέθοδος.

c al. semper hoc fuit.

d al. temperarunt.

fuit,

fuit, ut sit cum maioribus nostris cōparanda? doctrina Græcia nos, & omni litterarū genere superabat, in quo erat facilè vincere non repugnantes. nam cùm apud Græcos antiquissimum è doctis sit genus poëtarum, siquidem Homerus fuit, & Hesiodus ante Romam cónditā, Archilochus regnante Romulo: seriùs poëticam nos accepimus: annis enim ferè [a] CCCCCX. post Romam cónditam Liuius fabulā dedit, C. Claudio, Cæci filio, M. Tuditano, consulibus, anno ante natum Ennium: qui fuit maior natu, quàm Plautus, & Næuius. Serò igitur à nostris poëtæ vel cogniti, vel recepti. Quamquam est in originibus, solitos esse in epulis canere conuiuas ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus. honorē tamen huic generi non fuisse, declarat oratio Catonis, in qua obiecit, ut [b] probrum, [c] Marco Nobiliori, quòd is in prouinciā poëtas duxisset. duxerat autem cōsul ille in Ætoliam, ut scimus, Enniū. Quo minus ergo honoris erat poëtis, eo minora studia fuerunt. nec tamen, si qui magnis ingenijs in eo genere exstiterunt, non satis Græcorū gloriæ responderunt. An censemus, si Fabio, nobilissimo homini, laudi datum esset, quòd pingeret, * non multos etiam apud nos futuros [d] Polycletos, & Parrhasios fuisse? Honos alit artes, omnesq; incenduntur ad studia gloria: iacentq; ea semper, quæ apud quosq; improbantur. Sūmam eruditionem Græci sitam censebant in neruorum, vocúmque cantibus. igitur & Epaminondas, princeps, meo iudicio, Græciæ, fidibus præclarè cecinisse dicitur: Themistoclesq; [e] aliquot antè annis cùm in epulis recusasset lyram, habitus est indoctior. Ergo in Græcia musici floruerunt, discebantq; id omnes, nec, qui nesciebat, satis excultus doctrina putabatur. In summo apud illos honore geo-

a al. CCCCXIIII.
b ὄνειδος.
c al. M. Nobiliori.
* 1
d L. Polygnotos. & P.
e al. aliquot ante annos.

metria fuit, itaque nihil mathematicis illuſtrius. At nos, metiendi, ratiocinandique vtilitate, huius artis terminauimus modum. At contrà oratorem celeriter complexi ſumus: nec eum primò eruditum, aptum tamen ad dicendum: pòſt autem eruditũ. nam, Galbam, Africanum, Lælium, doctos fuiſſe, [a] memoriæ traditũ eſt: ſtudioſum autem eum, [b] qui hos ætate anteibat, Catonem: pòſt verò Lepidum, Carbonem, Gracchos: deinde ita magnos noſtram ad ætatem, vt non multùm, aut nihil omnino Græcis [c] cederetur. Philoſophia iacuit vſque ad hanc ætatem, nec vllum habuit lumen litterarum Latinarum: quæ illuſtranda, & excitanda nobis eſt, vt, ſi occupati profuimus aliquid ciuibus noſtris, proſimus etiam, ſi poſſumus, otioſi. In quo eo magis nobis eſt elaborandum, quòd multi iam eſſe Latini libri dicuntur ſcripti inconſideratè ab optimis illis quidem viris, ſed non ſatis eruditis: fieri autem poteſt, vt rectè quis ſentiat, & id, quod ſentit, politè eloqui non poſſit. ſed mandare quemquam litteris cogitationes ſuas, qui eas nec diſponere, nec illuſtrare poſſit, nec delectatione aliqua allicere lectorẽ, hominis eſt intemperanter abutẽtis & otio, & litteris. Itaque ſuos libros ipſi legunt cum ſuis, nec quiſquam attingit, præter eos, qui eandem licentiam ſcribendi ſibi permitti volunt. Quare ſi aliquid oratoriæ laudi noſtra attulimus induſtria, multo ſtudioſiùs philoſophiæ fonteis aperiemus, è quibus etiam illa manabant. Sed, vt Ariſtoteles, vir ſummo ingenio, [d] ſcientiæ copia, cùm motus eſſet Iſocratis rhetoris gloria, dicere etiã cœpit, adoleſcenteis docere, & prudentiam cum eloquentia iungere: ſic nobis placet nec priſtinum dicendi ſtudiũ deponere, & in hac maiore, & vberiore arte verſari. hanc enim perfectam philoſophiam

a ſ. q. v. c. abeſt vox, memoriæ, nec agnoſcit L.
b q. v. c. qui his ætate anteibat alij, vt vulg.
c L. cederemus.
d fort. ſcientia, copia,

sophiam semper iudicaui, quæ de maximis quæstionibus copiosè posset, ornatéq; dicere. in quam exercitationem* [a] ita nos studiosè operam dedimus, vt iam etiam scholas Græcorũ more habere auderemus: vt nuper tuum post discessum in Tusculano, cùm essent complures mecum familiares, [b] tentaui, quid in eo genere possem. vt enim antea declamitabã causas, quod nemo me diutiùs fecit: sic hæc mihi nũc senilis est declamatio. Ponere iubebam de quo quis audire vellet: & id aut sedens, aut ambulans disputabam. itaque dierum quinque scholàs, vt Græci appellant, in totidẽ libros cõtuli. fiebat autem ita, vt, cùm is, qui audire vellet, dixisset, quid sibi videretur, tum ego cõtrà dicerem. hæc est enim, vt scis, vetus, & Socratica ratio contra alterius opinionem disserendi. nam ita facillimè, [c] quod verisimilimum esset, inueniri posse Socrates arbitrabatur. sed quo cõmodiùs disputationes explicentur, sic eas exponam, quasi agatur res, non quasi narretur. ergo ita nascetur exordiũ. A.* Malũ mihi videtur esse mors. M. Iis ne, qui mortui sunt, an iis, quibus moriendum est? A. vtrisq;. M. Est igitur miserum, quoniam malũ. A. Certè. M. Ergo & ij, quib. euênit iam, vt morerentur, & ij, quibus euenturum est, miseri. A. Mihi ita videtur. M. Nemo ergo non miser. A. Prorsus nemo. M. Et quidem, si tibi cõstare vis, omnes, [d] quicumque nati sunt, erúntve, non solũ miseri, sed etiam semper miseri. nam si solos eos diceres miseros, quibus moriendum esset, neminẽ tu quidem eorum, qui viuerent, exciperes: moriendum est enim omnibus: esset tamen miseriæ finis in morte. quoniam autem etiam mortui, miseri sunt, in miseriam nascimur sempiternam. necesse est enim, miseros esse eos, qui cẽtum millibus annorum antè occiderunt, vel

* 2
a ita nos studiosè dedimus, vt iam
b v.c. temptaui, non pl.
c al. quid verisimillimum esset, &c. al. quid verum, veríue simil.
* 3
d L. qui vnquam sunt, & ita q.v.c.

a "al. qui vmquam

b al. traue-ctio Acherũtis

*4 *5

c L. vt ista credam? & ita v.c.

*6

d "al. sint

*potius omneis,a" quicumque nati. A. Ita prorsus existimo. M. Dic, quæso, num te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus,b transuectio Acherontis, * mento summam aquam attingens siti enectus Tantalus? * num illud, quod Sisiphus versat*

Saxum sudans nitendo, neque proficit hilum?

fortasse etiam inexorabiles iudices, Minos, & Rhadamanthus. apud quos nec te L. Crassus defendet, nec M. Antonius, nec, quoniam apud Græcos iudices res agetur, poteris adhibere Demosthenem: tibi ipsi pro te erit maxima corona causa dicenda. Hæc fortassè metuis, & idcirco mortem censes esse sempiternum malũ. A. Adeóne me delirare censes,c vt ita esse credã? M. An tu hæc non credis? A. Minimè verò. M. Malè hercule narras. A. Cur? quæso. M. quia disertus esse possem, si contra ista dicerem. A. Quis enim non in eiusmodi causa? aut quid negotij est, hæc poëtarum, & pictorum portenta conuincere? M. Atquî pleni sunt libri philosophorum contra ista ipsa disserentium. A. Ineptè sanè. quis est enim tam excors, quẽ ista moueant? M. Si ergo apud inferos miseri non sunt, ne sunt quidem apud inferos vlli. A. Ita prorsus existimo. M. Vbi ergo sunt ij, quos miseros dicis? aut quem locum incolunt? si enim sunt, nusquã esse non possunt. A. Ego verò nusquam esse illos puto. M. Igitur ne esse quidem. A. Prorsus isto modo: & tamen miseros ob id ipsum quidem, quia nullid" sunt. M. Iam mallem Cerberum metueres, quàm ista tam inconsideratè diceres. A. Qui tandem? M. quem esse negas, eundẽ esse dicis. vbi est acumen tuum? cum enim miserum esse dicis, tum eum, qui non sit, dicis esse. A. Non sum ita hebes, vt ista dicam. M. Quid dicis igitur? A. Miserũ esse, verbi causa, M. Crassum, qui illas fortunas morte dimiserit:*

dimiserit: miserũ Cn. Pompeium, qui tanta gloria sit orbatus:[a] omneis denique miseros, qui hac luce careant. M. Reuolueris eodem. sint enim oportet, si miseri sunt. tu autem modò negabas eos esse, qui mortui essent, si igitur non sunt, nihil possunt esse. ita ne miseri quidem sunt. A. Non dico fortasse etiam, quod sentio. nam istud ipsum, non esse cùm fueris, miserrimũ puto. M. quid miserius, quàm omnino numquã fuisse? ita, qui nondum nati sunt, quia non sunt, miseri iam sunt: & nos ipsi, si post mortem miseri futuri sumus, miseri fuimus, antequàm nati. ego autem non cõmemini, antequàm sum natus,[b] me miserum. tu si meliore memoria es, velim scire, ecquid de te recordêre. A. Ita iocaris, quasi ego dicã, eos esse miseros, qui nati non sunt, & nõ eos[c] miseros, qui mortui sunt. M. esse ergo eos dicis. A. immò, quia nõ sunt, cùm fuerint, eos miseros esse M. Pugnantia te loqui non vides? quid enim tã pugnat, quàm non modò miserum, sed omnino quidquam esse, qui non sit? an tu egressus porta Capena, cùm Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum sepulcra vides, miseros putas illos? A. Quoniam me verbo premis, posthac non ita dicam, miseros esse, sed tantùm, miseros, ob idipsum, quia non sunt. M. Non dicis igitur, miser est M. Crassus, sed tantùm, miser M. Crassus. A. Ita planè. M. Quasi non necesse sit, quidquid isto modo pronũties, id aut esse, aut nõ esse. an tu dialecticis ne imbutus quidem es? in primis enim hoc traditur: omne pronuntiatum (sic enim mihi in præsentia occurit, vt[d] appellarem ἀξίωμα: vtar post alio, si inuenero melius)[e] id ergo est pronuntiatum, quod aut verum, aut falsum esse dicitur. cùm igitur dicis, miser M. Crassus: aut hoc dicis, miser est M. Crassus, vt possit iudicari, verum id, falsúmne sit: aut

a v.c. omnia

b fort. me esse miserũ.

c fort. delẽda hîc vox, miseros,

d al. appellẽ

e q.v.c. id ergo, quod est pronuntiatũ, aut verũ est, aut falsum.

nihil dicis omnino. A. Agè, iam concedo non esse miseros, qui mortui sunt, quoniam extorsisti, vt faterer, qui omnino non essent, eos ne miseros quidē esse posse. quid? qui viuimus, cùm moriendum sit, nónne miseri sumus? quæ enim potest in vita esse iucunditas, cùm dies, & noctes cogitandum sit, iam, iamq́ue esse moriendum? M. Ecquid ergo intelligis, quantum mali ex humana condicione deieceris? A. quónam modo? M. quia, si mori etiam mortuis miserum esset infinitum quoddam, & sempiternū malum haberemus in vita. nunc video calcem:[a] ad quem cùm sit decursum, nihil sit præterea extimescendum. sed tu mihi videris Epicharmi, acuti, nec insulsi hominis, vt Siculi, sententiam sequi. A. Quam? non enim noui. M. Dicam, si potero, Latinè. scis enim me Græcè loqui in Latino sermone non plus solere, quàm in Græco Latinè. A. & rectè quidem. sed quæ tandem est Epicharmi ista sententia? M.

a v.c. ad quā cūm & ita L.

[b]*Emori nolo: sed me esse mortuum*[c] *nihili æstimo.*

b Ἀπό μου θανεῖν ἤ, θνήσκειν δ' οὔ μοι διαφέρει.

c al. nihil æstimo.

A. Iam agnosco Græcum. sed quoniam coëgisti, vt cōcederem, qui mortui essent, eos miseros nō esse, perfice, si potes, vt ne moriendum quidem esse, miserum putē. M. iam istuc quidem nihil negotij est: sed etiam maiora molior. A. Quo modo hoc nihil negotij est? aut quæ tandem sunt ista maiora? M. Quoniam, si post mortem nihil est mali, ne mors quidem est malum: cui proximum tempus est post mortem, in quo mali nihil esse concedis: ita ne moriendum quidem esse, malum est.[d] *" id est enim, perueniendum esse ad id, quod non esse malum confitemur. A. Vberiùs ista quæso. hæc enim spinosiora, priùs, vt confitear, me cogunt, quàm vt assentiar. sed quæ sunt ea, quæ dicis te maiora moliri? M. vt doceam, si possim, non modò malū non esse,*

d" al. idem.

sed

*sed bonum etiam esse mortem. A. Non postulo id quidem, aueo tamen audire. vt enim nō efficias quod vis, tamen, mors vt malum non sit, efficies. sed nihil te interpellabo. [a] continentem orationem audire malo. M. Quid? si te rogauero aliquid, nónne respondebis? A. Superbi id quidem esset. sed, nisi quid necesse erit, mâlo ne roges. M. Geram tibi morem, & ea, quæ vis, vt potero, explicabo, nec tamen quasi Pythius Apollo, certa, vt sint, & fixa, quæ dixero: sed vt homunculus [b] vnus è multis, probabilia coniectura sequens. vltrà enim quò progrediar, quàm vt verisimilia [c] videam, non habeo. certa dicent ij, qui & percipi ea posse dicunt, & se sapienteis esse profitentur. A. Tu, vt videtur. nos ad audiendū parati sumus. M. Mors igitur ipsa, quæ videtur notissima res esse, quid sit primùm est videndum. sunt enim, qui discessum animi à corpore putent esse mortem. sunt, qui nullum censeant fieri discessum, sed vnà animum, & corpus occidere, animumq; cum corpore exstingui. qui discedere animum censent, alij statim dissipari, alij diu permanere, alij semper. Quid sit porrò ipse animus, aut vbi, aut vnde, magna dissensio est. * alijs cor ipsum, animus videtur: ex quo excordes, vecordes, concordesq; dicuntur: & Nasica ille prudens, bis consul, Corculum, &*

Egregiè cordatus homo catus [d] Aeliu' Sextus.

*Empedocles animum esse censet, * cordi suffusum sanguinem. alijs pars quædā cerebri, visa est animi principatum tenere. alijs nec cor ipsum placet, nec cerebri quandam partem, esse animum: sed alij in corde, alij in cerebro dixerunt animi esse sedem, & locum. [e] animum autem alij animam, [f] vt ferè nostri, declarant nominari. nam & agere animam, & efflare dicimus, & animosos, & bene animatos, & ex animi sententiā:*

a συνεχῆ.
b εἷς τῶν πολλῶν
c al. dicam.
* 7
d al. Ailius
* 8
e al animū autem animam nostri declarant nominari.
f q.v.c. vt ferè ipsum declarat nomē.

ipse autem animus ab anima dictus est. Zenoni Stoico animus, ignis videtur. Sed hæc quidem, quæ dixi, [a]cor, cerebrum, animam, ignem, vulgò: reliqua ferè singuli, vt multi antè veteres. proximè autem Aristoxenus, musicus, idemq́; philosophus, [b]intentionem ipsius corporis quandam, velut in cantu, & fidibus, quæ harmonia dicitur. sic ex corporis totius natura, & figura, varios motus cieri, tanquã in cantu sonos. Hic ab artificio suo non recessit, & tamen dixit aliquid, quod ipsum quale esset, erat multo antè & dictum, & explanatum à Platone. Xenocrates animi figuram, & quasi corpus, negauit esse, verùm numerum dixit esse, cuius vis, vt iam antea Pythagoræ visum erat, in natura maxima esset. eius doctor Plato triplicem finxit[c] animam: cuius principatum, id est rationẽ, in capite, sicut in arce, posuit: & duas parteis separare voluit, iram, & cupiditatem: quas locis disclusit: iram in pectore, cupiditatem subter præcordia locauit. Dicæarchus autem in eo sermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit, doctorum hominum disputantium, primo libro multos loquenteis facit: duobus Pherecratem quendam Phthiotam senem, quem ait à Deucalione ortum, disserentem inducit, nihil esse omnino animum, & hoc esse nomen totum inane, frustraq́; animalia, & animanteis appellari: neque in homine inesse animum, [d]vel animam, nec in bestia: vimq́; omnem eam, qua vel agamus quid, vel sentiamus, in omnibus corporibus viuis æquabiliter esse fusam, nec separabilem à corpore esse, quippe quæ nulla sit, nec sit quidquã, nisi corpus vnũ, & simplex, ita figuratum, vt temperatione naturæ vigeat, & sentiat. Aristoteles longè omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio, & diligentia,

a al. cor, sanguinem, cerebrum,

b q.v.c. ipsius corporis intentionem quandam,

c q.v.c. animi naturam: cuius pr.

d hoc totum, vel animam, abest à q.v.c

tia, cùm quattuor illa genera principiorum esset cōplexus, è quibus omnia orirētur, quinctam quandam naturam censet esse, è quà sit mens. cogitare enim, & prouidere, & discere, & docere, & inuenire aliquid, & tam multa alia, meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angi, lætari: hæc, & similia eorum, in horum quattuor generum nullo inesse putat. quinctum genus adhibet,[a] vacans nomine: & sic ipsum animum,[b] ἐντελεχίαν appellat nouo nomine,* quasi quandam continuatam motionem, & peremnem. Nisi quæ me fortè fugiunt, hæ sunt ferè omnium de animo sententiæ. Democritum enim magnum quidem illum virum, sed læuibus, & rotundis corpusculis efficientem animum concursu quodam fortuito, omittamus. nihil est enim apud istos, quod nō atomorum turba conficiat. Harum sententiarum quæ vera sit, deus aliquis viderit: quæ verisimillima, magna quæstio est.[c] vtrùm igitur inter has sententias dijudicare malumus, an ad propositum redire? A. Cuperem equidem vtrumque, si posset: sed est difficile non confundere. quare si, vt ista nō disseramus, liberari mortis metu possumus, id agamus. sin id non potest, nisi hac quæstione animorum explicata, nunc, si videtur, hoc: illud, alìas. M. Quod malle te intelligo, id puto esse commodius. efficiet enim ratio, vt quæcumque vera sit earum sententiarum, quas exposui, mors aut malum non sit, aut sit bonum potiùs. nam si cor, aut sanguis, aut cerebrū est animus, certè, quoniam est corpus, interibit cum reliquo corpore.[d] si anima est, fortasse dissipabitur: si ignis, exstinguetur: si est Aristoxeni harmonia, dissoluetur. Quid de Dicæarcho dicam, qui nihil omnino animum[e] dicat esse? His sententiis omnibus nihil post mortem pertinere ad quemquam potest. pa-

a ἀνώνυμον,
b al. ἐνδελεχίαν
* 9
c fort. vtrùm igitur has sētentias dijudicare malumus,
d al. si aer, mendosè.
e fort. [illegible]cit esse

riter enim cum vita sensus amittitur. non sentientis autem, nihil est, vllam in partem quod intersit. reliquorũ sententiæ spẽ afferunt, si te fortè hoc delectat, posse animos, cùm è corporibus excesserint, in cælũ, quasi in domicilium suũ, pervenire. A. Me verò delectat: idq́; primùm ita esse: deinde, etiã si non sit, mihi tamẽ persuaderi velim. M. Quid tibi ergo opera nostra opus est? num eloquentia Platonẽ superare possumus? euolue diligenter eius eum librum, qui est de animo: amplius quod desideres, nihil erit. A. Feci mehercule, & quidem sæpius: sed nescio quo modo, dum lego, assentior: cùm posui librum, & mecum ipse de immortalitate animorum cœpi cogitare, assensio omnis illa [a] elabitur. M. Quid hoc? dasne aut manere animos post mortẽ, aut morte ipsa interire? A. Do verò. M. Quid, si maneant? A. Beatos esse concedo. M. Si intereant? A. Non esse miseros, quoniam ne sint quidẽ. [b] iam istuc, coacti à te, paullo antè concessimus. M. quo modo igitur, aut cur mortem malum tibi videre dicis, quæ aut beatos nos efficiet, animis manentibus, aut non miseros, sensu carenteis? A. Expone igitur, nisi molestum est, primùm animos, si potes, remanere post mortem: tum, si minùs id obtinebis: (est enim arduum) docebis carere omni malo mortẽ. ego enim istuc ipsum vereor, ne malum sit, non dico carere sensu, sed carendum esse. M. Auctoribus quidem ad istam sententiam, quam vis obtineri, vti optimis possumus: quod in omnibus caussis & debet, & solet valere plurimum: & primùm quidem omni antiquitate: quæ quo propiùs aberat ab ortu, & diuina progenie, hoc meliùs ea fortasse, quæ erant vera, cernebat. itaque vnum illud erat insitũ priscis illis, quos Cascos appellat Ennius, esse in morte sensum,

neque

a q.v.c. illabitur. al. inlabitur. vnde fort. leg. dilabitur.

b fort. nam istuc, coacti à te, &c. fort. iam enim istuc, &c.

[a]neque excessu vitæ sic deleri hominem, vt funditus interiret: idq́ cùm multis alijs rebus, tum è pontificio iure, & cæremonijs sepulcrorũ intelligi licet: quas maximis ingenijs præditi nec tanta cura coluissent, nec violatas tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hæsisset in eorũ mẽtibus, mortẽ non interitũ esse omnia tollentem, atq; delentẽ, sed quandã quasi migrationẽ, cõmutationemq́ vitæ, quæ in claris viris, & fœminis dux in cælũ soleret esse: * in ceteris humi [b]retineretur, & permaneret tamen. ex hoc, & nostrorum opinione.

Romulus in cælo [c]cum dijs agit æuum,

vt famæ assentiens dixit Ennius: & apud Græcos, indeq́ perlapsus ad nos, & vsque ad Oceanum Hercules, tantus, & tam præsens habetur deus. hinc Liber, Semele natus. eademq́ famæ celebritate Tyndaridæ fratres: * qui non modo [d]adiutores in prælijs victoriæ populi R. sed etiam nuntij fuisse perhibentur. Quid? Ino, Cadmi filia, nónne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à nostris? quid? totum propè cælum, ne plureis persequar, nónne humano genere completum est? Si verò scrutari vetera, & ex his ea, quæ scriptores Græciæ prodiderunt, eruere coner: ipsi illi, maiorum gentium dij qui habentur, hinc à nobis profecti in cælũ reperientur. quære, quorum demonstrãtur sepulcra in Græcia: reminiscere, quoniam es initiatus, quæ tradantur mysterijs: tum deniq́, quàm hoc latè pateat, intelliges. Sed qui nondũ ea, quæ multis pòst annis tractari cœpissent, physica didicissent, tantum sibi persuaserant, quantum natura admonente cognouerant: rationes, & causas rerum non tenebant: visis quibusdã sæpe mouebantur, hisq́ maximè nocturnis, vt viderentur ij, qui vita excesserant, viuere. [e]Vt porrò firmissimum

a fort. neque excessu è vita.

*10

b L. retineret, & permanerent tamen.

c L. cum dijs genitalib. æuum Degit vt famæ ass.

*11

d v. e. adiutores in prælijs, populi R. sed etiam victoriæ nũtij fuisse p.

e L. At porrò firmiss.

hoc afferri videtur, cur deos esse credamus, quòd nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit immanis, cuius mentem non imbuerit deorum opinio, multi de dijs praua sentiunt. id enim vitioso more effici solet. omnes tamen esse vim, & naturam diuinã arbitrantur. nec verò id collocutio hominum, aut consensus efficit: non institutis opinio est cõfirmata, non ligibus. Omni autem in re consensio omnium gentium, lex naturæ putanda est. quis est igitur, qui suorum mortem primùm non eò lugeat, quòd eos orbatos vitæ cõmodis arbitretur? Tolle hanc opinionem: luctum sustuleris. nemo enim mæret suo incommodo. dolent fortasse, & anguntur: sed illa lugubris[a] lamentatio, fletúsque mærens, ex eo est, quòd eum, quem dileximus, vitæ commodis priuatum arbitramur, idq; sentire. Atque hæc ita sentimus natura duce, nulla ratione, nulláque doctrina. Maximum verò argumentum est, naturam ipsam de immortalitate animorum tacitã iudicare, quòd omnibus curæ sunt,[b] & maximè quidem, quæ post mortem futura sint. Serit arbores, quæ alteri sæculo prosint, vt ait Statius in Synephebis, quid spectans, nisi etiam postera sæcula ad se pertinere? Ergo arbores seret diligens agricola, quarũ adspiciet bacam ipse numquam: vir magnus leges, instituta, remp.[c] conseret. Quid procreatio liberorum, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid testamentorum diligentia, quid ipsa sepulcrorũ monumenta, quid[d] elogia significant, nisi nos futura etiã cogitare? Qui illud? num dubitas, quin specimẽ naturæ capi deceat ex optima quaq; natura? quæ est igitur melior in hominum genere natura, quàm eorum, qui se natos ad homines iuuandos, tutandos, conseruandos arbitrantur? abijt ad deos Hercules.*

a al. eiulatio

b L. & maximæ quidem,

* 13

c L. non seret?

d al. ellogia al. eclogia.

num-

numquam abiisset, nisi, cùm inter homines esset, eam sibi viam muniuisset. Vetera iam ista, & religione omnium consecrata. Quid in hac rep. tot, tantosq́; viros ob remp. interfectos, cogitasse arbitramur? iisdémne vt finibus nomen suum, quibus vita, terminaretur? Nemo vnquam sine magna spe immortalitatis se pro patria offerret ad mortẽ. licuit esse otioso Themistocli, licuit Epaminondæ, licuit, ne & vetera, & externa quæram, mihi: sed nescio quo modo inhæret in mentibus quasi sæculorum quoddam augurium futurorum: idq́; in maximis ingeniis, altissimisq́; animis & exsistit maximè, & appâret facillimè. quo quidẽ demto, quis tam esset amens, qui semper in laboribus, & periculis viueret? loquor de principibus. quid poëtæ? nónne post mortem nobilitari volunt? vnde ergo illud?

Adspicitè ô ciues senis Ennii imaginis formam,
Hic vestrûm panxit maxima facta patrum.

Mercedem gloriæ flagitat ab iis, quorum patres affecerat gloria. idemq́;,

Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu
Faxit: cur? volito[a] viuu' per ora virûm.

Sed quid poëtas? opifices etiam post mortem[b] nobilitari volunt. quid enim Phidias sui similem speciem inclusit in clypeo Mineruæ, cùm inscribere nõ liceret? [c] Quid nostri philosophi? nónne in his ipsis libris, quos scribunt de contemnenda gloria, sua nomina inscribunt? Quòd si omnium consensus, naturæ vox est: omnesq́; qui vbiq; sunt, consentiunt esse aliquid, quod ad eos pertineat, qui è vita cesserunt: nobis quoque idem existimandum est. & si, quorum aut ingenio, aut virtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optima sint, cernere naturæ vim maximè: ve-

a " al. viuos
b al. nominitari
c al. Quid? nostri philosophi nonne, &c.

risimile est, cùm optimus quisque maximè posteritati seruiat, esse aliquid, cuius is post mortẽ sensum sit habiturus. Sed vt deos esse natura opinamur, qualésque sint, ratione cognoscimus: sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium: qua in sede maneant, qualesq́; sint, ratione discendum est. cuius ignoratio finxit inferos, easq́; formidines, quas tu cõtemnere non sine causa videbare. in terram ẽnim cadentibus corporibus, hisq́; humo tectis, ex quo dictũ est humari, sub terra censebant reliquam vitam agi mortuorũ, quam eorum opinionẽ magni errores cõsecuti sunt: quos auxerunt poëtæ. frequens enim consessus theatri, in quo sunt mulierculæ, & pueri, mouetur audiens tã grande carmẽ: Adsũ, atq́; aduenio

a L. Acheruntc.

[a] Acheronte, vix, via alta, atque ardua,
Per speluncas saxis structas asperis, pendentibus,
Maximis: vbi rigida cõstat crassa caligo inferûm.

tantumq́; valuit error, qui mihi quidem iam sublatus videtur, vt, corpora cremata cùm scirent, tamen ea fieri apud inferos fingerẽt, quæ sine corporibus nec fieri possent, nec intelligi. animos enim per se ipsos viuenteis non poterant mente complecti: formam aliquam, figuramq́; quærebãt. inde Homeri tota νεκυία*: inde ea, quæ meus amicus Appius* νεκρομαντεῖα *faciebat: inde in vicinia nostra Auerni lacus, Vnde animæ excitantur obscura vmbra, aperto ostio.*

*13
b L. Acheruntis,
c fort. falso sanguine

** Alti [b] Acherontis, [c] falso sanguine, imagines mortuorum. has tamen imagines loqui volunt: quod fieri nec sine lingua, nec sine palato, nec sine faucium, laterum, pulmonum vi, & figura potest. nihil enim animo videre poterant: ad oculos omnia referebant. magni autem est ingenij, reuocare mentem à sensibus, & cogitationẽ à consuetudine abducere. itaque*

credo

credo equidem etiam alios [a] tot sæculis disputasse de animis: sed, quod litteris exstet, Pherecydes [b] " Syrus [c] primùm dixit, animos hominum esse sempiternos: antiquus sanè. fuit enim meo regnante gentili. Hanc opinionem discipulus eius Pythagoras maximè cõfirmauit: qui cùm superbo regnante in Italiam venisset, tenuit magnam illam Græciam [d] cùm honore, & disciplina, tum etiam auctoritate: multaq́ue sæcula postea sic viguit Pythagoreorum nomen, vt nulli alij docti viderentur. Sed redeo ad antiquos. rationem illi sententiæ suæ non ferè reddebant, nisi quid erat numeris, aut descriptionibus explicandum. Platonem ferunt, vt Pythagoréos cognosceret, in Italiam venisse, & in ea cùm alios multos, tum Architam, Timæumq́ue cognouisse, & didicisse Pythagorêa omnia: primumq́ue de animorum æternitate non solùm sensisse idem, quod [e] " Pythagoras, sed rationem etiam attulisse. quam, nisi quid dicis, prætermittamus, & hanc totã spem immortalitatis relinquamus. A. An tu, cùm me in summam exspectationem adduxeris, deseris? errare mehercule mâlo cum Platone, quẽ tu quanti facias, scio, & quem ex tuo ore admiror, quàm cum istis vera sentire. M. Macte virtute. ego enim ipse cum eodem ipso non inuitus errauerim. Num igitur dubitamus, an, sicut pleraque, si & hoc? quamquam hoc quidem minimè. persuadent enim mathematici, terram [f] in medio mundi sitam ad vniuersi cæli complexum quasi puncti instar obtinere, quod κέντρον illi vocant: eam porrò naturam esse quattuor omnia gignentium corporum, vt quasi partita habeant inter se, & diuisa momenta: terrena, & humida suopte nutu, & suo pondere ad pareis angulos in terram, & in mare ferantur, reliquæ duæ partes, vna ignea,*

* 14

a L. tot sæculis: sed, q.

b " Scyrius

c L. primus

d al. cùm honore disciplinæ, tum

e " al. Pythagoram,

f v. c. in medio mundo sitam, &c. & it. L. al. in medio mũdi loco s. " al. ad vniuersi complexum.

altera animalis, vt illæ superiores [a] *in medium locum mundi grauitate ferantur, & pondere, sic hæ sursum rectis lineis in cæleste locum subuolent,* * *siue ipsa natura superiora* [b] *appetente, siue quòd à grauioribus leuiora natura repellantur. quæ cùm constent, perspicuum debet esse, animos cùm è corpore excesserint, siue illi sint animales, id est, spirabiles, siue ignei,* * [c] *sublime ferri. si verò aut numerus quidam sit animus, quod subtilliter magis, quàm dilucidè dicitur, aut quincta illa non nominata magis, quàm non intellecta natura: multo etiam integriora, ac puriora sunt, vt à terra longissimè se efferant. horũ igitur aliquid animus est, ne tam vegeta mens aut in corde, cerebróue, aut in* [d] *Empedocleo sanguine demersa iaceat. Dicæarchum verò cum Aristoxeno æquali, & condiscipulo suo, doctos sanè homines, omittamus: quorum alter ne condoluisse quidem vnquam videtur, qui animum se habere non sentiat: alter ita delectatur suis cantibus, vt eos etiam ad hæc transferre conetur. Harmoniam autem ex interuallis sonorũ nosse possumus, quorum varia compositio etiam harmoneas efficit plureis: membrorum verò situs, & figura corporis, vacans animo, quam possit harmoniam efficere, non video: sed hic quidem, quamuis eruditus sit, sicut est, hæc magistro concedat Aristoteli: canere ipse doceat. bene enim illo prouerbio Græcorum præcipitur.*

[e] *Quam quisque norit artem, in hac se exerceat. illam verò funditus eyciamus indiuiduorum corporũ leuium, & rotundorum concursionem fortuitam: quam tamen Democritus concalefactam, & spirabilem, id est, animalem, esse voluit. is autem animus, qui,* [f] *si est horum quattuor generum, ex quibus omnia*

a v. c. in medium locum grauitate f. & ita L.

*15

b L. appetẽtes,

*16.

c al. in sublime f.

d al. Empedoclio.

e Ἔρδοι τις ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην.

f L. si est horũ quattuor generum ex aliquo, ex quibus.

nia constare dicuntur, ex inflammata anima constat, ut potissimum videri video Panætio, superiora capessat necesse est. nihil enim habent hæc duo genera proni, & supera semper petunt. ita, siue dissipantur procul à terris, id éuenit: siue pérmanent, & conseruant habitum suum, hoc etiam magis necesse est ferantur ad cælum, & ab his perrũpatur, & diuidatur crassus hic, & concretus aër, qui est terræ proximus: calidior est enim, vel potiùs ardentior animus, quàm est hic aër, quem modò dixi crassum, atque concretũ. quod ex eo sciri potest, quia corpora nostra [a] terreno principiorum genere confecta, ardore animi concalescunt. [b] accedit, ut eo faciliùs animus euadat ex hoc aëre, quem sæpe iam appello crassum, eumq; perrumpat, quòd nihil est animo velocius, nulla est celeritas, quæ possit cum animi celeritate contendere. qui si pérmanet incorruptus, suique similis: necesse est ita feratur, ut penetret, & diuidat omne cælum hoc, in quo nubes, imbres, ventiq; coguntur: quod & humidum, & caliginosum est, propter exhalationes terræ. quam regionem cùm superauit animus, naturãq; sui similem contigit, & agnouit: iunctis ex anima tenui, & ex ardore solis temperato, ignib. insistit, & finem altiùs se efferendi facit. cùm enim sui similem & leuitatem, & calorem adeptus est, tanquam paribus examinatus ponderibus, nullam in partem mouetur, eaq; ei demum naturalis est sedes, cùm ad sui simile penetrauit, in quo nulla re egens aletur, & sustentabitur iisdem rebus, quibus astra sustentãtur, & aluntur. cumq; corporis facibus inflammari soleamus ad omneis ferè cupiditates, eoq; magis incendi, quòd iis æmulemur, qui ea habeant, quæ nos habere cupiamus: profectò beati erimus, [c] cùm, corpori-

a fort. ex terreno pr.
b fort. Accedit cur eo facil.
c fort. tùm cùm corp.

bus relictis, & cupiditatum, & æmulationum erimus expertes: quodq́; nunc facimus, cùm laxati curis sumus, vt spectare aliquid velimus, & visere, id multo tum faciemus liberiùs: totosq́; nos in contemplandis rebus, perspiciendisq́; ponemus, propterea quòd & natura [a] inest mentib. nostris insatiabilis quædam cupiditas veri videndi: & oræ ipsæ locorum illorum, quò peruenerimus, quo faciliorē nobis cognitionem rerum cælestium, eo maiorem cognoscendi cupiditatem dabunt. hæc enim pulchritudo etiam in terris [b] patriam illam, & auitam (vt ait Theophrastus) philosophiam, cognitionis cupiditate incēsam, excitauit. præcipuè verò fruentur ea, qui tum etiam, cùm has terras incolentes, circumfusi erant caligine, tamen acie mentis dispicere cupiebant. etenim si nunc aliquid assequi se putant, qui ostiū Ponti viderunt, & eas angustias, per quas penetrauit ea, [c] quæ est nominata*

a L. inest in mentib. & ita v. c.

*17

b L. patritā illam,

[d] Argo, quia Argiui in ea, delecti viri,
Vecti, petebant pellem in auratā arietis:

aut ij, qui Oceani freta illa viderunt, Europam, Libyamq́; rapax vbi diuidit vnda: quod tandem spectaculum fore putamus, cùm totam terram contueri licebit, eiusq́; cùm situm, formam, circumscriptionem, tum & habitabileis regiones, & rursum omni cultu propter vim frigoris, aut caloris, vacanteis? nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quæ videmus. * *neque enim est vllus sensus in corpore, sed, vt non solùm physici docēt, verùm etiam medici, qui ista aperta, & patefacta viderūt, viæ quasi quædam sunt ad oculos, ad aureis, ad nareis à sede animi perforatæ. itaque sæpe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis atque*

c L. quæ est nominata Argo, quia Argiui in ea, dilecti viri v. d al. Argo, qua vecti Argiui, dilecti viri, Petebant illam pellem in auratam arietis.

*18

integris

integris & oculis, & auribus, nec videmus, nec audimus: vt facilè intelligi possit, [a] animum & videre, & audire, nõ eas parteis, quæ quasi fenestræ sunt animi: quibus tamen sentire nihil queat mens, nisi id agat, & adsit. Quid, quòd eádem mente res dissimillimas comprehendimus, vt colorem, saporem, calorem, odorem, sonum? quæ numquam quinque nuntijs animus cognosceret, nisi ad eum omnia referrentur, [b] vt idem omnium iudex solus esset. Atque ea profectò tũ multo puriora, & dilucidiora cernentur, cùm, quò natura fert, liber animus peruenerit. nam nunc quidem, quamquam foramina illa, quæ patent ad animum à corpore, callidissimo artificio natura fabricata est, tamen terrenis, concretisq́ corporibus sunt intersæpta quodammodo. cùm autem nihil erit præter animũ: nulla res obiecta impediet, quo minùs percipiat, quale quidque sit. Quamuis copiosè hæc diceremus, si res postularet, [c] quàm multa, quàm varia spectacula animus in locis cælestibus esset habiturus. quæ quidem cogitans, soleo sæpe mirari nonnullorum insolentiam philosophorum, qui naturæ cognitionem admirantur, eiusq́ inuentori, & principi gratias exultantes agunt, eumq́ venerantur, vt deum. liberatos enim se per eum dicunt grauissimis dominis, terrore sempiterno, & diurno, ac nocturno metu. quo terrore? quo metu? quæ est anus tam delira, quæ timeat ista, quæ vos videlicet, si physica non didicissetis, timeretis?

[d] Acherontia templa, alta Orci, pallida
Leti, obnubila, obsita tenebris loca.

Non pudet philosophum in eo gloriari, quòd hæc non timeat, & quòd falsa esse cognouerit? ex quo intelligi potest, quàm acuti natura sint, qui hæc sine doctrina credituri fuerint. Præclarum autẽ nescio quid adep-

a νοῦς ὁρᾷ, νοῦς ἀκούει.

b al. & is omnium iudex solus esset.

c al. quàm multa, quàm varia, quanta spectacula, &c.

d L. Acherusia t. al. Acheruntia templa.

ti sunt, [a] "qui didicerunt, se, cùm tempus mortis venisset, totos esse perituros. quod vt ita sit (nihil enim pugno) quid habet ista res aut lætabile, aut gloriosum? nec tamen mihi sanè quidquam occurrit, cur non Pythagoræ sit, & Platonis vera sententia. vt enim rationem Plato nullam afferret, (vide, quid homini tribuam) ipsa auctoritate me frangeret: tot autem rationes attulit, vt velle ceteris, sibi certè persuasisse videatur. sed plurimi contra nituntur, animosq́; quasi capite damnatos, morte multant. neque aliud est quidquam, cur incredibilis his animorum videatur æternitas, nisi quòd nequeunt, qualis animus sit vacans corpore, intelligere, & cogitatione comprehendere. Quasi verò intelligant, qualis sit in ipso corpore, quæ conformatio, quæ magnitudo, qui locus: [b] vt, si iam possent in homine vno cerni omnia, quæ nunc tecta sunt, casurúsne in conspectum videatur animus: an tanta sit eius tenuitas, vt fugiat aciem. Hæc reputent isti, qui negant, animum sine corpore se intelligere posse. videbunt, quem in ipso corpore intelligant. mihi quidem naturam animi intuenti, multo difficilior occurrit cogitatio, multoq́; obscurior, qualis animus in corpore sit, tamquam [c] alienæ domui, quàm qualis, cùm exierit, & in liberum cælum, [d] " quasi in domum suam venerit. si enim quod numquam vidimus, id quale sit intelligere non possumus, certè, & deum ipsum, & diuinum animũ, corpore liberatum, [e] cogitatione complecti non possumus. Dicæarchus quidem, & Aristoxenus, quia difficilis erat animi, quid, aut qualis esset intelligentia, nullum omnino animum esse dixerunt. est illud quidem vel maximum, animo ipso animum videre: & nimirum hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet,

a " al. quod.

b L. aut, si iam possent.

c sic v.c. L. domi,

d " al. quasi domum suã.

e v.c. cognitione.

*monet, vt se quisque noscat. non enim, credo, id præcipit vt membra nostra, aut staturam, figuramue noscamus: neque nos corpora sumus: neque ego tibi dicens hoc corpori tuo dico. cùm igitur,[a] nosce te, dicit, hoc dicit, nosce animum tuum. nam corpus quidem, quasi vas est, aut aliquod animi receptaculũ. ab animo tuo quidquid agitur, id agitur à te. hunc igitur nosse, nisi diuinum esset, non esset hoc acrioris cuiusdam animi præceptum, sic, * vt tributum Deo sit.[b] hoc est, se ipsum posse cognoscere. Sed si, qualis sit animus, ipse animus nesciat: dic, quæso, ne esse quidem se sciet? ne moueri quidem se? ex quo illa [c] ratio nata est Platonis, quæ à Socrate est in Phædro explicata, à me autem posita est in 6. lib. de rep.*

Quod semper mouetur, id [d] æternum est. quod autem motum affert alicui, quodq; ipsum agitatur aliunde, quãdo finem habet motus, viuendi quoque finem habeat necesse est. solum igitur quod seipsum mouet, quia numquã [e] deseritur à se, numquam ne moueri quidẽ desinit, quinetiam ceteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. principij autem nulla est origo. nam ex principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest. nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde. quòd si nunquam oritur, nec óccidit quidem vmquam. nam principium exstinctum nec ipsum ab alio renascetur, nec à se aliud [f] creabit, siquidem necesse est à principio oriri omnia, ita fit, vt motus principium [g] ex eo sit, quod ipsum à se mouetur. id autem nec nasci potest, nec mori: vel cóncidat omne cælum, [h] omnisq; natura consistat necesse est, nec vim vllam [i] nanciscatur, [k] "qua primo impulsu moueatur. *Cùm [l] pateat igitur, æternum id esse, quod seipsum moueat, quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget? inanimũ est enim omne, quod pulsu agitatur externo. quod autem est[m] animatum, id motu cietur interiore, & suo. nam hæc est propria natura animi, atq; vis. quæ si est vna ex omnibus, quæ seipsã semper moueat: neque nata certè est, & æterna est.

a γνῶθι σεαυτ.
* 19
b hoc totũ, hoc est, se ipsum posse cognoscere, delet L. vt alienum.
" al. hoc ipsum.
c q. v. c. ratiocinatio est Pl.
d ἀθάνατον.
e fort. desinitur.
f fort. recreabit,
g fort. id sit,
h fort. omnisq; terra, & cósistant
i fort. nanciscantur, qua primo impulsa moueantur.
k " al. qua vt à primo
* 20
l L. pareat igit.
m q. v. c. animal.

Licet concurrant plebeij omnes philosophi, (sic enim ij, qui à Platone, & Socrate, & ab illa familia dissident, appellandi videntur) non modò nihil vmquam tam eleganter explicabunt, sed ne hoc quidẽ ipsũ quàm subtiliter conclusum sit, intelligent. Sentit igitur animus se moueri: quod cùm sentit, illud vnà sentit, se vi sua, non aliena moueri: nec accidere posse, vt ipse vmquã à se deseratur. ex quo efficitur æternitas: nisi quid habes ad hæc. A. Ego verò facilè sũ passus, ne in mentẽ quidẽ mihi aliquid cõtrà venire: ita isti faueo sentẽtiæ. M. Quid illa tandẽ? num leuiora censes? quæ declarant inesse in animis hominum diuina quædam: quæ si cernerem quemadmodum nasci possent, etiam, quemadmodum interirent, viderem.

*21 **nam sanguinem, bilem, pituitam, ossa, neruos, venas, omnem denique membrorum, & totius corporis figuram videor posse dicere. vnde concreta, & quo*

a fort. facta sint. Animo ispo, si n. *modo [a]facta sint. *per animum ipsum si nihil esset in eo, nisi id vt per eum viueremus, tam natura putarẽ*

*22 *hominis vitam sustentari, quàm vitis, quàm arboris. hæc enim etiam dicimus viuere. item si nihil haberet animus hominis, nisi vt appeteret, aut refugeret, id quoque esset ei commune cum bestijs. habet primùm memoriam, & eam infinitam, rerũ innuberabilium.*

b ἀνάμνησιν *quam quidem Plato [b] recordationem esse vult superioris vitæ. nam in illo libro, qui inscribitur Menon, pusionem quendam Socrates interrogat quædã geometrica de dimensione quadrati. ad ea sic ille*

c fort. respondet, *[c] respõdit, vt puer: & tamen ita faciles interrogationes sũt, vt gradatim respondens eò perueniat, [d] quasi geome-*

d fort. quod si geometr. *trica didicisset. ex quo effici vult Socrates, vt discere, nihil aliud sit, quàm recordari. quem locum multo etiam accuratiùs explicat in eo sermone, quem habuit*

buit eo ipso die, quo excessit è vita: docet enim, quemuis, qui omnium rerum rudis esse videatur, benè interroganti respondentem, declarare, se non tum illa discere, sed reminiscendo recognoscere: nec verò fieri vllo modo posse, vt à pueris tot rerum, atque tantarũ insitas, & quasi consignatas in animis notiones, quas ἐννοίας vocãt, haberemus, nisi animus,[a] antequàm corpus intrasset, in rerum cognitione viguisset. cumq́; nihil esset, vt omnibus locis à Platone disseritur, (nihil enim ille putat esse, quod oriatur & intereat, idq́; solum esse, quod semper tale sit, qualem ideam appellat ille, nos speciem) non potuit animus hæc in corpore inclusus[b] agnoscere, cognita attulit. ex quo tam multarum rerum cognitionis admiratio tollitur: neq; ea planè videt animus, cùm tam repentè in tam insolitum, tamq́; perturbatum domicilium immigrauit, sed cùm se collegit, atque recreauit, tum agnoscit ea reminiscendo. ita nihil aliud est discere, nisi recordari. ego autem maiore etiam quodam modo memoriã admiror. quid est enim illud, quo meminimus? aut quam habet vim?[c] aut vnde naturam? non quæro, quanta memoria Simonides fuisse dicatur,[d] quanta Theodectes, quanta is, qui à Pyrrho legatus ad senatum est missus, Cyneas, quanta nuper[e] Carneades, quanta, qui modò fuit, Sceptius Metrodorus, quanta noster Hortensius: de communi hominum memoria loquor, & eorum maximè, qui in aliquo maiore studio, & arte versantur: quorum quanta mens sit, difficile est existimare: ita multa meminerunt. Quorsũ igitur hæc spectat oratio? quæ sit illa vis, & vnde sit, intelligendum puto. non est certè nec cordis, nec sanguinis, nec cerebri nec atomorum. anima sit animus,[f] ignísue, nescio: nec me pudet, vt istos fa-

a L. antequã in corpus intrasset, rerũ cognit.

b fort. cognoscere,

c fort. aut vnde natã

d L. quanta Themistocles, quanta is, q.

e L. Carmadas, & ita v.c.

f L. ignisue

teri nescire quod nesciam. illud, si vlla alia de re obscura affirmare possem, siue anima, siue ignis sit animus, eum iurarem esse diuinum.[a] *Quid enim, obsecro te,* * *terráne tibi, aut hoc nebuloso, & caliginoso cælo aut sata, aut concreta videtur tanta vis memoriæ? si, quid sit hoc, non vides: at, quale sit, vides. si ne id quidē: at, quantum sit, profectò vides: quid igitur? vtrùm*[b] *capacitatem aliquam in animo putamus esse, quò, tãquã in aliquod vas, ea, quæ meminimus, infundantur? absurdum id quidem, qui enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi potest? aut quæ tanta omnino capacitas? an imprimi quasi ceram, animum putamus, & memoriam esse signatarum rerum in mente vestigia? quæ possunt verborum, quæ rerum ipsarum esse vestigia? quæ porrò tam immensa magnitudo, quæ illa tam multa possit effingere?*[c] *Quid illa vis, quæ tandē est, quæ inuestigat occulta, quæ inuentio, atque excogitatio dicitur? ex hácne tibi tibi terrena, mortaliq; natura, & caduca cõcreta ea videtur?*[d] *aut qui primus, quod summæ sapientiæ Pythagoræ visum est, omnibus rebus imposuit nomina?* [e]*aut qui dissipatos homines cõgregauit, & ad societatem vitæ cõuocauit?*[f] *aut qui sonos vocis, qui infiniti videbãtur, paucis litterarũ notis terminauit?*[g] *aut qui errãtium stellarũ cursus, progressiones,*[h]*institutiones notauit? omnes magni: etiã superiores, qui fruges, qui vestitũ, qui tecta, qui cultũ vitæ, qui præsidia cõtra feras inuenerũt: à quib. mansuefacti, & exculti, à necessarijs artificijs ad elegantiora defluximus. nã & auribus*[i] *oblectatio magna ex parte est inuẽta & tẽperata varietate, & natura sonorum: & astra suspeximus,*[k]*tum ea, quæ sunt infixa certis locis, tum illa non re, sed vocabulo errantia. quorũ cõuersiones,*

omneisq;

a L. Quid enim? obsecro te, t.
* 23
b fort. capacitatem aliquam animum put.
c L. quid? illa vis, quæ tandē est, q. al. Quid illa vis? quæ tandem est? quę &c.
d L. aut quis primus, &c. & ita v. c.
e L. aut quis
f L. aut quis
g L. aut quis
h L. institutiones not.
i q. v. c. oblectatio magnam partem est inuenta, & temp.
k al. cùm ea,

omneisq́ motus [a] qui animus vidit, is docuit, similem animum suum eius esse, qui ea fabricatus in cælo esset. nam cùm Archimedes lunæ, solis, quinque errantium motus in sphæram illigauit, effecit idem, quod ille, qui in Timæo mundum ædificauit Platonis deus, vt tarditate, & celeritate dissimillimos motus vna regeret cõuersio. Quod si [b] *in hoc mundo fieri sine deo nõ potest, ne in sphæra quidẽ eosdẽ motus Archimedes sine diuino ingenio potuisset imitari. Mihi verò ne hæc quidẽ notiora, & illustriora carere vi diuina videntur, vt ego aut poëtã graue, plenumq́ carmẽ sine cælesti aliquo mentis instinctu putem fundere, aut eloquentiam sine quadã vi maiore fluere, abundantem sonãtib. verbis, vberibusq́ sẽtẽtijs. Philosophia verò, omnium mater artium, quid est aliud, nisi, vt Plato ait, donũ, vt ego, inuentũ deorũ? hæc nos primùm ad illorũ cultum, deinde ad ius hominũ, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam, magnitudinemq́ animi erudiuit: eademq́ ab animo, tanquã ab oculis, caliginem [c] dispulit, vt omnia supera, infera, prima, vltima, media videremus. prorsus hæc diuina mihi videtur vis, quæ tot res efficiat, & tantas. quid est enim memoria rerum, & verborum? quid porrò inuentiò? profectò id, quo [d] *nec in deo quidquam maius intelligi potest. non enim ambrosia deos, aut nectare, aut [e] iuuẽtute, pocula ministrante, lætari arbitror: nec Homerum audio, qui Ganymedẽ à dijs raptũ ait propter formam, vt Ioui pocula ministraret. nõ iusta causa, cur Laomedonti tãta fieret iniuria. fingebat hæc Homerus, & humana ad deos trãsferebat. diuina mallẽ ad nos. quæ autẽ diuina? vigere, sapere, inuenire, meminisse. [f] Ergo animus, qui, vt ego dico, diuinus, vt Euripides audet dicere, deus est. & quidẽ si deus,

a fort. qui animo vidit,

b *al. hoc in

c sic pleriq; v. c. q. al depulit, & ita L. al. expulit,

d * al. ne in deo quidem quidquam.

e L. Iuuentate,

f L. Ergo animus, vt ego dico, diuinus est: vt Euripides audet dicere, deus &c.

aut anima, aut ignis est, idem est animus hominis. nam vt illa natura cælestis & terra vacat, & humore: sic vtriusque harum rerum humanus animus est expers. sin autem est quinta quædam natura ab Aristotele [a] *inducta: primùm hæc & deorum est, & animorum. Hanc nos sententiam secuti, his ipsis verbis in consolatione hæc expressimus.*

[a] L. inducta primum: hæc &c.

Animorum nulla in terris origo inueniri potest: nihil enim est in animis mixtum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque fictum esse videatur: nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum. his enim in naturis nihil inest, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura prouideat, & complecti possit præsentia: quæ sola diuina sunt. nec inuenietur vmquam, vnde ad hominem venire possint, nisi à deo. singularis est igitur quædam natura, atque vis animi, seiuncta ab his vsitatis, notisque naturis. Ita quidquid est illud, quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, cæleste & diuinum est, ob eamque rem æternum sit necesse est. Nec verò deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædã, & libera, segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens, & mouens, ipsaq; prædita motu sempiterno.

Hoc è genere, atque eadem è natura est humana mens. Vbi igitur, aut qualis est ista mens? Vbi tua, aut qualis? potésne dicere? an, si omnia ad intelligendum non habeo, quæ habere vellem, ne ijs quidem, quæ habeo, mihi per te vti licebit? non valet tantum animus, vt sese ipse videat. at, vt oculos, sic animus sese non videns, alia cernit. non videt autem, quod minimum est, formam suam. fortasse: quamquam id quoque: sed relinquamus: vim certè, sagacitatem, memoriam, motum, celeritatem videt. hæc magna, hæc diuina, hæc sempiterna sunt. qua facie quidem sit, aut vbi habitet, ne quærendum quidem est. vt, cùm videmus speciem primùm, candoremq; cæli,

cæli, deinde conuersionis celeritatem tantam, quantam cogitare non possumus: tum vicissitudines dierum, atque noctium, commutationesq; temporum [a]quadripartitas, ad maturitatem frugum, & ad temperationem corporum aptas, eorumq; omniũ moderatorem & ducem solem, lunamq; accretione, [b]& diminutione luminis, quasi fastorum notantem, & significantem dies, tum in eodem orbe in XII. parteis distributo, quinque stellas ferri, eosdem cursus constãtissimè seruanteis, disparibus inter se motibus, nocturnamq; cæli formam vndique sideribus ornatam: tum globum terræ eminentem è mari, fixum in medio mundi vniuersi loco, duabus oris distantibus habitabilem, & cultum: quarum altera, quam nos incolimus [c] " sub axe posita ad stellas septẽ, vnde

Horrifer Aquilonis stridor gelidas molitur niueis:

altera australis, ignota nobis, quam vocant Græci ἀντίχθονα. ceteras parteis incultas, quòd aut frigore rigeant, aut vrantur calore: hîc autem, vbi habitamus, non intermittit suo tempore

Cælum nitescere, arbores frondescere,
Vites lætificæ pampinis pubescere,
Rami[d] baccarum vbertate[e] incuruescere,
Segetes largiri fruges, florere omnia,
Fonteis scatere, herbis prata conuestirier:

tum multitudinem pecudum partim ad vescendum, partim ad cultus agrorum, partim ad vehendũ, partim ad corpora vestienda: hominemq; ipsum quasi cõtemplatorem cæli ac deorum, ipsorumq; cultorem: atque hominis vtilitati agros omneis, & maria parentia. Hæc igitur, & alia innumerabila cùm cernimus, possumúsne dubitare, quin his præsit aliquis vel effector, si hæc nata sunt, vt Platoni videtur: vel, si

a al. quadripertitas,
b L. & deminutione.
c " Sub
d L. bacarũ
e L. incuruiscere, & ita Nonius.

semper fuerint, vt Aristoteli placet, moderator tanti operis, & muneris? sic mentem hominis, quamuis eam non videas, vt deum non vides: tamen vt deum agnoscis ex operibus eius, sic ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate motus, omniq́; pulchritudine virtutis[a] *vim diuinam mẽtis agnoscito. In quo igitur loco est? credo equidem in capite: &, cur credã,* [b]*afferre possum: sed de hoc aliâs: nunc*[c] *vbi sit animus, certè quidem in te est. Quæ est ei natura? Propria puto, & sua. sed fac igneam, fac spirabilem: nihil ad id, de quo agimus. illud modò videto, vt deum noris, etsi eius ignores & locum, & faciem, sic animum tibi tuum notum esse oportere, etiam si eius ignores & locum, & formam. in animi autem cognitione dubitare non possumus, nisi planè in physicis, plumbei sumus, quin nihil sit animis admixtum, nihil concretũ, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. quod cùm ita sit, certè nec secerni, nec diuidi, nec discerpi, nec distrahi potest: nec interire igitur. est enim interitus quasi discessus, & secretio, ac* * [d] *direptus earum partium, quæ ante interitum* [e] *iunctione aliqua tenebantur. his, & talibus adductus Socrates, nec patronum quæsiuit ad iudicium capitis, nec iudicibus supplex fuit: adhibuitq́; liberam contumaciam, à magnitudine animi ductam, non à superbia, & supremo vitæ die de hoc ipso multa disseruit, & paucis antè diebus, cùm facilè posset educi è custodia, noluit:* [f] *& cùm penè in manu iam mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, vt non ad mortem trudi, verùm in cælum videretur ascendere. ita enim censebat, itaq́; disseruit: duas esse vias, dupliceisq́; cursus animorum è corpore excedentium. nam qui se humanis vitijs cõtaminassent, & se totos libidinibus*

[g]*dedissent,*

a L. vim diuinæ mentis agnoscito.
b al. multa afferre possum: al rationem afferre poss.
c L. vbi vbi sit.

* 24
d L. direptus earum p.
e fort. vinctione aliqua.

f v. c. & pænè in manu iam mortiferum illud tenens poculum.

[a] dedissent, quibus cæcati velut domesticis vitijs, atque flagitijs se [b] inquinassent, vel in repub. violanda fraudes inexpiabileis concepissent, ijs deuium quoddam iter esse, seclusum à concilio deorum. qui autem se integros castosque [c] seruauissent, quibusque fuisset minima cum corporibus contagio, seseque ab his semper seuocassent, essentque in corporibus humanis vitam imitati deorum: his ad illos, à quibus essent profecti, reditum facilem patêre. itaque commemorat, [d] vt cygni, qui non sine causa Apollini dicati sunt; sed quòd ab eo diuinationem habere videantur, qua prouidentes quid in morte boni sit: cum cantu & voluptate moriantur: sic omnibus & bonis, & doctis esse faciendum. nec verò de hoc quisquam dubitare posset, nisi idem nobis accideret, diligenter de animo cogitantibus, quod ijs sæpe vsu venit, * [e] qui acriter oc[illegible]s deficientem solem intuerentur, vt adspectum omnino amitterent: sic mentis acies [f] se ipsam intuens, nonnumquam hebescit: ob eamque causam contemplandi diligentiam [g] " amittimus. Itaque dubitans, circumspectans, hæsitans, * multa aduersa reuertens, [h] tanquam ratis in mari immenso, nostra vehitur oratio. Sed hæc & vetera, & à Græcis. Cato autem sic abijt è vita, vt causam moriendi nactum se esse gauderet. Vetat enim dominans ille in nobis deus, iniussu hinc nos suo demigrare. cùm verò causam iustã deus ipse dederit, vt tunc Socrati, nunc Catoni, sæpe multis: ne ille, medius fidius, vir sapiens, lætus ex his tenebris in lucem illam excesserit: nec tamen illa [i] vincula carceris ruperit. leges enim vetant. sed, tanquam à magistratu, aut ab aliqua potestate legitima, sic à deo euocatus, atque emissus, exierit. tota enim philosophorum vita, vt ait idem, [k] commẽtatio mortis est.

a sic tres v.c. al. dedidissent.
b v.c. inquinauissent.
c v.c. seruassent,
d L. vt cycnis, qui
*25
e L. qui acribus oculis d.
f v c. se ipsa intuens,
g " al. amittit.
*26
h L. tanquã in rate, in mari immẽso, nostra vehitur ratio.
i v.c. vincla
k μελέτη θανάτου.

nam quid aliud agimus, cùm à voluptate, id est, à corpore, cùm à re familiari, quæ est ministra, & famula corporis, cùm à Rep. cùm negotio omni seuocamus animũ? quid, inquam, tum agimus, nisi animũ ad seipsum [a] *aduocamus, secum esse cogimus, maximéq; à corpore abducimus? secernere autem à corpore animum,* * [b] *nec quidquam aliud est, quàm emori discere. quare hoc commentemur, mihi crede, disiungamusq; nos à corporibus, id est, cõsuescamus mori. hoc &, dum erimus in terris,* [c] *erit illi cælesti vitæ simile: &, cùm illuc ex his* [d] *vinculis emissi feremur, minùs tardabitur cursus animorum. nam qui in cõpedibus corporis semper fuerunt, etiam cùm soluti sunt, tardiùs ingrediuntur, vt ij, qui ferro vincti multos annos fuerunt. quò cùm venerimus, tum demque viuemus. nam hæc quidem vita mors est: quam lamentari possem, si liberet. A. Satis tu quidem in consolatione es lamentatus: quã cùm lego, nihil mâlo, quàm has res relinquere, his verò modò auditis, multo magis. M. Veniet tempus, & quidem celeriter,* * [e] *& siue retardabis, siue properabis. volat enim ætas. tãtum autem abest ab eo, vt malum mors sit, quod tibi dudum videbatur, vt verear, ne homini nihil sit non malum aliud certè, sed nihil bonum aliud potius: si quidem vel dij ipsi, vel cum dijs futuri sumus. A. Quid refert? adsunt enim, qui hæc non probent. M. Ego autem* [f] *numquam ita te hoc sermone dimittam vlla vti ratione, vt mors tibi videri malum possit. A. quî potest, cùm ista cognouerim? M. Quî possit, rogas? cateruæ veniunt contrà dicentium, non solùm Epicureorum. quos equidem non despicio, sed nescio quo modo doctissimus quisque* [g] *contemnit: acerrimè autem, deliciæ meæ, Dicæarchus cõtra hanc immortalitatem*

a v.c. auocamus,

*27

b al. nil quid quam aliud est, al. nequidqnam aliud est,

c q. v. c. illi erit cæl.

d v.c. vinclis

*28

e L. & siue retractabis.

f L. numquã te ita ex hoc sermone dimittam, vlla vti rationi mors tibi v.

g à q. v. c. verbum, cõtemnit, abest.

talitatem disseruit. is enim treis libros scripsit, qui Lesbiaci vocantur, quòd Mitylenis sermo habetur, in quibus vult efficere, animos esse mortaleis. Stoici autem vsurum nobis largiuntur, tanquam cornicibus: diu mansuros aiunt animos, semper negant. num vis igitur audire, cur, etiam si ita sit, mors tamen non sit in malis? A. vt videtur: sed me nemo de immortalitate depellet. M. Laudo id quidem: etsi nihil nimis oportet confidere. mouemur enim sæpe aliquo acutè concluso: [a] labamus, mutamusq; sententiam clarioribus etiam in rebus. in his est enim aliqua obscuritas. id igitur si acciderit, simus armati. A. Sanè quidem: sed, ne accidat, prouidebo. M. num quid igitur est causæ, quin amicos nostros Stoicos dimittamus, eos dico, qui aiunt animos manere, è corpore cùm excesserint, sed non semper? A. Istos verò: qui, quod tota in hac causa difficillimum est, suscipiant, posse animum manere corpore vacantem: illud autem, quod non modò facile ad credendum est, sed eo concesso, quod volunt, consequens; id certè non dant, vt, cùm diu permanserit, ne interea. M. Bene reprehendis: & se isto modo res habet. Credamus igitur Panætio, à Platone suo [b] " dissentienti. quem enim omnibus locis diuinum, quem sapientissimum, quem sanctissimum, quem Homerum philosophorũ appellat, huius hanc vnam sententiam de immortalitate animorum non probat. vult enim, quod nemo negat, quidquid natum sit, interire: nasci autem animos, quod declarat eorum similitudo, qui procreantur: quæ etiam in ingenijs, non solùm in corporibus appareat. alteram autem affert rationem: nihil esse, quod doleat, quin id ægrum esse quoque possit: quod autem in morbum cadat, id etiam interiturũ:

a al. labamus mutamusq; sententiam. clariorib. etiam in reb. inest aliqua obscuritas.

b " dissentientis

*dolere autem animos: ergo etiam interire. Hæc refelli possunt. sunt enim ignorantis, cùm de æternitate animorum dicatur, de mente dici, quæ omni turbido motu semper vacet, non de partibus ijs, in quibus ægritudines, iræ, libidinesq́; versentur: quas is, contra quem hæc [a] dicantur, semotas à mente, & disclusas putat. * Nam similitudo magis appâret in bestijs: quarum animi sunt rationes expertes. hominū [b] autem similitudo in corporum figura magis exstat: & ipsi animi magni réfert quali in corpore locati sint. multa enim è corpore exsistunt, quæ acuant mētem: multa, quæ obtundant. Aristoteles quidem ait, omneis ingeniosos melancholicos esse: vt ego me tardiorem esse non molestè feram. enumerat multos: idq́; quasi constet, rationem, cur ita fiat, affert. Quod si tanta vis est ad habitū mentis in ijs, quæ gignuntur in corpore: [c] ea sunt autem, quæcunque sunt, quæ similitudinem faciant: * nihil necessitatis affert, [d] cur nascatur animi similitudo. omitto similitudines. vellē adesse posset Panætius. vixit cum Africani. quærerem ex eo cuius suorum somilis fuisset Africano, fratris nepos, [e] facie vel patris: vita, omnium perditorum ita similis, vt esset facilè [f] deterrimus. cuius etiam similis, P. Crassi, & sapientis, & eloquentis hominis, nepos, multorumq́; aliorum virorum clarorū, quos nihil attinet nominare, nepotes, & filij. Sed quid agimus? oblitine sumus, hoc nunc nobis esse propositum, cùm satis de æternitate dixissemus, ne si interirent quidem animi, quidquam mali esse in morte? A. Ego verò memineram: sed te de æternitate dicentem [g] ab errare proposito facilè patiebar. M. Video te alta spectare, & velle in cælum migrare. spero fore, vt contingat id nobis, sed fac, vt isti volunt, animos non*

a al. dicũtur,
* 29
b fort. item
c al. ea autem sunt,
* 30
d L cur nascantur animi, similitudo.
e fort. facie, patris?
f L. tæterrimus.
g L. aberrare à proposito

non remanere post mortem. video nos, si ita sit, priuari spe beatioris vitæ. mali verò quid affert ista sententia? fac, animū sic interire, vt corpus. num igitur aliquis dolor, aut omnino post mortem sensus in corpore est? nemo id quidem dicit: etsi Democritum insimulat Epicurus: Democritici negant. ne in animo quidē igitur sensus remanet. ipse enim nusquam est. [a] vbi igitur malum est, quoniam nihil tertium? [b] an, quoniā ipse animi discessus à corpore, non fit sine dolore? vt credam ita esse. quàm est id exiguum? & falsum esse arbitror: & fit plerumque sine sensu: nonnumquam etiam cum voluptate: totumque hoc leue est, qualecumque est. fit enim ad punctum temporis. illud angit, vel potiùs excruciat, discessus ab omnib. ijs, quæ sunt bona in vita. Vide, ne à malis dici veriùs possit. quid ego nunc lugeā vitam hominū? verè & iure possum. sed quid necesse est, cùm id agam, ne post mortem miseros nos putemus fore, vitam etiam efficere deplorando miseriorem? fecimus hoc in eo libro, in quo nosmetipsos, quantum potuimus, cōsolati sumus. à malis igitur mors abducit, non à bonis verum si quærimus. [c] Hoc quidem à Cyrenaico Hegesia sic copiosè disputatur, vt is à rege Ptolemæo prohibitus esse dicatur illa in scholis dicere, quòd multi, his auditis, mortē sibiipsi [d] consciscerent. Callimachi quidem epigramma in Ambraciotam Cleombrotū est: quem ait, cùm nihil ei accidisset aduersi, e muro se in mare abiecisse, lecto Platonis libro. eius autem, quem dixi, Hegesiæ liber est, ἀποκαρτερῶν, quòd [e] à vita quidam per inediam discedens, reuocatur ab amicis: quibus respondens, vitæ humanæ enumerat incōmoda. possem id facere, & si minùs, quàm ille, qui omnino viuere expedire nemini putat. [f] omitto alios.

a L. vbi igitur malum est? quoniā nihil tertiū est, an, & ità v. c.
b fort. an ipse animi disceß. &c.
c v.c. Et quidem hoc à Cyrenaico Hegesia sic cop.
d L. cōciscerent. & ita o v.c.
e L. è vita
f v.c. mitto alios.

a L. etiámne nobis expedit? qui & dom. & for. solat. orn. q. pr. certè, si antè occ. mors. n. à mal. non à b. abstraxisset.

[a] *etiámne nobis expedit, qui & domesticis, & forensibus solatiis, ornamẽtisq́ priuati, certè, si antè occidissemus, mors nos à malis, non à bonis abstraxisset? Sit igitur aliquis, qui nihil mali habeat, nullum à fortuna vulnus acceperit. Metellus ille honoratus quatuor filiis: at quinquaginta Priamus:* [b] *è quibus decem, & septem iusta vxore natis: in vtroque eandem habuit fortuna potestatem: sed vsa in altero est. Metellum enim multi filij, filiæ, nepotes, neptes in rogum imposuerunt: Priamũ autem, tanta progenie orbatum, cùm in arã confugisset, hostilis manus interemit. Hic si viuis filiis, incolumi regno occidisset:*

b L. è quibus decem & septem iusta vxore nati. al. è quibus septendecim iusta vx. n.

c fort. Stãte ope barb.

[c] Adstante ope barbarica,
Tectis cælatis, laqueatis,

vtrùm tandem à bonis, an à malis discessisset? tũ profectò videretur à bonis. At certè ei meliùs euenisset, nec tam flebiliter illa canerentur,

Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam euitari,
Iouis aram sanguine turpari.

d L. Quasi verò ista vi quidquam tum pot.

*[d] *Quasi verò ista, vel quidquam tum potuerit ei meliùs accidere. quòd si antè occidisset, tamen euentum omnino amisisset: hoc autẽ tempore sensum malorum amisit. Pompeio nostro familiari, cùm grauiter ægrotaret Neapoli, meliùs est factum. coronati Neapolitani fuerũt: nimirum etiam Puteolani: vulgò ex oppidis* *[e] *publicè gratulabantur. Ineptum sanè negotium, & Græculum: sed tamen fortunatum. Vtrùm igitur, si tum esset exstinctus, à bonis rebus, an à malis discessisset? Certè à miseris. non enim cũ socero bellum gessisset, non imparatus arma sumpsisset: non domum reliquisset: non ex Italia fugisset: non, exercitu amisso, nudus in seruorum ferrum, &*

P. 32

e L. publicè ei gratulabantur.

manus incidiſſet: non liberi defleti: non fortunæ omnes à victoribus [a] poſſiderentur. qui, ſi mortem tum obiſſet, in ampliſsimis fortunis occidiſſet, is propagatione vitæ quot, quantas, quàm incredibiles hauſit calamitates? Hæc morte effugiuntur, etiam ſi non euenerint, tamen quia poſſunt euenire. ſed homines ea ſibi accidere poſſe non cogitãt. Metelli ſperat ſibi quiſque fortunam: proinde quaſi [b] aut plures fortunati ſint, quàm infelices, aut certi quidquam ſit in rebus humanis, aut ſperare ſit prudentius, quàm timere. Sed hoc ipſum cõcedatur, bonis rebus homines morte priuari: ergo etiam carere mortuos vitæ commodis, idq́ eſſe miſerum. certè ita dicant neceſſe eſt. An poteſt is, qui non eſt, re vlla carere? [c] triſte enim eſt nomen ipſum carendi, quia [d] ſubijcitur hæc vis: habuit, non habet: deſiderat, requirit, indiget. opinor, hæc incommoda ſunt carẽtis. caret oculis, odioſa cæcitas. liberis, orbitas. valet hoc in viuis: mortuorum autẽ [e] non vitæ modò cõmodis, ſed ne vita quidẽ ipſa quiſquã caret. de mortuis loquor, qui nulli ſunt. nos qui ſumus, [f] num aut ſi cornibus caremus, [g] aut pennis, * [h] ſit qui id dixerit? certè nemo. quid ita? quia, cùm id non habeas, quod tibi nec vſu, nec natura aptum ſit, non careas, etiam ſi ſententias te non habere. Hoc premendum etiam atque etiam eſt argumentum, cõfirmato illo, de quo, ſi mortales animi ſunt, dubitare non poſſumus, quin tantus interitus in morte ſit, vt ne minima quidem ſuſpicio ſenſus relinquatur. hoc igitur probè ſtabilito, & fixo, illud excutiendum eſt, vt ſciatur, quid ſit carere, ne relinquatur aliquid erroris in verbo CARERE igitur hoc ſignificat, egere eo, quod habere velis. ineſt enim velle in carẽdo, * niſi cùm ſic, tanquam [i] in febri, dicitur, alia quadam no-

a al. poſſeſſæ eſſent.
b al. aut plures ſint felices quàm infel.
c v. c. triſte eſt enim nomen.
d v. c. ſubjicitur
e v.c. non modò vitæ comm.
f al. num & ſi cornibus
* al. num aut cornibus
g v.c. aut pinnis.
* 33
h L. ſit qui dixerit: & ita v.c.
* 34
i v.c. in febre.

tione verbi. dicitur enim alio modo etiã carere, cùm aliquid non habeas, & non habere te sentias, etiam si id facilè patiare [a] carere enim malo, id non dicitur. non enim esset dolendum. dicitur illud, bono carere, quod est malum. sed ne viuus quidem bono caret, [b] si eo non indiget: sed in viuo intelligi tamen potest, regno carere: dici hoc in te satis subtiliter nõ potest: posset in Tarquinio, cùm regno esset expulsus. at in mortuo ne intelligi quidem potest. carere enim, sentientis est: nec sensus in mortuo est: ne carere quidẽ igitur in mortuo est. quamquã quid opus est in hoc philosophari, cùm rem non magnopere [c] egere philosophia videamus? Quoties non modò ductores nostri, sed vniuersi etiam exercitus ad non dubiam mortem concurrerunt? quæ quidem si timeretur, non L. Brutus arcens eum reditu tyrannũ, quem ipse expulerat, in prœlio concidisset: non cum Latinis decertans pater Decius, cum Etruscis filius, etiam cum Pyrrho nepos, se hostium telis obiecissent: non vno bello pro patria cadenteis [d] Scipiones Hispania vidisset, [e] Paullũ Æmilium Cannæ, Venusia Marcellum, Latini Albinũ, Lucani Gracchum. num quis horum miser hodie? ne tũ quidem post spiritum extremum: [f] nec enim potest esse miser quisquam sensu peremto. [g] At ipsum odiosũ est, sine sensu esse. Odiosum, si id esset carere. cùm verò perspicuum sit, nihil posse in eo esse, qui ipse non sit: quid potest esse in eo odiosum, * [h] qui careat, nec sentiat? quamquam hoc quidẽ nimis sæpe. [i] sed eò, quòd in hoc inest omnis animi contractio, ex metu mortis. qui enim satis viderit, id quod est luce clarius, animo, & corpore consumpto, totoq; animante deleto, & facto interitu vniuerso, illud animal, quod fuerit, factum esse nihil, is planè perspiciet, inter Hippocentaurum,

a fort. carere malo autem, non dicitur. "nec enim
b v.c. si non eo indiget.
c v.c. philosophia egere videamus? & ita L.
d fort. duos Scipiones
e al. Paullũ, & Geminum Cannæ,
f v.c. nec enim miser potest quisquam esse, sensu p. & ita L.
g q. v.c. At ipsum odios.
* 35
h o.v.c. qui nec careat, s. & ita L.
i fort. sed id eò, quòd

taurum,

taurum, qui numquam fuerit, & regem Agamẽnonem, nihil interesse: nec pluris nunc facere M. Camillum hoc ciuile bellum, quàm ego illo viuo fecerim Romam captam. Cur igitur & Camillus doleret, si hæc post trecentos, & quinquaginta ferè annos euentura putaret, & ego doleam, si ad decem [a] millia annorum gentem aliquam [b] vrbem nostram potituram putem? quia tanta caritas patriæ est, vt eam non sensu nostro, sed salute ipsius metiamur. Itaque non deterret sapientem mors, quæ propter incertos casus quotidie imminet, propter breuitatem vitæ numquam longè potest abesse, quo minùs in omne tempus reip. suisq́ consulat, & posteritatem ipsam, cuius sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere. Quare licet etiam mortalem esse animum iudicantem, æterna moliri, non gloriæ cupiditate, quam sensurus non sit, sed virtutis, quam necessariò gloria, etiam si tu id non agas, consequatur. natura verò sic se habet, vt, quo modo initium nobis rerum omnium ortus noster afferat, sic exitum mors, quæ vt nihil pertinuit ad nos ante ortum, sic nihil post mortẽ pertinebit. in quo quid potest esse mali, cùm mors nec ad viuos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli sunt, alteros non attingit. quam qui leuiorem faciunt, somni simillimam volunt esse. quasi verò quisquam ita nonaginta annos velit viuere, vt, cùm sexaginta confecerit, reliquos dormiat, [c] ne sues quidem id velint, [d] non modò ipse. Endymion verò, si fabulas audire volumus, [e] nescio quando in Latmo obdormiuit, [f] qui est mons Cariæ, nõdum, opinor, [g] experrectus. num igitur eum curare censes, cùm Luna laboret, à qua consopitus putatur, vt eum dormientem oscularetur? quid curet autem, qui ne sentit quidem? habes

a v.c. milia
b al. vrbe nostra pot.
c L. ne sues quidam id velint. Endymion verò, &c.
d hoc totũ, non modò ipse, non cõparet in v.c. nec anoscit L.
e al. qui nescio q.
f al. qui est mons Cariæ, nondum &c.
g v.c. est experrectus. & ita L.

*somnum imaginem mortis, eamq́ quotidie induis. Et dubitas, quin sensus in morte nullus sit, cùm in eius simulacro videas esse nullum sensum? Pellantur ergo istæ ineptiæ penè aniles, ante tempus mori, miserũ esse. quod tandem tempus? naturæ'ne? At ea quidem dedit vsuram vitæ, tanquam pecuniæ, nulla præstituta die. Quid est igitur, quòd querare, si repetit cùm vult? ea enim condicione acceperas. Iidem, si puer paruus óccidit, *37 *æquo animo ferẽdum putant: si verò in cunis, ne querendum quidem. Atqui ab hoc acerbiùs exigit natura, quod dederat. Nondũ gustauerat, inquiunt, vitæ suauitem: hic autem iam sperabat magna: quibus frui cœperat. At id quidem ipsum in ceteris rebus melius putatur, aliquam partem, quàm nullam, attingere. cur in vita secus?[a] Quamquam non malè ait Callimachus, multo sæpius lacrymasse Priamũ, quàm Troilum. eorum autem, qui exacta ætate moriuntur, fortuna laudatur. cur? *38 *nam, reor, [b] non illis, si vita longior daretur, posset esse iucundior. nihil est enim profectò homini prudẽtia dulcius, quã, vt cetera auferat, affert certè senectus. Quæ verò ætas longa est? aut quid omnino homini longũ? nónne modò pueros, modò adolescẽteis, in cursu, à tergo insequẽs, nec-opinanteis assecuta est senectus? sed quia vltrà nihil habemus, hoc longũ dicimus. omnia ista, perinde vt cuique data sunt, [c] pro rata parte aut longa, aut breuia dicuntur. Apud Hypanim fluuiũ, qui ab Europæ parte in pontũ influit, Aristoteles ait bestiolas quasdã nasci, quæ vnũ diem viuãt. ex his igitur, hora octaua quæ mortua est, prouecta ætate mortua est: quæ verò occidente sole, decrepita: eo magis, si etiam solstitiali die. confer nostrã longissimam ætatem cum æternitate, in eádem propemodum breuitate, qua illæ bestiolæ,*

a fort. Quã-quam non malè Callimachus, multo sæp.

b L. non vllis, si vita long. fort. nullis, si

c L. pro rata parte ita aut longa, &c. ità v. c.

*bestiolæ, reperiemur. Contemnamus igitur omneis ineptias: quod enim leuius huic leuitati nomen imponam? totamque vim bene viuendi in animi robore, ac magnitudine, & in omnium rerum humanarum contemtione, ac despicientia, & in omni virtute ponamus. nam nunc quidem cogitationibus mollissimis effœminamur, vt, si antè mors aduenerit, quàm Caldæorum promissa consecuti sumus, spoliati magnis quibusdã bonis, illusi, destitutique videamur. Quodsi exspectando, & desiderando pendemus animis, cruciamur, angimur: [a] proh dij immortales, * [b] quàm optabiliter iter illud ineundum est, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla sollicitudo futura sit! quàm me delectat Theramenes, quamque elato animo est! etsi enim flemus, cùm legimus, tamẽ non miserabiliter vir clarus emoritur. qui cùm coniectus in carcerem triginta iussu tyrannorum, *venenum vt sitiens [c] obbibisset, reliquum sic è poculo eiecit, vt id resonaret. quo sonitu reddito, ridens,* [d] Propino, *inquit,* hoc pulchro Critiæ, *qui in eum fuerat teterrimus. Græci enim in cõuiuiis solent nominare, cui poculum tradituri sint. Lusit vir egregius extremo spiritu, cùm iam præcordiis conceptam mortem contineret: vereque ei, qui venenum præbuerat, mortem est eam auguratus, quæ *breui consecuta est. Quis hanc animi maximi æquitatem in ipsa morte laudaret, si mortem, malum iudicaret? Vadit in eundem carcerem, atque in eundẽ paucis pòst annis scyphum Socrates, eodẽ scelere iudicum, quo tyrannorum, Theramenes. quæ est igitur eius oratio, qua facit eum Plato vsum apud iudices, iam morte multatum?*

Magna me, *inquit*, spes tenet, iudices, bene mihi euenire, quòd mittar ad mortem. necesse est enim, sit alterum de

a v.c. prò, di imm.

*39

b L. quàm illud iter iucundum esse debet, quo conf. & ita v.c.

*40

c L. obduxisset: & ita o. v.c.

d προπίνω τοῦτο τῷ καλῷ Κριτίᾳ. Xenoph. ἑλληνικῶν β. Κριτίᾳ τοῦτ' ἔστω τῷ καλῷ.

duobus, vt aut sensus omnino mors omneis auferat, [a] aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. quamobrem, siue sensus exstinguitur, morsque ei somno similis est, qui nonnunquam, etiam sine visis somniorum placatissimam quietem affert: dij boni, [b] quid lucri est emori? aut quàm multi dies reperiri possunt, qui tali nocti anteponantur, cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis temporis? quis me beatior? [c] sin vera sunt quæ dicuntur, migrationem esse, mortẽ, in eas oras, quas, qui è vita excesserunt, incolunt: id multo iam beatius est, te cùm ab ijs, qui se iudicum numero haberi volunt, euaseris, ad eos venire, qui verè iudices appellentur, Minoëm, Rhadamanthum, Æacum, Triptolemum: conuenireque eos, qui iustè, & cum fide vixerint. hæc peregrinatio mediocris vobis videri potest? vt verò colloqui cum Orpheo, Musæo, Homero, Hesiodo liceat, [d] quanti tandem [e] æstimatis? equidem sæpe mori, si fieri posset, vellem, vt ea, quæ dico, mihi liceret inuenire. quanta delectatione autem afficerer, cùm Palamedem, cùm Aiacem, cùm alios, iudicio iniquorum circumuentos cõuenirem! tentarem etiam summi regis, qui maximas copias duxit Troiam, & Vlyssis, Sisyphique prudentiam: nec ob eam rem, cùm hæc exquirerem, sicut hî faciebam, capite damnarer. ne vos quidem, iudices, ij, qui me absoluistis, mortẽ timueritis. nec enim cuiquam bono mali quidquam euenire potest, nec viuo, nec mortuo: [f] nec vmquam eius res à dijs immortalibus [g] negligentur. nec mihi ipsi hoc accidit [h] fortuitò. nec verò ijs, à quibus accusatus sum, aut à quibus condemnatus, habeo quod succenseam, nisi quòd mihi nocere se crediderunt.* [i] *& hoc quidem hoc modo. nihil autem melius* [k] *æstimo.* Sed tempus est, inquit, iam hinc abire me, vt moriar, vos, vt vitam agatis. vtrùm autem sit melius, [i] dii immortales sciunt: hominem quidem scire arbitror neminem. *Næ ego haud paullo hunc animum malim, quàm eorum omnium fortunas, qui de hoc iudicauerunt. etsi, quod præter deos negat scire quemquam, id scit ipse, vtrùm melius sit. nam dixit antè. sed suum illud, nihil vt affirmet, tenet ad extremum. nos autem teneamus, vt nihil*

a ἢ κατὰ τὰ λεγόμενα, μεταβολή τις τυγχάνει οὖσα τῆς ψυχῆς τοῦ τόπου τοῦ ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον.

b θαυμάσιον κέρδος ἂν εἴη ὁ θάνατος.

c εἰ δ' αὖ οἷον ἀποδημῆσαί ἐστιν ὁ θάνατος, ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον, καὶ ἀληθῆ ἐστὶ τὰ λεγόμενα, &c.

d ἐπὶ πόσῳ ἄν τις δέξαιτ' ἂν ὑμῶν;

e fort. æstimetis.

f οὐδ' ἀμελεῖται ὑπὸ θεῶν τὰ τούτου πράγματα.

g fort. negliguntur.

h ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου

* 41

i L. Et hæc quidem hoc modo.

k L. extremo.

nihil censeamus esse malum, quod sit à natura datū omnibus: intelligamusq́; si mors malum sit, esse sempiternū malum. nam vitæ miseræ, mors finis esse videtur. *[a] *mors si est misera, finis esse nullus potest. Sed quid ego Socratem, aut Theramenem, præstanteis viros virtutis, & sapientiæ gloria,*[b] *cōmemoro, cùm Lacedæmonius quidam, cuius ne nomen quidem proditū est, mortē tantopere contemserit, vt, cùm ad eam duceretur, dānatus ab Ephoris, & esset vultu hilari, atque læto, dixissetq́; ei quidā inimicus, Contēnisne leges Lycurgi? responderit, Ego verò illi maximā gratiam habeo, qui me ea pœna multauerit, quā sine mutatione, & sine versura possem dissoluere. O virū Sparta dignum: vt mihi quidem, qui tā magno animo fuerit, innocens damnatus esse videatur. Taleis innumerabiles nostra ciuitas tulit. Sed quid duces, & principes nominē, cùm legiones scribat Cato sæpe*[c] *alacreis in eum locum profectas, vnde redituras se non arbitrarentur? Pari animo Lacædemonij in Thermopylis occiderunt. in quos Simonides.*

[d] *Dic hospes Spartæ, nos te hîc vidisse iacenteis,*
Dum sanctis patriæ legibus obsequimur.

Quid ille dux Leonidas dicit?[e] *Pergite animo forti, Lacedæmonij: hodie apud inferos fortassè cenabimus. fuit hæc gens fortis, dum Lycurgi leges vigebant. è quibus vnus, cùm*[f] *Perses hostis in colloquio dixisset glorians, Solem præ iaculorum multitudine, & sagittarum non videbitis: In vmbra igitur, inquit, pugnabimus. Viros commemoro. qualis tandē Lacæna? quæ cùm filium in prœlium misisset, & interfectū audisset, Idcirco, inquit, genueram, vt esset qui pro patria*[g] *mortem non dubitaret occumbere. Esto: fortes, & duri Spartiatæ: magnam habet vim reip.*

*42
a L. mortis, si est misera.
b L. commemoros?
c v.c. alacris
d Ὦ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῇδε κείμεθα, τοῖς κείνων πειθόμενοι νομίμοις.
e fort. Prandete an. ἀριστοποιεῖσθε &c.
f ὁ Τρηχίνιος ξεῖνος &c. Herod. lib. v.
g v.c. morte non dubit. occumb. L. morti non dubitaret occumb.

disciplina. quid? Cyrenæum Theodorum, philosophum non ignobilem, nónne miramur? cui cùm Lysimachus rex crucem minaretur, Istis, quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis: [a] *Theodori quidem nihil interest,* * *humíne, an sublime* [b] *putrescat. cuius hoc dicto admoneor, vt aliquid etiam de humatione, & sepultura dicendum existimem: rem non difficilē, ijs præsertim cognitis, quæ de nihil sentiendo paullo antè dicta sunt. de qua Socrates quidē quid senserit, appâret in eo libro, in quo moritur: de quo iam tam multa diximus. cùm enim de immortalitate animorum disputauisset, & iam moriendi tempus vrgeret, rogatus à Critone quemadmodum sepeliri vellet, Multam verò, inquit, operam, amici, frustrà consumsi. Critoni enim nostro non persuasi, me hinc auolaturum, neque quidquam mei relicturum. verumtamen, Crito, si me assequi* [c] *potueris, aut sicubi nactus eris, vt tibi videbitur, sepelito. sed, mihi crede, nemo me vestrûm, cùm hinc excessero, consequetur. Præclarè id quidem, qui & amico permiserit, & se ostenderit de hoc toto genere nihil laborare. Durior Diogenes,* [d] *& id quidem sentiens, sed, vt Cynicus, asperiùs,* [e] *proijci se iussit inhumatū. tum amici, Volucribúsne, & feris? Minimè verò, inquit: sed bacillum* [f] *prope me, quo abigam, ponito-te. Qui poteris? illi. non enim senties.*

Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit, nihil sentienti? Præclarè Anaxagoras, qui cùm Lampsaci moreretur, quærentib. amicis, vellétne Clazomenas in patriam, [g] *si quid accidisset, afferri: Nihil necesse est, inquit. vndique enim ad inferos tantundem viæ est. Totaq; de ratione humationis vnum tenendum est: ad corpus illam pertinere, siue occiderit animus*

a Θεοδώρῳ οὐδὲν μέλει, πότερον ὑπὲρ γῆν, ἢ ὑπὸ γῆς σήπεται.

* 43

b al. putrescit.

c al. poteris,

d fort. & idē quidem sentiens,

e v c. proici

f q. v. c. propter me, & ita L.

g L. si quid ei accidisset, auferri:

nimus, siue vigeat. in corpore autem perspicuum est, vel exstincto animo, vel elapso, nullum residêre sensum. Sed plena errorum sunt omnia. trahit Hectorem, ad currum religatum, Achilles: lacerari eum, & sentire, credo, putat. ergo [a] hic vlciscitur, vt quidem sibi videtur. At illa sicut acerbissimam rem mæret. Vidi videre quod me passa ægerrimè, [b] Curru Hectorem quadriiugo raptarier. quem Hectorẽ? aut quamdiu ille erit Hector? meliùs Accius, & aliquando sapiens Achilles, Immò enimuerò corpus Priamo reddidi, Hectorem abstuli. Non igitur Hectora traxisti, sed corpus, quod fuerat Hectoris. * Ecce alius exoritur è terra, qui matrem dormire non sinat. Mater, te appello, quæ curam sumno suspenso leuas, Neq; te mei miseret: surge, & sepeli natum.-- Hæc cùm pressis, & flebelibus modis, qui totis theatris mæstitiam inferãt, concinuntur: difficile est, non eos, qui inhumati sunt, miseros iudicare: --priùs quàm feræ, volucresq́: metuit, ne laceratis membris minùs bene vtatur: ne combustis, non extimescit.

a fort. hic eum vlciscitur,
b v.c. Hectorem curru quadriiugo rapt.
*44

Heu relliquias semiassi regis, denudatis ossibus,
Per terram sanie delibutam fœdè diuexarier.

Non intelligo, quid metuat, cùm tam bonos [c] septenarios fundat ad tibiam. Tenendum est igitur, nihil curandum esse post mortem * cùm multi inimicos etiam mortuos [d] puniantur. Exsecratur luculentis sanè versibus apud Ennium Thyestes, primùm vt naufragio pereat Atreus. durum hoc sanè: talis enim interitus non est sine graui sensu. illa inania,

c fort. octonarios.
*45
d v.c. pœniuntur.

* Ipse summis saxis fixus asperis,
Euisceratus, látere pendens, saxa spargens tabo,
Sanie, & sanguine atro.

*46

Non ipſa ſaxa magis ſenſu omni vacabunt, quàm ille látere pendens, cui ſe hic cruciatum [a] cenſet optare. quàm eſſent dura, ſi ſentiret? nulla ſine ſenſu ſunt. Illud verò perquàm inane.

a οἴεται εὔ-χεσθαι

* 47

**Neque ſepulcrum, [b] quò recipiat, habeat, portũ corporis: Vbi, remiſſa humana vita, corpus requieſcat à malis. Vides, quanto [c] hæc in errore verſentur. portum eſſe corporis, & requieſcere in ſepulcro putat mortuum. magna culpa Pelopis, qui non erudierit filium, nec docuerit, quatenus eſſet quidque curandum. Sed quid ſingulorum opiniones animaduertam, nationum varios errores perſpicere cùm liceat? condeunt Aegyptij mortuos, & eos domi ſeruãt: Perſæ etiam cera circumlitos [d] cõdiunt, vt quammaximè permaneant diuturna corpora. Magorum mos eſt nõ humare corpora ſuorum, niſi à feris ſint antea laniata. in Hyrcania plebs publicos alit canes: optimates, domeſticos. nobile autem genus canum illud ſcimus eſſe. ſed pro ſua quiſque facultate parat, à quibus lanietur: eamq; optimã illi eſſe cenſent ſepulturã. permulta alia colligit Chryſippus, vt eſt in omni hiſtoria curioſus. ſed ita tætra ſunt quædam, vt ea fugiat, & reformidet oratio. Totus igitur hic locus eſt contemnendus in nobis, non negligendus in noſtris: ita tamen, vt mortuorum corpora nihil ſentire ſentiamus. quantum autem conſuetudini, famæq; dandũ ſit, id curent viui, ſed ita, vt intelligant, [e] nihil ad mortuos pertinere, ſed profectò mors tum æquiſſimo animo oppetitur, cùm ſuis ſe laudibus vita óccidens conſolari poteſt. nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ perfectò functus eſt munere. multa mihi ipſi ad mortem tempeſtiua fuerunt: quæ vtinã potuiſſem obire. nihil enim iam acquirebatur: [f] cumu-*

b fort. quò recipiatur, &c. fort. quod recipiat, &c. fort. quò recipiatur, hab.

c L. quanto in errore verſetur. ſic v.c. fort. quã to hic in errore verſetur.

d o.v.c. condunt, vt q. & ita L.

e " nihil id

[a] *cumulata erant officia vitæ: cum fortuna bella restabant. quare, si ipsa ratio minùs perficiet, vt mortem negligere possimus: at vita acta perficiat, vt satis, superq́ue vixisse videamur. quanquam enim sensus* [b] *abierit, tamen summis, & propriis bonis & laudis, & gloriæ, quamuis non sentiant, mortui non carent. etsi enim nihil in se habeat gloria, cur expetatur: tamen virtutem tanquã vmbra sequitur. verùm multitudinis iudicium de bonis, siquando est, magis laudandum est, quàm illi ob eam rem beati. Non possum autem dicere, quoquo modo hoc accipiatur, Lycurgum, Solonem, legum, & publicæ disciplinæ carere gloria: Themistoclem, Epaminondam, bellicæ virtutis. antè enim Salaminam ipsam Neptunus obruet, quàm Salaminij* [c] *trophæi memoriam: priusq́ue Bœotia Leuctra tollentur, quàm pugnæ Leuctricæ gloria. multo etiam tardiùs fama deseret Curium, Fabricium, Calatinum, duos Scipiones, duos Africanos, Maximum, Marcellum, Paullum, Catonem, Læliũ, innumerabileis alios. quorum similitudinem aliquã qui arripuerit, non eam fama populari, sed vera bonorum laude metiens, fidenti animo, si ita res feret, gradietur ad mortem: in qua aut summũ bonũ, aut nullum malũ esse cognouimus: secundis verò suis rebus volet etiam mori. nõ enim tam* [d] *cumulus bonorum, iucundus esse potest, quàm molesta decessio. hãc sententiam significare videtur Laconis illa vox, qui, cùm Rhodius Diagoras, Olympionices nobilis, vno die duos suos filios victores Olypiæ vidisset, accessit ad senem, & gratulatus,* Morere Diagora, *inquit,* non enim in cælum ascensurus es. *Magna hæc,* [e] " *& nimiùm fortassè Græci putant, vel tum potiùs putabant, isq́ue, qui hoc Diagoræ dixit, permagnũ*

a v.c. cumulata erãt officia vitæ cũ fortuna bella r. al. cumulata erãt officia vitæ fortuna: bella rest. λ
b fort. aberit, tamen sũmis, & propr. & ita L.
c v.c. tropæi m. & ita L.
d προσθήκη
e " fort. nimia.

existimās, treis Olympionicas vna ex domo prodire, cunctari illum diutius in vita, fortunæ obiectum, inutile putabat ipsi. ego autem tibi quidem quod satis esset, paucis verbis, vt mihi videbar, responderā. concesseras enim, nullo in malo mortuos esse: sed ob eam causam contendi, vt plura dicerem, quòd in desiderio, & luctu hæc est consolatio maxima. nostrū enim, & nostra causa susceptum dolorem, modicè ferre debemus, ne & nosmetipsos amare videamur. illa suspicio intolerabili dolore cruciat, si opinamur eos, quibus orbati sumus, esse cum aliquo sensu in iis malis, quib. vulgò opinantur. hanc excutere opinionem mihimet radicitus volui, eoq́; fui fortassè longior. A. Tu longior? non mihi quidem. prior enim pars orationis tuæ faciebat, vt mori cuperem: posterior, vt modò nō nol-

*48 lem, modò non laborarē. *omni autem [a] ratione illud

a L. oratione illud c. p. :& ita o.v.c.

certè perfectum est, vt mortem non ducerē in malis. M. Nū igitur etiam rhetorū epilogū desideramus? an iam hanc artem planè relinquimus? A. Tu verò istam ne reliqueris, quam semper ornasti: & quidem iure. illa enim te, si verè loqui volumus, ornauerat. sed quinam est iste epilogus? aueo enim audire, quidquid est. M. deorum immortalium iudicia solent in scholis proferre de morte, nec verò ea fingere ipsi, sed Herodoto auctore, aliisq́; pluribus. Primùm Argiæ sacerdotis, Cleobis & Biton filij, prædicātur. nota fa-

*49 bula est: *cùm enim illam ad sollemne, & statū sacrificium curru vehi ius esset, satis longè ab oppido ad fanum, morarenturq́; iumenta: tunc iuuenes ij, quos modò nominaui, veste posita, corpora oleo perunxerūt: ad iugū accesserūt. ita sacerdos aduecta in fanū, cùm currus esset ductus à filiis, precata à dea dicitur, vt illis [b] præmium daret pro pietate, quod maximum

b al. pretium

num homini dari posset à deo: pòst epulatos cũ matre adolescenteis, somno se dedisse: manè inuẽtos esse mortuos. Simili precatione Trophonius, & Agamedes, usi dicuntur: qui, cùm Apollini Delphis templũ exædificassent: venerantes deum, petierunt mercedem, non paruã quidem operis, & laboris sui, nil certi, sed quod esset optimum homini. quibus Apollo se id daturum ostendit, post eius diei diem tertium: qui ut illuxit, mortui sunt reperti. Iudicauisse deum dicunt, & eum quidem deum, cui réliqui dij concessissent, ut præter ceteros diuinaret, mortem, esse optimũ homini. Fertur etiam de Sileno fabella quædã: qui cùm à Mida captus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur: docuisse regẽ, NON NASCI HOMINI LONGE *optimum esse: proximũ autẽ, quã primùm mori, qua est usus sententia in Cresphonte Euripides.*

[a] Nam nos decebat [b] cœtus celebrantes domum,
Lugere, ubi esset aliquis in lucem editus,
Humanæ vitæ varia reputantes mala:
At, qui labores morte finisset graueis,
Omneis amicos laude, & lætitia exsequi.

simile quiddam est in cõsolatione Crantoris: ait enim Terinæum quendã Elisium, cùm grauiter filij mortẽ mæreret, venisse in Psychomantium, quærentem quæ fuisset tantæ calamitatis causa: huic in tabellis treis huiusmodi versiculos datos:

[c] Ignaris homines in vita mentibus errant:
Euthynous [d] potitur fatorum munere læto.
Sic fuit utilius finiri ipsiq; tibiq;.

His, & talibus auctoribus usi, [e] confirmant, causam, rebus à dijs immortalibus iudicatam. [f] Alcidamus quidam, rhetor antiquus, in primis nobilis, scripsit e-

a Ἔχρῆν μὲν ὑμᾶς σύλλογον ποιουμένους, Τὸν ζῶντα θρηνεῖν, εἰς ὅσ' ἔρχεται κακά. Τὸν δ' αὖ θανόντα, καὶ πόνων πεπαυμένον, Χαίροντας, εὐφημοῦντας, ἐκπέμπειν δόμων.

b fort. cœtu

c Ἦ ῥά γε, νήπιε Ἠλύσι', ἠλίθιοι φρένες ἀνδρῶν. Εὐθύνους κεῖται μοιριδίῳ θανάτῳ. Οὐκ ἦν γὰρ ζώειν καλὸν οὐδ' ἐοῖ, οὐδὲ τοκεῦσι.

d L. potitur, fatorum numine, leto. al. potitur, fatorum munere, leto.

e L. confirmant causã à dijs immortalibus iudicatam.

f L. Alcidamas q.

tiam laudationem mortis, quæ constat ex enumeratione malorum humanorum. cui rationes eæ, quæ exquisitiùs à philosophis colliguntur, defuerunt, vbertas orationis nõ defuit. claræ verò mortes pro patria oppetitæ, non solùm gloriosæ rhetoribus, sed etiã beatæ videri solẽt. repetunt ab Erichtheo: cuius etiam filiæ cupidè mortẽ expetiuerunt pro vita ciuium: Codrũ, qui se in medios immisit hosteis, famulari veste, ne posset agnosci, si esset ornatu regio: quòd oraculum erat datum, si rex interfectus esset, victriceis Athenas fore. [a] Menecheus verò non prætermittitur: qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem. Iphigenia Aulide duci se immolandam iubet, vt hostium sanguis eliciatur suo. Veniunt inde ad propria. Harmodius in ore, & Aristogiton: Lacedemonius Leonidas, Thebanus Epaminondas vigent. nostros nõ norunt: quos enumerare [b] magnum est: ita sunt multi: quibus videmus optabileis fuisse morteis cũ gloria. quæ cùm ita sint, magna tamen eloquentia est vtendum, atque ita velut superiore è loco contionandum, vt homines mortem vel optare incipiant, vel certè timere desistant. nam si supremus ille dies non exstinctionem, sed cõmutationem affert loci, quid optabilius? sin autem perimit, ac delet omnino, quid melius, quàm in mediis vitæ laboribus obdormiscere, & ita conniuentem somno consopiri sempiterno? quod si fiat, melior Ennij, quàm Solonis oratio. hic enim noster,

Nemo me lacrymis décoret (inquit) nec funera fletu
Faxit. At verò sapiens ille,

[c] Mors mea ne careat lacrymis: linquamus amicis
Mærorem, vt celebrent funera cum gemitu.

Nos verò, si quid tale acciderit, vt à deo denuntiatũ videatur, vt exeamus è vita, læti, & agentes gratias pareamus.

a L. Menœceus.

b q.v.c. longum est:

c Μηδέ μοι ἄκλαυστος θάνατος μόλοι, ἀλλὰ φίλοισι Καλλείποιμι θανὼν ἄλγεα, καὶ στοναχάς.

*pareamus, emittiq́; nos è custodia, & leuari vinculis arbitremur, vt aut in æternã, & planè in nostram domum remigremus, aut omni sensu, molestiaq́; careamus: sin autem nihil denuntiabitur, eo tamen simus animo, vt horribilem eum diem alijs, nobis faustum putemus, nihilq́; in malis ducamus, quod sit vel à dijs immortalibus, vel à natura parente omnium constitutum. non enim temerè, nec fortuitò sati, & creati sumus, sed profectò fuit quædam vis, quæ generi consuleret humano: nec id gigneret, aut aleret, * quòd cùm exantlauisset omneis labores, tum incideret in mortis malum sempiternum: portum potiùs paratum nobis, & perfugium putemus. quò vtinam velis passis peruehi liceat. sin reflantibus ventis [a] reijciemur, tamen eodem paullo tardiùs referamur necesse est. quod autem omnibus necesse est, idne miserum esse vni potest? Habes epilogum, nequid prætermissum, aut relictum putes. A. Ego verò. & quidem fecit etiam iste me epilogus firmiorem. M. Optimè, inquam. sed nunc quidem [b] valetudini tribuamus aliquid. cras autem, & quot dies erimus in Tusculano, agamus hæc, & ea potissimùm, quæ leuationem habeant ægritudinum, formidinum, cupiditatum: qui [c] " omni è philosophia est fructus vberrimus.*

* 51

a v. c. reiciemur,

b v.c. valitudini.

c " al. in omni.

M. TVL. CICERONIS TVSC. QVÆSTIONVM AD M. BRVTVM.

LIBER II. DE TOLERANDO DOLORE.

NEoptolemus [a] quidem apud Ennium philosophari sibi ait necesse esse, sed paucis: nam omnino haud placere. ego autem, Brute, necesse quidem mihi esse arbitror philosophari: nã quid possum, præsertim nihil agens, agere melius? sed non paucis, vt ille. difficile enim est, in philosophia pauca esse ei nota, cui non sint aut pleraque, aut omnia. nam nec pauca, nisi è multis, eligi possunt, nec, qui pauca percepit, non idem reliqua eodem studio persequetur. sed in vita tamen occupata, atque, vt Neoptolemi tũ erat, militari, pauca ipsa multũ sæpe prosunt, & ferunt fructus, si non tantos, quanti ex vniuersa philosophia percipi possunt: tamen eos quibus aliqua ex parte interdum aut cupiditate, aut ægritudine, aut metu liberemur: velut ex ea disputatione, quæ mihi nuper habita est in Tusculano, magna videbatur mortis effecta contemtio: quæ non minimum valet ad animum metu liberandum. nam qui id, quod vitari non potest, metuit, is viuere animo quieto nullo modo potest. sed qui, non modò quia necesse est mori, verùm etiam quia nihil habet mors, quod sit horrendũ, mortem non timet, magnum is sibi præsidium ad beatam vitam comparat. quãquam non sumus ignari, multos studiosè contrà esse dicturos, quod vitare nullo modo potuimus: nisi nihil omnino scriberemus. etenim

[a] fort. apud Ennium philosophari quidem sibi ait necesse esse, &c.

si

*si orationes, quas nos multitudinis iudicio probari volebamus, (popularis est enim illa facultas, * a & effectus eloquentiæ est audientium approbatio) sed si reperiebantur nonnulli, qui nihil laudarent, nisi quod se imitari posse confiderent, quemq; sperandi sibi, eundem & bene dicendi finem proponerent, &, cùm obruerentur copia sententiarum, atque verborum, ieiunitatem, & famem se malle, quàm vbertatem, & copiam dicerent. vnde erat exortum genus Atticorum, iis ipsis, qui id sequi se profitebantur, ignotum: qui iam conticuere, penè ab ipso foro irrisi: quid futurũ putamus, cùm, adiutore populo, quo vtebamur antea, nunc minimè nos vti posse b videamus? est enim philosophia paucis contenta iudicibus, multitudinem consultò ipsa fugiens, eiq; ipsi & suspecta, & inuisa: vt vel, si quis vniuersam velit vituperare, secundo id populo facere possit: vel, si eam, quam nos maximè sequimur, conetur inuadere, c magna habere possit auxilia d reliquorum philosophorum disciplinis. nos autem vniuersæ philosophiæ vituperatoribus respondimus in Hortensio. Pro Academia autem quæ dicenda erant, satis accuratè in Academicis quattuor libris explicata arbitramur: sed tamen tantũ abest, vt scribi contra nos nolimus, vt id etiam maximè optemus: in ipsa enim Græcia philosophia tanto in honore numquam fuisset, nisi doctissimorũ contẽtionibus, dissentionibusq; viguisset. quamobrẽ hortor omneis, qui facere id possunt, vt huius quoque generis laudẽ iam languenti Græciæ eripiant, & perferant in hanc vrbem, sicut reliquas omneis, quæ quidem erant expetendæ, studio atque industria sua maiores nostri transtulerunt. Atque oratorum quidem laus ita ducta ab humili, venit ad summum, vt iam, quod na-*

*1 a L. & effectrix eloq.

b v.c. videamur? fort. videant?

c q.v.c. magna possit habere

d L. à reliquorum &c. * al. è reliq.

tura fert in omnibus ferè rebus, senescat, breuiq́; tempore ad nihilum ventura videatur.[a] *philosophia nascatur Latinis quidẽ litteris ex his tẽporibus, eamq́; nos adiuuemus: nosq́; ipsos redargui, refelliq́; patiamur. quod ij ferant animo iniquo, qui certis quibusdam, destinatisq́; sententijs quasi addicti, & cõsecrati sunt, eaq; necessitate constricti, vt, etiam quæ non probare soleant, ea cogantur constantiæ causa defendere. nos, qui sequamur probabilia, nec vltra id, quã, quòd verisimile occurrerit, progredi possumus,* * *& refellere sine pertinacia, & refelli sine iracundia parati sumus. Quòd si hæc studia traducta erunt ad nostros, ne bibliothecis quidem Græcis egebimus, in quibus multitudo infinita librorum propter eorum est multitudinem, qui scripserunt: eadem enim dicuntur à multis: ex quo libris omnia referserunt. quod áccidet etiã nostris, si ad hæc studia plures confluxerint. sed eos, si possumus, excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam disserendi elegantia, ratione & via philosophantur. est enim quoddam genus eorum, qui se philosophos appellari volunt, quorum dicũtur esse Latini sanè multi libri: quos non contemno equidem, quippe quos numquam legerim: sed quia profitentur ipsi illi, qui eos scribunt, se neque distinctè, neque distributè, neque eleganter, neque ornatè scribere: lectionem sine vlla delectatione negligo: quid enim dicant, & quid sentiant ij, qui sunt ab ea disciplina,* [b] *nemo mediocriter quidem doctus ignorat. quamobrem, quoniam, quemadmodũ dicant, ipsi non laborant: cur legendi sint, nisi ipsi inter se, qui idem sentiunt, nõ intelligo. nam, vt Platonem, reliquosq́; Socraticos, & deinceps eos, qui ab his profecti sunt, legunt omnes, etiam qui illa aut non approbant, aut non studiosissimè conse-*

a fort. Philosophia igitur nascatur Latinis &c.

* 1

b q.v.e. mediocriter quidem doctus ign. fort. nemo ne mediocriter quidem doct.

consectantur: Epicurum autem, & Metrodorū* non ferè præter suos quisquam in manus sumit: sic hos Latinos ij soli legunt, qui illa rectè dici putant. nobis autem videtur, quidquid litteris mandetur, id commendari omnium eruditorum[a] lectione[b] decere. nec, si ipsi minùs consequi possumus, iccirco minùs id ita faciendum esse sentimus. Itaque mihi semper Peripateticorum, Academiæq; consuetudo, de omnibus rebus in contrarias parteis disserendi, non ob eam causam solùm placuit, quòd aliter nō posset, quid in vnaquaq; re verisimile esset, inueniri: sed etiam quòd esset ea maxima dicendi exercitatio: qua princeps vsus est Aristoteles: deinde eum qui secuti sunt. nostra autem memoria Philo, quem nos frequenter audiuimus, instituit alio tempore rhetorum præcepta tradere, alio philosophorum. ad quam nos consuetudinem à familiaribus nostris adducti, in Tusculano, quod datum est temporis nobis, in eo consumsimus. itaque cùm ante meridiem[c] dictioni operam dedissemus, sicut pridie feceramus: post meridiem in Academiam descendimus. in qua disputationem habitam non quasi narrantes exponimus, sed eisdem ferè verbis, vt actum, disputatumq; est. Est igitur ambulantibus ad hunc modum sermo ille nobis institutus: & à tali quodam [d]inductus exordio. A. DICI NON POTEST, quàm sim hesterna disputatione tua delectatus, vel potiùs adiutus. etsi enim mihi conscius sum, nūquam me nimis cupidum fuisse vitæ, tamen obijciebatur interdū animo metus quidā, & dolor, cogitanti, fore aliquando finē huius lucis, & amissionem omnium vitæ commodorum. hoc genere molestiæ sic, mihi crede, sum liberatus, vt nihil minùs curandum putem. M. Minimè mirum id quidem. nam efficit hoc philosophia: me-

*2

a o.v.c. lection & ita L
b fort. debere. & ita o.v.c.

c λέξ(ει)

d al. ductus

detur animis: inaneis sollicitudines detrahit: cupiditatibus liberat: pellit timores. sed hæc eius vis non idem potest apud omneis: tum valet multum, cùm est idoneam complexa naturam. FORTEIS enim non modò fortuna adiuuat, vt est in vetere prouerbio, sed multo magis ratio, quæ quibusdam quasi præceptis confirmat vim fortitudinis. te natura excelsum quẽdam videlicet, & altũ, & humana despicientem genuit. itaque facilè in animo forti contra mortem habita insedit oratio. sed hæc éadẽ num censes apud eos ipsos valere, nisi admodum paucos, à quib. inuenta, disputata, conscripta sunt? quotus enim quisque philosophorum inuenitur, qui sit ita moratus, ita animo, ac vita constitutus, vt ratio postulat? qui disciplinã suam, non ostentationem scientiæ, sed legẽ vitæ putet? qui obtemperet ipse sibi, & decretis suis pareat? videre licet alios tãta leuitate, & iactatione, ijs vt fuerit non didicisse melius: alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos, multos libidinum seruos: *vt cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio. quod quidem mihi videtur esse turpissimum. Vt enim, si grammaticum se professus quispiam, barbarè loquatur, aut si absurdè canat is, qui se haberi velit musicum, hoc turpior sit, quòd in eo ipso peccet, cuius profitetur [a] scientiam: sic philosophus in ratione vitæ peccans, hoc turpior est, quòd in officio, cuius magister esse vult, labitur, artemq; vitæ professus, delinquit in vita. A. Nónne verendum igitur, si est ita, vt dicis, ne philosophiam falsa gloria exornes? quod est enim maius argumentum, nihil eam prodesse, quàm quosdam perfectos philosophos turpiter viuere? M. Nullum verò id quidẽ argumentũ est. nã vt agri nõ omnes frugiferi sunt, qui coluntur, [b] falsumq; illud, ac improbè,

*3

a q.v.c. sententiam: non plac.

b L. falsoq; illud atque imp.

* a Etsi

*[a] Etsi in segetem sunt deteriorem data Fruges, tamen ipsæ suapte natura enitent: sic animi non omnes culti fructum ferunt. atque, vt in eodem simili verser, vt ager, quamuis fertilis, sine cultura fructuosus esse non potest: *[b] sic sine doctrina animus. *ita est vtraque res [c] vna sine altera debilis. cultura autem animi, philosophia est: [d] quæ extrahit vitia radicitus, & præparat animos ad satus accipiendos, eaq́ mandat his, &, vt ita dicam, serit, quæ adulta fructus vberrimos ferant. Agamus igitur, vt cœpimus. dic, si vis, de quo disputari velis. A. Dolorem existimo maximum malorum omnium. M. Etiámne maius, quàm dedecus? A. Non audeo id dicere quidem, & me pudet tam citò de sententia esse deiectum. M. Magis esset pudendum, si in sententia permaneres. quid enim minùs est [e] dignum, quàm tibi quidquam peius videri dedecore, flagitio, turpitudine? quæ vt effugias, quis est nō modò non recusandus, [f] sed vltro appetendus, subeundus, excipiendus dolor? A. Ita prorsus existimo. quare ne sit sanè summum malum dolor: malum est certè. M. Vidésne igitur, quantum, breuiter admonitus, de doloris terrore deieceris? A. Video planè: sed plus desidero. M. Experiar equidem: sed magna res est, animoq́ mihi opus est non repugnante. A. Habebis id quidē. vt enim heri feci, sic nunc rationem, quò ea me cumque ducet, sequar. M. Primùm igitur de imbecillitate multorum, & de variis disciplinis philosophorum loquar. quorum princeps & auctoritate, & antiquitate Socraticus Aristippus non dubitauit summum malum dolorem dicere. [g] dehinc ad hanc eneruatam, muliebremq́ sententiam satis docilē se Epicurus præbuit. [h] hunc post Rhodius Hieronimus, dolore vacare, su-

*4 a L. Etsi segetem sunt in deterio rē datæ Fr.

*5 b L. sic nec sine doctr.

*6 c vna, abest ab o v.c.

d v.c. hæc extr. & ita L.

e L. te dignum,

f o.v.c. sed non vltro appet. & ita L.

g q.v.c. deinde ad hā c eneruatam,

h sic v.c. al. post hunc

mum bonum dixit: tantũ in dolore duxit mali. ceteri, præter Zenonem, Aristonem, Pyrrhonem, idem ferè, quod modò tu: malum illud quidem, sed alia peiora. ergo id, quod natura ipsa, & quædam generosa virtus statim respuit, ne dolorem summũ malum diceres, oppositoq; dedecore, sententia depellerere, in eo magistra vitæ tot sæcula [a] pérmanet philosophia. quod huic officium, quæ laus, quod decus erit tanti, quod adipisci cũ dolore corporis velit, qui dolorẽ summum malum sibi esse persuaserit? quam porrò quis ignominiam, quam turpitudinem non pertulerit, vt effugiat dolorem, si id summum malum esse decreuerit? [b] " quis autẽ non miser non modò tunc, cùm premetur summis doloribus, si in his est summum malum, sed etiã cùm sciet id sibi posse euenire? & quis est, cui non possit? ita fit, vt omnino nemo possit esse beatus. Metrodorus quidem eum perfectè putat beatum, [c] cui corpus bene cõstitutum sit. & exploratum ita semper fore. quis autem est iste, cui id exploratum possit esse? Epicurus verò ea dicit, vt mihi quidẽ risus captare videatur. affirmat enim quodam loco, si vratur sapiens, si crucietur: expectas fortassè dum dicat, Patietur, perferet, non succũbet: Magna mehercule laus, & eo ipso, per quem iuraui, Hercule digna: sed Epicuro homini aspero, & duro nõ est hoc satis: In [d] Phalaridis tauro si erit, dicet, Quàm suaue est hoc! quã hoc non curo! Suaue etiam? an parum est, si non amarum? at id quidem illi ipsi, qui dolorem, malum esse negant, nõ solent dicere, cuiquã suaue esse cruciari: asperum, difficile, odiosum, contra naturam dicunt, nec tamen malum. hic, qui solum hoc malum dicit, & malorum omnium extremum, sapientem censet id suaue dicturum. ego à te non postulo, vt dolorẽ eisdẽ verbis afficias, quibus

a al. pérmanet philosophia, nó plac

b " al. quis autẽ est iste

c τέλος ἀγαθῶν, τὸ σαρκὸς εὐσταθὲς κατάστημα, καὶ τὸ περὶ τούτου πιστὸν ἔλπισμα.

d q. v. c. Falaridis

Epicurus

Epicurus voluptatem, homo, vt scis, voluptarius: ille dixerit sanè idem in Phalaridis tauro, quod si esset in lectulo. * *ego tantam vim non tribuo* [a] *sapientiæ cõtra dolorem.* * [b] *si fortè in perferendo, officio satis est: vt lætetur etiam, nõ postulo. tristis enim res est sine dubio, aspera, amara, inimica naturæ, ad patiendum, tolerãdumq́; difficilis. Adspice Philoctetam: cui concedendum est gementi. ipsum enim Herculem viderat in Octa magnitudine dolorum eiulantem. nihil igitur hunc virum sagittæ, quas ab Hercule acceperat, tũ consolabantur: cum E viperino morsu venæ viscerum, Veneno imbutæ tætros cruciatus cierent. itaq́; exclamat auxilium expetens, mori cupiens. Heu quis falsis fluctibu' mandet Me ex sublimi vertice saxi? Iamiam absumor: conficit animam Vis vulneris, vlceris æstus. Difficile dictu videtur, eum non in malo esse, & magno quidem, qui ita clamare cogatur. Sed videamus Herculẽ ipsum, qui tũ dolore frãgebatur, cùm immortalitatẽ ipsa morte quærebat. quas hic voces apud Sophoclẽ in Trachinijs edit? cui cùm Deianira sanguine Cẽtauri tinctã tunicam induisset, inhæsissetq́; ea visceribus, ait ille,*

[c] *O multa dictu grauia, perpessu aspera,*
* *Quæ corpore* [d] *exanclato, atque animo pertuli.*
Nec mihi Iunonis terror implacabilis,
Nec tantum inuexit tristis Eurystheus mali,
Quantum vna vecors Oenei partu edita.
Hæc me irretiuit veste furiali inscium,
Quæ lateri inhærens morsu lacerat viscera,
Vrgensq́; grauiter pulmonum haurit spiritus:
* *Iam* [e] *decolorem sanguinem omnem exsorbuit:*
[f] " *Sic corpus clade horribili absumtum extabuit.*
Ipse illigatus peste interimor textili.

*7
a L. sapienti.
*8
b L. esse fortem in perf. & ita v.c. al. Sit fortis in perferendo off.
c Ω πολλὰ δὴ καὶ θερμὰ, καὶ λόγῳ κακὰ &c.
*9
d L. exantlaui, al. exantlata, al. exanclata,
*10
e χλοερὸν αἷμα
f " al. Et

a γηγενής

b L.inflixit

Hos non hostilis dextera, non [a] *terra edita*
Moles gigantum, non biformato impetu
Centaurus ictus corpori [b] *infixit meo,*
Non Graia vis, non barbara vlla immanitas,
Non sæua terris gens relegata vltimis,
Quas peragrãs, vndiq; omnẽ hinc feritatẽ expuli
Sed fœminea vir, fœminea interimor manu.
O nate, verè hoc nomen vsurpa patri,
Nec me occidentem matris superet caritas.
Huc arripe ad me manibus abstractam pijs.
Iam cernam, méne, an illam potiorem putes.
Perge, aude nate, illacryma patris pestibus:
Miserere. gentes nostras flebunt miserias.
[c] *Heu virginalem me ore ploratum edere,*
Quem vidit nemo vlli ingemiscentem malo?
Sic [d] " *feminata virtus afflicta óccidit,*
Accede nate, assiste, miserandum adspice
Euisceratum corpus lacerati patris.
Videte cuncti, tuq; cælestum sator,
Iace, obsecro, in me vim coruscam fulminis.
Nunc, nunc [e] *dolorem anxiferi torquẽt vertices:*
Nunc serpit ardor. ô antè victrices manus,
O pectora, ô terga, ô lacertorum tori,
Vestróne pressu quondam Nemeæus leo
Frendens efflauit grauiter extremum halitum?
Hæc dextra Lernam [f] *tætram mactata excetra,*
Placauit: hæc bicorporem afflixit manum:
Erimanthiam hæc vastificam abiecit beluam:
Hæc à Tartarea tenebrica abstractum plaga
Tricipitem eduxit Hydra generatum canem:
Hæc interemit tortu multiplicabili
Draconẽ, auriferam obtutu obseruantẽ arborẽ.
Multa alia victrix nostra lustrauit manus,

c L. Heu, virginali more ploratum edere, Soph. ὅστις, ὥστε παρθένος, βέβρυχα κλαίων.

d " al. Effeminata

e L. dolorũ

f L. tætra

Possu-

Nec quisquam è nostris spolia cepit laudibus.

*Possumúsne nos contemnere dolorẽ, cùm ipsum Herculem * tam intoleranter dolere videamus? veniat Æschylus non poëta tantùm, sed etiam Pythagoréus. sic enim accepimus. quo modo fert' apud eũ Prometheus dolorem, quem éxcipit ob furtũ Lemnium, *[a] vnde ignis lucet mortalibus, clàm diuisus? eũ Prometheus doctus clepsisse dolo, pœnasq; Ioui fato expendisse supremo. Has igitur pœnas pendens, affixus ad Caucasum hæc dicit.*

*11

*12

a L. vnde ignem mortalibus Diuisse cluet docta' Prometheus Clepsisse dolo, pœnasque Ioui Fato expédisse supremo.

*[b] Titanum *[c] soboles, socia nostri sanguinis,*
Generata cælo, adspicite religatum asperis
Vinctumq; saxis, nauem vt horrisono freto
Noctem pauentes timidi adnectunt nauitæ.
Saturnius me sic infixit Iupiter,
Iouisq; numen Mulcibri [d] asciuit manus.
Hos ille cuneos fabrica crudeli inserens,
Perrupit artus: qua miser sollertia
Transuerberatus, castrum hoc furiarum incolo.
Iam tertio me quôque funesto die,
Tristi aduolatu, aduncis lacerans vnguibus
Iouis satelles pastu dilaniat fero.
Tum iecore opimo farta, & satiata áffatim
Clangorẽ fundit vastum, & sublime [e] aduolans
Pinnata cauda nostrum adulat sanguinem.
Cùm verò adesum inflatu renouatum est iecur,
Tum rursus tætros auida se ad pastus refert.
Sic hunc custodem mæsti cruciatus alo:
Qui me peremni viuum fœdat miseria.
Namque, vt videtis, vinclis constrictus Iouis,
Arcere nequeo diram volucrem à pectore.
Sic me ipse viduus pesteis excipio anxias,
Amore mortis terminum [f]" inquirens mali.

b Hæc Aeschyli tragœdia non extat.

*13

c L suboles,

d fort. arcinit

e L. auolans.

f" anquirẽs

Sed longè à leto numine aspellor Iouis.
Atque vetusta sæclis glomerata horridis,
Luctifica clades nostro infixa est corpori:
[a] *Ex quo liquatæ solis ardore excidunt*
Guttæ, quæ saxa assiduè instillant Caucasi.

a ἐξ οὗ χρόνου vel ἐξ οὗ σώματος

Vix igitur posse videmur ita affectum non miserum dicere: & si hunc miserum, certè dolorem, malum. A. Tu quidem adhuc meam causam agis. sed hoc mox videro. interea vnde isti versus? non enim agnosco. M. Dicam hercule. etenim rectè requiris. vidésne abundare me otio? A. Quid tum? M. Fuisti sæpè, credo, cùm Athenis esses, in scholis philosophorum. A. *14 *Verò, ac libenter quidem. M. Animaduertebas igitur, etsi tum nemo erat admodum copiosus, verùntamen versus ab his admisceri orationi. A. Ac multos quidē à Dionysio Stoico. M. Probè dicis. sed is quasi dictata,* *15 [b] *nullo delectu, nulla elegantia.* [c] *Philo & proprium numerum.* [d] *& electa poëmata, & loco adiungebat. Itaque postquam adamaui hanc quasi senilem declamationem, studiosè equidem vtor nostris poëtis, sed, sicubi illi defecerunt, verti ipse multa de Græcis, ne quo ornamēto in hoc genere disputationis careret Latina oratio. Sed vidésne, poëtæ quid mali afferant? lamentantes inducunt fortissimos viros: molliunt animos nostros: ita sunt deinde dulces, vt nō legantur modò, sed etiam ediscantur. sic ad malam domesticā disciplinam, vitamq́ue vmbratilem, & delicatam cùm accesserunt etiam poëtæ, neruos omneis virtutis elidunt. rectè igitur à Platone educuntur ex ea ciuitate, quam finxit ille, cùm mores optimos, & optimum reip. statū exquireret. At verò nos, docti scilicet à Græcia, hæc & à pueritia legimus,* [e] *& didicimus: hanc eruditionem liberalem, & doctrinā putamus.*

*14
*15
b L. nullo dilectu.
c L. Philo noster, & propr. & ita v.c.
d o.v.c. & lecta poëmata, & ita l.
e L. & discimus:

putamus. Sed quid poëtis irascimur? virtutis magistri philosophi inuenti sunt qui summum malum dolorem dicerent. at tu adolescens, cùm id tibi paullo antè dixisses videri, rogatus à me etiámne maius, quàm dedecus, verbo de sententia destitisti. rogo hoc idem Epicurum: maius dicet esse malum, mediocrem dolorem, quàm maximum dedecus. in ipso enim dedecore mali nihil esse, nisi sequantur dolores. quis igitur Epicurum sequitur dolor, cùm hoc ipsum dicit, summum malum esse dolorem, quo dedecus maius à philosopho nullum exspecto? quare satis mihi dedisti, cùm respondisti, maius tibi videri malum, dedecus, quàm dolorem. hoc ipsum enim si tenebis, intelliges, quàm sit obsistendum dolori. nec tam quærendum est, dolor, malúmne sit, quàm firmandus animus ad dolorem ferendum. Concludunt ratiunculis Stoici, cur non sit malum: quasi de verbo, non de re laboretur. Quid me decipis Zeno? nã cùm id, quod mihi horribile videtur, tu omnino malũ esse negas, capior, & scire cupio, quo modo id, quod ego miserrimum existimem, ne malum quidem sit. [a] Nihil est, inquit, malum: nisi quod turpe, & vitiosum est. Ad ineptias redis. illud enim, quod me angebat, non eximis. scio dolorem non esse nequitiam. desine id me docere: hoc doce, doleam, nécne doleam, nihil interesse. * Nũquã quicquam, inquit, ad beatè quidem viuendum, quod est in vna virtute positum: sed tamen est reijciendum. Cur? Asperum est, contra naturam, difficile perpessu, triste, durum. Hæc copia verborum est, quod omnes vno verbo malum appellamus, id tot modis posse dicere. definis tu mihi, non tollis dolorem, cùm dicis asperum, contra naturam, vix quod ferri, tolerariq; possit: nec mentiris: sed re succũbere non oportebat,

a sic o.v.c.

* 16

*17 verbis gloriantem, *18 dum nihil bonum, nisi quod honestum: nihil malum, nisi quod turpe. * [a] Optare hoc quidem est, non docere. illud & melius, & verius: omnia, quæ natura aspernatur, in malis esse: quæ asciscit, in bonis. hoc posito, & verborum concertatione sublata, tantum tamen excellet illud, quod rectè amplexantur isti, quod honestum, quod rectum, quod decórum appellamus, quod idem interdum virtutis nomine amplectimur, vt omnia præterea, quæ bona corporis, & fortunæ putātur, perexigua, & minuta videantur: [b] nec malū quidē vllum, nec, si vnum in locum collata omnia sint, cum turpitudinis malo [c] comparāda. Quare, si vt initiò cōcessisti, turpitudo peius est, quàm dolor: nihil est planè dolor. nam dum tibi turpe, nec dignum viro videbitur, gemere, eiulare, lamentari, frāgi, debilitari, dolere, *19 [d] tum dignitas, tum decus aderit: [e] tuq; in ea intueberis, te continebis: cedet profectò virtuti dolor, & animi inductione lāguescet. aut enim nulla virtus est, [f] aut cōtemnendus est omnis dolor. prudentiámne vis esse, sine qua ne intelligi quidē vlla virtus potest? quid ergo? ea patietúrne te quidquā facere *20 nihil proficientem, [g] & laborantem? an temperantia sinet te immoderatè facere quidquā? an coli iustitia poterit ab homine propter vim doloris enuntiante cōmissa, prodente conscios, multa officia [h] relinquente? [i] Quid fortitudini, comitibusq; eius magnitudini animi, grauitati, patientiæ, rerū humanarum despicientiæ, quo modo respondebis? afflictúsne, & iacens, & lamentabili voce deplorans, [k] audies, O virum fortem? Te verò, ita affectum ne virum quidem dixerit quisquam. [l] amittenda igitur fortitudo est, aut sepeliendus dolor. Ecquid scis igitur, si quid de Corinthijs tuis amiseris, posse habere te reliquam supellectilem

a fort. Captare hoc quidem est,

b L. ne malum quidem vllum, &c. & ita o.v.c.

c L. comparandum.

d o.v.c. tum honestas, tū dignitas, tū decus &c. & ita L.

e L. dumque in ea intueberis, & te continebis:

f L. aut contemnendus omnis dolor. & ita o.v.c.

g fort. & frustrà laborantem?

h al. negligente?

i L. Quid? fortitudini, &c.

k al. audieris

l fort. Aut amittenda igitur &c.

supellectilem saluam: virtutem autem si vnam amiseris: & si amitti nõ potest virtus: sed si vnã confessus fueris te nõ habere, nullam te esse habiturũ? num igitur fortem virum, num magno animo, num patientem, num grauem, num humana contemnentem potes dicere *[a] aut Philoctetam illum, (quàm te enim malo dicere: sed ille certè non fortis)

qui iacet [b] in lectulo humido,
Qui eiulatu, questu, gemitu, fremitibus,
[c] Resonando, multum flebileis voces refert:

non ego dolorem, dolorem esse nego. cur enim fortitudo desideraretur? sed eum opprimi dico patientia, si modò est aliqua patientia: si nulla est, * [d] quid exornamus philosophiam? aut quid eius nomine gloriosi sumus? Pungit dolor. Vel fodiat sanè, si nudus es, da iugulũ. sin tectus Vulcanijs armis, id est, fortitudine, resiste. hæc enim te, nisi ita facies, custos dignitatis, relinquet, & deseret. * Cretũ quidem leges, quas siue Iupiter, siue Minos sanxit, de Iouis quidẽ sententia, vt poëtæ ferunt: itemq́; Lycurgi, laboribus erudiunt iuuentutẽ, venãdo, currẽdo, esuriendo, sitiendo, algẽdo, æstuando. Spartæ vero pueri ad arã sic verberib. accipiuntur, [e] vt multus è visceribus sanguis exeat: nonnumquã etiam, vt, cùm ibi essem, audiebam, ad necem: quorum non modò nemo exclamauit vmquã, sed ne ingemuit quidem. Quid ergo? hoc pueri possunt, viri non poterunt? [f] & quod mos valet, ratio nõ valebit? Interest aliquid inter [g] laborem, & [h] dolorem. sunt finitima omnino, sed tamen differunt aliquid. labor, est functio quædam vel animi, vel corporis grauioris operis, & muneris: dolor autẽ, motus asper in corpore, [i] à sensibus alienus.* Hæc duo Græci illi, quorum copiosior est lingua, quàm nostra, vno nomine

*21
a L. aut Prometheum, aut Philoctetam illũ? Illos enim, quàm te, malo dicere. &c.
b o.v.c. in lecto humido: & ita L.
c L. Resõnando multum fleb.
*22
d al. quid exornamur philosophia?
*23
e v.c. vt multis, è visceribus sanguis ex.
f v.c. & mos valet: ratio non valebit? & ita L.
g πόνον
h λύπην, ἄλγος,
i L. alienus à sensibus. & ita v.c.
*24
k φιλόπονος

*appellant, itaq; industrios homines, illi studiosos, vel potiùs amãteis doloris appellant: nos commodiùs laboriosos. aliud est enim [a] laborare: aliud [b] dolere. ô verborũ inops interdum, quibus abundare te semper putas, Græcia! aliud, inquã, est dolere, aliud laborare. cùm varices secabãtur C. Mario: dolebat. cùm æstu magno ducebat agmẽ: laborabat. est inter hæc quædã tamen similitudo. consuetudo enim laborum perpessionẽ dolorum efficiet faciliorem. itaq; illi, qui Græciæ formã rerum publicarum dederunt, corpora iuuenũ firmari labore voluerunt. quod Spartiatæ etiam in fœminas trãstulerunt: quæ ceteris in vrbibus mollissimo cultu, parietum vmbris occuluntur. illi autem voluerunt nihil horũ simile esse apud Lacænas virgines: quib. magis palæstra, Eurotas, sol, puluis, labor, [c] militia in studio est, quàm fertilitas barbara. ergo his laboriosis exercitationib. & dolor intercurrit nõnũquã, impelluntur, [d] feriuntur [e] abijciuntur, cadũt: & ipse labor quasi callum quoddam obducit dolori. *[f] Militiam verò nostrã dico, nõ Spartiatarũ, quorũ procedit admodũ, ad tibiam, nec adhibetur vlla sine anapæstis pedibus hortatio. Nostris exercitus primùm vnde nomen habeant, vides: deinde qui labor, quantus agminis: ferre plus dimidiati mẽsis cibaria: ferre, si quid ad vsum velint: ferre vallũ. nam scutũ, gladium, galeam, in onere nostri milites non plus numerant, quàm humeros, lacertos, manus. arma enim, membra militis esse dicunt. quæ quidẽ ita geruntur aptè, *vt, si vsus foret, abiectis oneribus, expeditis armis, vt membris pugnare possint. Quid exercitatio legionũ? *[g] quid ille cursus, clamor, quanti laboris est? ex hoc ille animus in prœlijs paratus ad vulnera. adhuc pari animo inexercitatũ militẽ: mulier videbitur.*

a ποιεῖν
b λυπεῖσθαι, ἀλγεῖν.

c L. militia studio est,

d al. feruntur,
e v.c. abiciuntur,
*25
f L. Militia verò, nostrã dico, non Spartiatarũ: quorũ procedit agmẽ ad modum, ad tibiam: nec adhibetur vlla sine anapæstis pedib. hortatio, quàm laboriosa est! Nostri exercitus, &c.
*25
*27
g v.c. quid? ille cursus, concursus, clamor, &c. & ita L.

tur.cur?tantũ intereſt inter nouũ, & veterẽ exerci-
tum,quantum experti ſumus.ætas tironum,plerum-
que melior:ſed ferre laborẽ,contemnere vulnus,con-
ſuetudo docet. quin etiam videmus ex acie afferri
ſæpè ſaucios,& quidem rudem illum,& inexercita-
tum, quamuis leui ictu, ploratus turpiſſimos edere.
at verò ille exercitatus,& vetus, ob eamq́ rem for-
tior,medicum modò requirens à quo obligetur,

[a] O Patrocles,(inquit) ad vos adueniens auxili-
um,& veſtras manus peto,
Priuſquã oppeto malã peſtẽ,mãdatã hoſtili manu:
Neq; ſãguis vllo potis eſt pacto profluens cõſiſtere
Si quà ſapiẽtia magis veſtra deuitari mors poteſt
Nãq; [b] Æſclapij liberorũ ſaucij opplẽt porticus:
Non poteſt accedi.

Certè Eurypylus hic quidẽ eſt. hominẽ exercita-
tũ [c] vbi tantũ luctus continuatur?vide,quàm nõ fle-
biliter reſpondeat:rationẽ etiam afferat,cur æquo a-
nimo ſibi ferendũ ſit. -Qui alteri exitium parat,
Eum ſcire oportet ſibi paratam peſtem, vt parti-
cipet parem. Abducet [d] Patrocles,credo, vt collocet
in cubili,vt vulnus óbliget,ſi quidem homo eſſet. ſed
nihil vidi minùs.quærit enim,quid actum ſit.
Eloquere:res Argiuûm prœlio vt ſe ſuſtinet.
Nõ poteſt effari tantum dictis,quantum factis ſup-
petit Laboris.* Quieſce igitur, & vulnus[e] alliga.
[f] Etiã ſi Eurypylus poſſet,non poſſet Æſopus. -Vbi
fortuna Hectoris   Noſtrã acrẽ aciem inclinatã:-
& cetera explicat in dolore. ſic eſt enim [g] intẽperans
militaris in forti viro gloria.ergo hæc veteranus mi-
les facere poterit:doctus vir,ſapienſq; nõ poterit? Ille
verò meliùs,ac non paullo quidẽ. ſed de conſuetudine
adhuc exercitationis loquor:nondum de ratione, &

a L. O Patrocle, inquit,
b L. Aeſculapi
c L. quis tot verba tanto, in luctu continuat? vide q.
d L. Patroclus,
* 28
e v.c. obligat & ita L.
f al. Etiam ſi Eurypylus non poſſet, poſſet Aeſu- pus. nõ plac.
g ἀκρατὴς

*sapientia. Aniculæ sæpè inediam biduum, ac triduum ferunt. subduc cibum vnum diem athletæ: [a] Iouem Olympium, eum ipsum, cui se exercebit, implorabit: ferre non posse clamabit. Consuetudinis magna vis est. pernoctant venatores in niue: in montibus vri se patiuntur. inde pugiles [b] cestibus contusi, ne ingemiscunt quidem, sed quid hos, [c] quibus Olympiorum victoria, consulatus ille antiquus videtur? gladiatores, aut perditi homines, aut barbari, quas plagas perferunt? quo modo illi, qui bene instituti sunt, accipere plagã malũt, quàm turpiter vitare? quàm sæpe apparet nihil eos malle, quàm vel domino satisfacere, vel populo? mittunt etiam vulnerib. confecti ad dominos, qui quærant, quid velint, *[d] satisfactum iis sit, se velle decũbere. quis mediocris gladiator ingemuit? quis vultũ mutauit vnquã? quis non modò stetit, verùm etiam decubuit turpiter? quis cùm decubuisset, ferrum recipere iussus, collum contraxit? tantum exercitatio, meditatio, consuetudo valet. ergo hoc poterit*

Samnis, spurcus homo, vita illa dignu', locoq;: vir natus ad gloriam, vllam partẽ animi tam mollẽ habebit, quam non meditatione, & ratione corroboret? crudele gladiatorum spectaculum, & inhumanum nonnullis videri solet: & haud scio an ita sit [e] vt nunc fit. cùm verò sontes ferro depugnabant, auribus fortasse multa, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem, & mortem disciplina. De exercitatione, & consuetudine, & commentatione dixi. agesis, nũc de ratione videamus: nisi quid vis ad hæc. A. Egóne vt te interpellem? ne hoc quidem vellem: ita me ad credendum tua ducit oratio. M. Sitne igitur malum dolor, nécne, Stoici viderint, qui contortulis quibusdam, ac minutis conclusiunculis, nec ad

sensus

a sic aliquot v.c. al. Iouẽ, Iouem Olymp.

b al. cæstibus

c al quibus Olympiorũ victoria nihil antiquius videtur.

*29

d L. si satisfactum iis non sit, &c. fort. ni satisfactum sit, &c.

* al. si satis his factum non sit,

e fort. vt nũc quidem fit.

sensus permanantibus, effici volunt, non esse malum, dolorem. ego illud, quidquid sit, tantum esse, quantũ videatur, non puto: falsaq́; eius visione, & specie moueri homines dico vehementius, doloremq́; [a] eius omnem esse tolerabilem. vnde igitur ordiar? an éadem breuiter attingam, quæ modò dixi, quo facilius oratio progredi possit longius? Inter omneis igitur hoc cõstat, nec doctos homines solùm, sed etiam indoctos, virorũ esse fortium, & magnanimorũ, & [b] patientiũ, & humana vincentium, toleranter dolorẽ pati. nec verò quisquã fuit, qui eum, qui ita pateretur, nõ laudandum putaret. quod ergo & postulatur à fortibus, & laudatur, cùm fit; id aut extimescere veniens, aut non ferre præsens, nónne turpe est? Atqui vide, ne, cùm omnes rectæ animi affectiones, virtutes appellentur, nõ sit hoc propriũ nomen omnium: sed ab ea vna, quæ ceteris [c] excellat, omnes nominatæ sint. appellata est enim à viro virtus: viri autem propria maximè est fortitudo. [d] cuius munera duo maxima sunt, mortis, dolorisq́; contemtio. vtẽdum est igitur his, si virtutis compotes, vel potiùs si viri volumus esse, quoniam à viris virtus nomen est mutuata. Quæres fortasse, quo modo: & rectè, talẽ enim medicinam philosophia profitetur. venit Epicurus, * homo minimè malus, *30 vel potiùs vir optimus: tantum monet, quantum intelligit: Neglige, inquit, dolorem. Quis hoc dicit? Idem, qui dolorem summum malum. vix satis constanter audiamus. Si summus dolor est, inquit, breuem esse necesse est. * Iterandum éadem ista mihi. *31 non enim intelligo, quid summũ dicas esse, quid breue. Sũmum, quo nihil sit superius: breue, quo nihil breuius. Contemno magnitudinem doloris, à qua me breuitas tẽporis vindicabit antè pæne, quàm venerit. sed si est

a L. eis omnem esse tol.

b καρτερικῶν,

c q. v. c. excellebat, fort. excelleat,

d o. v. c. cuius munera duo sunt maxima & ita L.

tantus dolor, quantus Philoctetæ, benè planè magnus mihi quidem videtur, sed tamen non summus: nihil enim dolet, nisi pes. possunt oculi: potest caput, latera, pulmones: possunt omnia. Longè igitur abest à summo dolore. Ergo, inquit, dolor diuturnus habet lætitiæ plus, quàm molestiæ. [a] *Nunc ego non possum, tantum hominem, nihil sapere dicere, sed nos ab eo derideri puto. ego summum dolorẽ (summum autẽ dico, etiam si decẽ atomis est maior) non cõtinuò dico esse breuem: multosq́; possum bonos viros nominare, qui cõplureis annos dolorib. podagræ crucientur maximis.* *32 *sed homo* [b] *cautus nunquam terminat nec magnitudinis, nec diuturnitatis modum, vt sciam, quid summum dicat in dolore, quid breue in tẽpore.* [c] *Omittamus igitur hunc, nihil prorsus dicentem: cogamusq́; confiteri, non esse ab eo doloris remedia quærenda, qui dolorẽ, malorum omnium maximum dixerit. quamuis idẽ forticulum se in torminibus, & in stranguria sua præbeat. aliunde igitur est quærenda medecina, & maximè quidẽ, si, quid maximè cõsẽtaneum sit, quærimus, ab iis, quib. quod honestum sit, summum bonum: quod turpe, summum videtur malum. his tu præsentibus gemere, & te iactare nõ audebis profectò. loquetur enim eorum voce virtus ipsa tecum. Túne, cùm pueros Lacedæmone, adolescẽtes Olympiæ, barbaros in arena videris excipiẽteis grauissimas plagas, & ferenteis silẽtio, si te fortè dolor aliquis peruellerit, exclamabis, vt mulier? non cõstanter, & sedatè feres? Ferri nõ potest: natura non patitur. Audio. pueri ferunt, gloria ducti: ferunt pudore alij, multi metu: & tamẽ veremur, vt hoc, quod à tã multis, & quod tot locis perferatur, natura nõ patiatur? Illa verò nõ modò patitur, verùm etiã postulat.*

nihil

a L. Hunc ego non possum

*32

b al. catus, & ita Non.

c o. v. c. Omittamus hunc igitur, &c. & ita L.

nihil enim habet præstantius, nihil, quod magis expetat, quàm honestatē, quàm laudem, quàm dignitatē, quàm decus. Hisce ego pluribus nominibus vnam rē declarari volo, [a] sed vtor, vt quammaximè significē, pluribus. volo autem dicere, illud homini longè optimū esse, quod ipsum sit optandum per se, à virtute profectū, vel in ipsa virtute situm, sua spōte laudabile: *quod quidē citiùs dixerim solū, [b] quàm summum bonum. Atq; vt hæc de honesto, sic de turpi cōtraria. nihil tā tætrum, nihil tā aspernandum, nihil homine indignius. quod si tibi persuasum est: principiò enim dixisti, plus in dedecore mali tibi videri, quàm in dolore: reliquum est, vt tute tibi imperes. quamquā hoc nescio quo modo dicatur, quasi duo simus, vt alter imperet, alter pareat: nō inscitè tamē dicitur. est enim animus in parteis [c] distributus duas: quarum altera, rationis est particeps, altera expers. cùm igitur præcipitur, vt vobismetipsis imperemus, hoc præcipitur, vt ratio coërceat temeritatē. est in animis omniū ferè natura molle quiddam, demissum, humile, eneruatum quodammodo, & languidum. [d] si nihil esset aliud: nihil esset homine deformius. sed præstò est domina omnium, & regina ratio, quæ [e] connixa per se, & progressa longiùs, fit perfecta virtus. hæc vt imperet illi parti animi, quæ obedire debet, idvidendum est viro. quónam modo? inquies. velut seruo dominus, velut imperator militi, velut parens filio. si turpissimè se illa pars animi geret, quam dixi esse mollem, *si se lamentis muliebriter, lacrymisq; dedet, vinciatur, & constringatur amicorum, propinquorumq; custodijs. sæpe enim videmus fractos pudore, qui ratione nulla vincerentur. ergo hos quidem, vt famulos, vinclis, ac custodia arceamus. qni atem erunt firmio-

a v.c. sed vtar,
*33
b v.c.o. quā nó summum bonum.
c q. v.c. tributus
d v.c. & L. si nil esset aliud
e al. connisa
*34

[a] v.c.ammonitu

res, nec tamē robustissimi, hos[a] admonitu simili oportebit, vt bonos milites reuocatos, dignitatem tueri. non nimis in Niptris ille sapientissimus Graeciæ saucius lamentatur, vel modicè potiùs: Pedetentim (inquit) ite, & sedato nisu, ne succussu arripiat maior dolor.

Pacuuius hoc meliùs, quàm Sophocles. apud illum enim per quàm flebiliter Vlysses lamētatur in vulnere: tamē huic leuiter gemēti, illi ipsi, qui ferūt sauciū, persona grauitatē intuentes, non dubitarunt dicere:

Tu quoq; Vlysses, quāquā grauiter cernimus ictū,
Nimis es pænè animo molli, qui consuetus in armis
æuum agere. *Intelligit poëta prudens, ferendi doloris consuetudinem, esse non contemnendā magistram. Atque ille non immoderatè magno in dolore,*

Retinete, tenete, opprimite,
Vlcus nudate. heu miserum me, excrucior.
Incipit labi: deinde illico desinit,
Operite, abscedite, iamiam dimittite.
Nam[b] attrectatu, & quassu sæuum amplificatis dolorem.

[b] al. attactu, non plac.

Vidésne, vt obmutuerit non sedatus corporis, sed castigatus animi dolor? itaque in extremis Niptris alios quoque obiurgat, idq; moriens,

Conqueri fortunā aduersam, non lamentari decet.
Id viri est officiū: fletus muliebri ingenio additus.

Huius animi pars illa mollior rationi sic paruit, vt seuero imperatori miles prudens. In quo viro erit perfecta sapientia (quem adhuc nos quidem [c] videmus neminem: sed philosophorum sententiis, qualis futurus sit, si modò aliquando fuerit, exponitur) is igitur, siue ea ratio, quæ erit in eo perfecta, atq; absoluta, sic illi parti imperabit inferiori, vt iustus parens probis filijs: nutu, quod volet, conficiet, nullo labore,

[c] L. vidimus

bore, nulla molestia: eriget ipse se, suscitabit, instruet, armabit, vt, tanquam hosti, sic obsistat dolori. quæ sunt ista arma? contentio, confirmatio, sermoq́; intimus, cùm ipse secum, Caue turpe quidquam, languidum, non virile. obuersentur species honestæ[a] animo: Zeno proponatur Eleates, qui perpessus est omnia potiùs, quàm conscios delendæ tyrānidis indicaret. de Anaxarcho Democritio cogitetur,[b] qui cùm in manus Cyprij Nicocreontis regis incidisset, nullum genus supplicij[c] deprecatus est, neque recusauit. Calanus Indus, indoctus, ac barbarus, in radicibus Caucasi natus, sua voluntate viuus cōbustus est. nos, si pes condoluit, si dens, sed fac totum dolere corpus, ferre nō possumus. opinio est enim quædā effœminata, ac leuis, nec in dolore magis,[d] quàm eadem in voluptate: qua cùm liquescimus, fluimusq́; mollitia, apis aculeū sine clamore ferre nō possumus. At verò C. Marius, rusticanus vir, sed planè vir, cùm secaretur, vt suprà dixi, principiò vetuit se alligari: nec quisquam ante Mariū solutus dicitur esse sectus. cur ergo posteà alij? valuit auctoritas. vidésne igitur opinionis esse, nō naturæ malū? & tamen fuisse acrē morsum doloris, idem Marius ostendit. crus enim alterū nō præbuit. ita & tulit dolorē vt vir, &, vt homo maiorem ferre sine causa necessaria noluit. totū igitur in eo est, vt tibi imperes. ostendi autē, quod esset imperandi genus, atq; hæc cogitatio, quid patientia, quid fortitudine, quid magnitudine animi[e] dignū sit, non solùm animū comprimit, sed ipsum etiam dolorem nescio quo pacto mitiorem facit. vt enim fit in prœlio, vt ignauus miles, ac timidus, simul ac viderit hostem,[f] abiecto scuto fugiat, quantum possit, ob eámque causam pereat nonnumquam, etiam integro corpore, cùm ei,

a q.v.c. verò mendosè

b al. qui cùm Cypri in manus Nicoreontis reg.

c παρῃτήσατο,

d al. quàm in voluptate:

e q.v.c. dignissimum sit.

f ῥίψας τὴν ἀσπίδα,

qui steterit, nihil tale euenerit: sic, qui doloris speciē
a v.c. abiciunt se, ferre non possunt,[a] abijciunt se, atq; ita afflicti, & ex-
animati iacent: qui autē restiterunt, discedunt sæpissi-
b L.&,(sunt enim quædā animi simil. cū corpore,) me superiores:[b] sunt enim quædam animi similitudi-
nes cum corpore: ut onera contentis corporibus faci-
lius feruntur, remissis opprimunt: simillimè animus
intentione sua depellit pressum omnem ponderum: re-
missione autem sic vrgetur, vt se nequeat extollere.
Et, si verum quærimus, in omnibus officijs persequen-
dis animi est adhibenda contentio. ea est sola officij tā-
35 quam custodia. sed hoc quidem in dolore maximè est
prouidendum, ne quid abiectè, ne quid timidè, ne quid
ignauè, ne quid seruiliter, muliebritérue faciamus:
c v.c. reiciatur in primisq; refutetur, ac[c] reijciatur Philoctetæus ille
clamor. ingemiscere nonnumquam viro cōcessum est,
idq; raro: eiulatus ne mulieri quidem. & hic nimirū
est fletus,[d] quem duodecim tabulæ in funeribus adhi-
d lessum. beri vetuerunt. nec verò vmquam ne ingemiscit qui-
dem vir fortis, ac sapiens, nisi fortè vt se intendat ad
firmitatē, vt in stadio cursores exclamant quàm ma-
ximè possunt. faciunt idem, cùm exercentur, athletæ.
pugiles verò, etiam cùm feriunt aduersarium, in ia-
ctandis[e] cestibus ingemiscunt: non quòd doleant, ani-
e al. cæstib. móue succumbant, sed quia in profundēda voce omne
corpus intenditur, venitq; plaga vehementior. quid?
qui volunt exclamare maius, num satis habent late-
36 ra, fauces, linguam intendere, è quibus[f] elici vocē,
f L. eiici & fundi videmus? toto corpore,* atque omnibus[g] vn-
*37 g fort. vnguiculis, gulis, vt dicitur, contentioni vocis asseruiunt. genu
mehercule M. Antoniū vidi, cùm contentè[h] ipse pro
h o.v c. pro seipse lege V & ita L. se lege Varia diceret, terram tangere. vt enim[i] bali-
i L. ballistæ stæ lapidum, & reliqua tormenta telorum, eo gra-
uiores emissiones habent, quo sunt contenta, atq; ad-

ducta

ducta vehementiùs: sic vox, sic cursus, sic plaga, hoc grauior, quo est missa contentiùs. cuius contentionis cùm tanta vis sit, si gemitus in dolore ad confirmandum animũ valebit, vtemur. sin erit ille gemitus[a] lamentabilis, si imbecillus, si abiectus, si flebilis: ei qui se dederit, vix eum virum dixerim. qui quidẽ gemitus si leuationis aliquid afferret, tamen videremus quid esset fortis, & animosi viri. cùm verò nihil imminuat doloris, cur frustrà turpes esse volumus? quid est enim fletu muliebri viro turpius? atque hoc præceptum, quod de dolore datur, patet latiùs. omnibus enim rebus, non solùm dolori, simili contentione animi resistendum est. ira exardescit: libido concitatur. in eandem arcem confugiẽdum est: eadem sunt arma sumenda. sed quoniam de dolore loquimur, illa omittamus. ad ferendum igitur dolorem placidè, & sedatè, plurimum proficit, toto pectore, vt dicitur, cogitare, quã id honestum sit. sumus enim natura, vt antè dixi, (dicendum est enim sæpius) studiosissimi, appetendissimiq; honestatis. cuius si quasi lumen aliquod adspexerimus, nihil est, quod, vt eo potiamur, non parati simus & ferre, & perpeti. ex hoc cursu, atque impetu animorum ad veram laudem, atque honestatem, illa pericula adeuntur in prœliis, non sentiunt viri fortes in acie vulnera, vel sentiunt, sed mori malunt, quàm tantillum modò de dignitatis gradu[b] dimoueri. fulgentes gladios hostium videbant Decij, cùm in aciẽ eorum irruebant. his leuabat omnem vulnerum metum nobilitas mortis, & gloria. num tum ingemuisse Epaminondam putas, cùm vnà cum sanguine vitam effluere sentiret? imperantem enim patriam Lacedæmonijs relinquebat, quam acceperat seruientem. hæc sunt solatia, hæc fomenta summorum dolorum. Dices,

a q. v. c. elamentabilis, non pl.

b L demoueri. & ita v c.

quid in pace? quid domi? quid in lectulo? ad philosophos me reuocas, qui in aciem non sæpe prodeunt. è quibus homo sanè leuis Heracleotes Dionysius, cùm à Zenone fortis esse didicisset, * 38 * à dolore [a] deductus est. nam cùm ex renib. laboraret, ipso in eiulatu clamitabat, falsa esse illa, quæ antea de dolore ipse sensisset. quem cùm Cleanthes condiscipulus rogaret, quænam ratio eum de sententia deduxisset, respondit, Quia, cùm tantum operæ philosophiæ dedissem, dolorem tamen ferre non possem: satis esset argumenti, malum esse dolorem. plurimos autem annos in philosophia consumsi, nec ferre possum: malum est igitur dolor. Tum Cleanthem, cùm pede terram percussisset, versum ex Epigonis ferunt dixisse.

Audísne hæc Amphiaraë, sub terram abdite?

Zenonem significabat: à quo illum degenerare dolebat. At non noster [b] Possidonius: quem & sæpe ipse vidi, & id dicam, quod solebat narrare Pompeius: se, cùm Rhodum venisset decedens ex Syria, audire voluisse [c] Possidonium: sed cùm audiuisset eum grauiter esse ægrum, quòd vehementer eius artus laborarent, voluisse tamen nobilissimum philosophum [d] visere: quem vt vidisset, & salutauisset, honorificísq; verbis prosecutꝰ esset, molestéq; se dixisset ferre, quòd eum non posset audire. at ille, Tu verò, inquit, potes: nec cōmittā, vt dolor corporis efficiat, vt frustrà tātus vir ad me venerit. Itaq; narrabat, eum grauiter, & copiosè de hoc ipso, nihil esse bonum, nisi quod honestum esset, cubantem disputasse: cumq; quasi faces ei doloris admouerentur, sæpe dixisse, Nihil agis dolor: quamuis sis molestus, numquam te esse cōfitebor malum. Omninóq; omnes clari, & nobilitati labores [e] contemnendo fiunt etiam talerabiles. Videmúsne, apud

a fort. deuictus est, & ita L.

b L. Posidonium.

c L. Posidonii.

d al. videre:

e o v.c. contemtu

apud quos eorum ludorum, qui Gymnici nominãtur, magnus honos sit, nullum ab ijs, qui in id certamẽ descendant, deuitari dolorem? apud quos autẽ venandi, & equitandi laus[a] viget, qui hanc[b] petessunt, nullum fugiunt dolorem. Quid de nostris ambitionibus, quid de cupiditate honorum loquar? quæ flamma est, per quam non cucurrerint ij, qui hæc olim punctis singulis colligebant? itaq; semper Africanus Socraticum Xenophontem in manibus habebat. cuius in primis laudabat illud, quòd diceret, eosdem labores non esse æquè graueis imperatori, & militi, quòd ipse honos laborem leuiorem faceret[c] imperatorum. sed tamen hoc éuenit, vt in vulgus insipientium opinio valeat honestatis, cùm ipsam videre nõ possint. itaq; fama, & multitudinis iudicio mouentur, vt id honestũ putent, quod à plerisq; laudetur. Te autem, si in oculis sis multitudinis, tamẽ eius iudicio stare nolim: nec, quod illa putet, [d]idem te putare pulcherrimum. tuo tibi iudicio est vtendum. tibi si rectè probanti placebis, tum non modò tu te viceris, quod paullo antè præcipiebã, sed omneis, & omnia. Hoc igitur[e] tibi propone: amplitudinem, & quasi quandã exaggerationẽ quàm altissimã animi, quæ maximè eminet[f] contemnendis, & despiciendis doloribus: vnã esse omnium rem pulcherrimam, eoq; pulcriorem, si vacet populo,[g] neque plausum captans, se tantùm ipsa delectet. quinetiam mihi quidem laudabiliora videntur omnia, quæ sine venditatione,[h] & sine populo teste fiunt: non quòd fugiendus sit, (omnia enim benefacta in luce se collocari volunt) sed tamen nullum theatrum virtuti conscientia maius est. Atq; in primis meditemur illud, vt hæc patientia dolorum, quam sæpe iam animi intentione dixi esse firmandam, in omni genere se

a L. vigeat,
b L. petissunt, nullum eos fugere dolorem?
c q. v. c. imperatorium.
d v. c. idem putare pul. & ita L.
e v. c. propone tibi: ampl.
f al. in contemnendis, non plac.
g q. v. c. neque plausum captet, sed se tantum &c.
h al. & sine populo rectè fiunt:

æquabilem præbeat. sæpe enim multi, qui aut propter victoriæ cupiditatem, aut propter gloriæ, aut etiam vt ius suum, & libertatem [a] tenerent, vulnera exceperunt fortiter, & tulerunt, ijdem omissa contentione dolorem morbi ferre non possunt. neque enim illum, quem facile tulerant, ratione, aut sapientia tulerāt, sed studio potiùs, & gloria. itaque barbari quidam, & immanes, ferro decertare acerrimè possunt: ægrotare viriliter non queunt. Græci autem homines nō satis animosi, prudentes, vt est captus hominum, satis, hostē adspicere [b] non possunt, sed ijdem morbos toleranter, atque humanè ferunt. At Cimbri, & Celtiberi in prælio exsultant, lamentantur in morbo: nihil enim potest esse æquabile, quod non à certa ratione proficiscatur. sed cùm videas, eos, qui aut studio, aut opinione ducantur, in eo persequendo, atque adipiscendo, dolore non frangi: debes existimare aut non esse malum, dolorem, aut, etiamsi, quidquid asperum, [c] alienumq; à natura sit, id appellari placeat malum, tantulum tamen esse, vt à virtute ita obruatur, vt nusquam appareat. quæ meditare, quæso, dies, & nocteis. latiùs enim manabit hæc ratio, & aliquanto maiorem locum, quàm de vno dolore, occupabit. nam si omnia fugiendæ turpitudinis, adipiscendæq; honestatis causa faciemus, nō modò stimulos doloris, sed etiam fulmina fortunæ contemnamus licebit, præsertim cùm paratum sit illud ex hesterna disputatione perfugium. vt enim sicui nauiganti, quem prædones insequantur, deus quis dixerit, Eijce te de naui: prestò est qui excipiat: vel delphinus, vt Arionem Methymnæum; vel equi Pelopis illi Neptunij, qui per vndas currus suspensos rapuisse dicuntur, excipient te, & quò velis, perferent: omnem omittat*

timorem:

a al. tuerentur,

* 39

b v. c. non possunt. eidē morbos &c. & ira L.

c q. v. c. alienumque natura sit,

*timorem: sic vrgentibus asperis & odiosis doloribus, * [a] si tanti non sint, vt ferendi sint, quò sit confugiendũ, vides. Hæc ferè hoc tempore putaui esse dicenda. sed tu fortasse in sententia permanes. A. Minimè verò: meq; biduo duarum rerum, quas maximè timebam, spero liberatum metu. M. Cras ergo ad clepsydram. sic enim [b] duximus. [c] sed tibi hoc video non posse deberi. A. ita prorsus. & illud quidem ante meridiem, hoc eodem tempore. M. Sic faciemus, tuisq; optimis studijs obsequemur.*

* 40
a L. si tanti sint, vt ferẽdi non sint,
b al. diximus
c L. & tibi hoc video &c.

M. TVL. CICERONIS TVSC. QVÆSTIONVM,

LIBER III. DE ÆGRITVDINE LENIENDA.

*QVidnam esse, Brute, caussæ putem, cur, cùm constemus ex animo, & corpore, corporis curandi, tuendiq; caussa [d] quæsita sit ars eius, atque vtilitas, deorum immortalium inuentioni consecrata: animi autẽ medicina, nec tã desiderata sit antequàm inuenta, nec tã culta posteaquàm cognita est, nec tam multis grata, & probata, pluribus etiam suspecta & inuisa? an quòd corporis grauitatem, & dolorem animo iudicamus, animi morbum corpore non sentimus? ita fit, vt animus de se ipse tum iudicet, cùm idipsum, [e] quod iudicat, ægrotet. quòd si taleis nos natura genuisset, vt eam ipsam intueri, & perspicere, eademq; optima duce cursum vitæ cõficere possemus: *haud erat sanè, [f] quòd quisquam rationem, ac do-*

d fort. quæsita sit ars, eiusque vtilitas.
e o.v.c. quo iudicatur, æg. & ita L.
* 1
f q.v.c. quod quisquam tatione, ac doctrina requireret.

ctrinam requireret. nunc paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus, opinionibusq́; *[2] [a] deprauatis sic restinguimus, vt nusquam naturæ lumen appareat. sunt enim ingeniis nostris semina innata virtutum: quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. nunc autem, simul atq; editi in lucem, & suscepti sumus, in omni continuo prauitate, & in summa opinionum peruersitate versamur: vt pæne cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. *[3] cùm verò parentib. redditi, [b] id est, magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, vt vanitati veritas, & opinioni confirmatæ natura ipsa cedat. accedunt etiam poëtæ: qui cùm magnã speciem doctrinæ, sapientiæq́; præ se tulerunt, audiuntur, leguntur, ediscuntur, & inhærescunt penitus in mentib. cùm verò accedit eodẽ, quasi maximus quidam magister, populus, atq; omnis vndiq; ad vitia consentiens multitudo, tũ planè inficimur opinionum prauitate, [c] à naturaq́; ipsa desciscimus: vt nobis [d] optimam naturam inuidisse videantur, qui nihil melius homini, nihil magis expetendum, nihil præstantius honoribus, imperiis, populari gloria iudicauerunt. ad quam fertur optimus quisq;, veramq́; illam honestatẽ expetens, [e] quam vnã natura maximè inquirit, in summa inanitate versatur, consectaturq́; [f] nullam eminentem effigiem virtutis, sed adũbratam imaginem gloriæ. est enim gloria, solida quædam res, & expressa, non adumbrata. ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox benè iudicantiũ de excellente virtute. *[4] ea virtuti resonat, [g] tanquã imago gloriæ. quæ quia rectè factorum plerumque comes est, non est à bonis viris repudianda. Illa autem, quæ se eius imitatricem esse vult, temeraria, atque

*2 a L. deprauati, sic r. al. deprauatos sic r.

*3 b al. deinde L. demum magistris traditi sumus: &c. & ita o. v. c.

c o. v. c à naturaque desciscimus. & ita L.

d q. v. c. optimè nat. non plac.

e q. v. c. quã vna natura max.

f L. non illã emin.

*4 g fort. tanquam imago voci quæ q. fort tanquam imago quæ q.

que inconsiderata, & plerumq; peccatorum, vitiorumq́ laudatrix, fama popularis, simulatione honestatis formam eius pulchritudinemq́; corrumpit. qua cæcitate homines, cùm quædam præclara etiam cuperent, eaq́; nescirent nec vbi, nec qualia essent, funditus alij euerterunt suas ciuitates, alij ipsi occiderunt. atque hi quidem optima petentes, non tam voluntate, quàm cursus errore falluntur. Quid, qui pecuniæ cupiditate, qui voluptatum libidine feruntur: quorúmque ita perturbantur animi, vt non multùm absint ab insania, [a] quod insipientibus contingit omnibus, his nulláne est adhibenda curatio? vtrùm quòd minùs noceant animi ægrotationes, quàm corporis? an quòd corpora curari possint, animorũ nulla medicina sit? At & morbi perniciosiores, pluresq́; sunt animi, quã corporis. his enim ipsi odiosi sunt, quòd ad animum [b] pertinent, eumq́; sollicitant: animusq́; æger, vt ait Ennius, semper errat, neq; pati, neq́; perpeti potest: cupere nunquam desinit. quibus duobus morbis (vt omittam alios) ægritudine, & cupiditate, qui tandẽ possunt in corpore esse grauiores? qui verò probari potest, vt sibi mederi animus non possit, cùm ipse medicinam corporis animus inuenerit, cumq; ad corporum sanationem multum ipsa corpora, & natura [c] valeat, nec omnes, qui se curari passi sunt, continuò etiam conualescant: animi autem, qui se sanari voluerint, præceptisq́; sapientiũ paruerint, sine vlla dubitatione sanentur? Est profectò animi medicina, philosophia: cuius auxilium non, vt in corporis morbis, petendum est foris: omnibusq́; opibus, [d] viribusq́;, vt nosmetipsi nobis mederi possimus, [e] elaborandum est. quamquam de vniuersa philosophia, [f] quãtopere & expetenda, & colenda esset, satis, vt arbitror, dictũ

a libri vulg. quod insipientibus contingit: his null.

b v.c. pertineant, cumque sollicitent: & ita L.

c q.v.c. valeant, & ita L.

d viribusq; abest à q.v.c

e o.v.c. elaborandum. quamquam & ita L.

f L. quanto opere & exp. & ita o.v.c.

est in Hortensio. de maximis autem rebus nihil ferè intermisimus postea nec disputare, nec scribere. his autem libris exposita sunt ea, quæ à nobis cum familiaribus nostris in Tusculano erant disputata. Sed quoniam duobus superioribus, de morte, & de dolore dictum est, tertius dies disputationis hoc tertium volumen efficiet. Vt enim in Academiam nostrã descendimus, inclinato iam in [a] *postmeridianum tempus die, poposci eorũ aliquem, qui aderant, caussam disserendi. Tum res acta sic est. A. Videtur mihi cadere in sapientem ægritudo. M. Num reliquæ quoq; perturbationes animi, formidines, libidines,* [b] *iracundiæ? hæc enim ferè sunt eiusmodi, quæ Græci* πάθη *appellãt: ego poteram morbos, & id verbum esset è verbo: sed in consuetudinem nostram nõ caderet. nam misereri, inuidere, gestire, lætari, hæc omnia morbos Græci appellant, motus animi rationi non obtemperanteis: nos autem hos eosdem motus concitati animi, rectè, vt opinor, perturbationes dixerimus: morbos autem non satis vsitatè: nisi quid aliud tibi videtur. A. Mihi verò isto modo. M. Hæccíne igitur cadere in sapientem putas? A. Prorsus existimo. M. Næ ista gloriosa sapientia* [c] *non magno æstimanda est, siquidem non multùm differt ab insania. A. Quid? tibi omnisne animi commotio videtur insania? M. Non mihi quidem soli: sed, id quod admirari sæpe soleo, maioribus quoque nostris hoc ita visum intelligo multis sæculis ante Socratem: à quo hæc omnis, quæ est de vita, & moribus, philosophia manauit. A. Quónam tandem modo? M. Quia nomen insaniæ significat mentis ægrotationem, & morbum, id est, insanitatem,* [d] *& ægritudinem animi, quam appellarunt insaniam. omnes autem per-*

a al. pomeridianum.

b fort. cupiditates? fort. iucunditates.

c L. non magni.

d q.v.c. & ægrotum animum, &c. non pl.

perturbationes animi, morbos philoſophi appel-
lant: negántque, ſtultum quenquam his morbis
vacare. qui autem in morbo ſunt, ſani non ſunt: &
omnium inſipientium animi in morbo ſunt: omnes in-
ſipientes igitur inſaniunt. ſanitatem enim animorũ,
poſitam in tranquillitate quadam, conſtantiaq́; cenſe-
bant. his rebus mentem vacuam, *appellarunt inſa- *5
niam, propterea quòd in pertubato animo, ſicut in
corpore, ſanitas eſſe non poſſit. Nec minùs illud acu-
tè, quòd animi affectionem, lumine mentis carentem,
nominauerunt amentiam, eandemq́; dementiam. ex
quo intelligendum eſt, eos, qui hæc rebus nomina po-
ſuerunt, ſenſiſſe hoc idem, quod à Socrate acceptum
diligenter Stoici retinuerunt, omneis inſipienteis eſſe
non ſanos. qui enim animus eſt in aliquo morbo (mor-
bos autem, hos [a] perturbatos motus, vt modò dixi, a πάθη
philoſophi appellant) non magis eſt ſanus, quàm id
corpus, quod in morbo eſt. ita fit, vt ſapientia, ſanitas
ſit animi: inſipientia autem, quaſi inſanitas quædam,
quæ eſt inſania, eademq́; dementia. multoq́; meliùs
hæc notata ſunt verbis Latinis, quàm Græcis: quod
alijs quoq; multis locis reperietur. ſed id aliàs: nunc,
quod inſtat. Totum igitur id, quod quærimus, quid
& quale ſit, verbi vis ipſa declarat. *[b] eos enim ſanos *6
intelligi neceſſe eſt, quorum mens motu, quaſi morbo, b q.v.c. eos enim ſanos quoniam intelligi neceſſe eſt, &c.
perturbata nullo ſit. qui cõtrà affecti ſunt, hos inſa-
nos appellari neceſſe eſt. itaq; nihil melius, quàm quod
eſt in conſuetudine ſermonis Latini, cùm [c] exiſſe ex c ἐξίστασθαι ἑαυτῶν ἀκρατεῖν αὐτῶν
poteſtate dicimus eos, qui effrenati feruntur aut li-
bidine, aut iracundia. quãquàm ipſa iracundia, libi-
dinis eſt pars. ſic enim definitur iracundia, vlciſcendi
libido. Qui igitur exiſſe ex poteſtate dicuntur, id-
circò dicuntur, quia non ſunt in poteſtate mentis: cui

regnum totius animi à natura tributum est. Graeci autem μανίαν *unde appellent, non facilè dixerim. eam tamen ipsam distinguimus nos meliùs, quàm illi. hanc enim insaniam, quae iuncta stultitiae patet latiùs, à furore disiungimus. Graeci volunt illi quidem, sed parum valent verbo: quem nos furorem,* μελαγχολίαν *illi vocant. quasi verò atra bili solùm mens, ac non saepe vel iracundia graviore, vel timore, vel dolore moveatur. quo genere Athamantem, Alcmaeonem, Aiacem, Orestem furere dicimus. qui ita sit affectus, eum dominum esse rerum suarum vetant duodecim tabulae. itaq; non est scriptum,* SI INSANVS, *sed,* SI

*6 FVRIOSVS ESSE INCIPIT. **stultitiam enim censuerunt, id est, inconstantiam sanitate vacantem, posse tamen tueri mediocritatem officiorum, & vitae communem cultum, atq; usitatum: furorem autem esse rati sunt, mentis ad omnia caecitatem. quod cùm maius esse videatur, quàm insania, tamen eiusmodi est, ut furor in sapientem cadere possit, non possit insania. sed haec alia quaestio est. nos ad propositum revertamur,[a] Cadere, opinor, in sapientem aegritudinem tibi dixisti videri. A.[b] Ego verò ita existimo. M. Humanum id quidem, quòd ita existimas, non enim silice nati sumus:[c] sed est naturale in animis tenerum quiddam, atq; molle, quod aegritudine, quasi tempestate, quatiatur. Nec absurdè Crantor ille, qui in nostra Academia vel inprimis fuit nobilis.* Minimè, *inquit,* assentior ijs, qui istam nescio quam indolentiam magnopere laudant: quae nec potest ulla esse, nec debet. Ne aegrotus sim, *inquit:* sed si fuerim, sensus adsit, siue secetur quid, siue auellatur à corpore[d] nã istuc nihil dolere, non sine magna mercede contigit, immanitatis in animo, stuporis in corpore. *Sed videamus, ne haec oratio sit hominum assentantium nostrae imbecillitati,*

a sic o. v. c. fort. Cadere igitur in sap.
b q. v. c. Et verò ita exist. ita L.
c al. sed est natura in animis, &c.
d τὸ γὰρ ἀνώδυνον τοῦτο οὐκ ἄνευ μεγάλων ἐγγίνεται μισθῶν τῷ ἀνθρώπῳ· τεθηριῶσθαι γὰρ εἰκὸς ἐκεῖ σῶμα τοιοῦτον, ἐνταῦθα δὲ ψυχήν.

ti, & indulgentium mollitudini; nos autem audeamus non solùm ramos amputare miseriarum, sed omneis radicum fibras euellere. tamen aliquid relinquetur fortasse, ita sunt stirpes altæ stultitiæ. sed relinquetur id solum, [a] quod est necessarium. illud quidē sic habeto, nisi sanatus animus sit, quod sine philosophia fieri non potest, finem miseriarum nullum fore. quamobrem, quoniam cœpimus, tradamus nos ei curandos. sanabimur, si volemus. & progrediar quidē longiùs: non enim de ægritudine solùm, quamquam id quidem primùm, sed de omni animi, vt ego posui, perturbatione, [b] morbo, vt Græci volunt, explicabo. Et primò, si placet, Stoicorum more agamus, qui breuiter adstringere solent argumenta: deinde nostro instituto vagabimur. Qui fortis est, idem est fidens: quoniam CONFIDENS mala consuetudine loquendi in vitio ponitur, ductum verbum à confidendo, quod laudis est. qui autem est fidens, is profectò non extimescit. discrepat enim à timendo, confidere. atq; in quem cadit ægritudo, in eundem timor. quarum enim rerum præsentia sumus in ægritudine, easdem impendenteis, & venienteis timemus. ita fit, vt fortitudini ægritudo repugnet. verisimile est igitur, in quē [c] cadit ægritudo, in eundem cadere timorem, & infractionem quandam animi, & demissionem. [d] in quemq; ea cadunt, in eundem cadit vt seruiat, *vt victum [e] se quandoq; esse fateatur. quæ qui recipit, recipiat idē necesse est timiditatem, & ignauiam. non cadunt autem hæc in virum fortem. igitur ne ægritudo quidē. at nemo sapiens, nisi fortis. non cadet ergo in sapientē ægritudo. præterea necesse est, qui fortis sit, eundē esse magni animi: qui magni animi, inuictum: qui inuictus, eum humanas res despicere, atque infra se posi-

a q.v.c. quod erit necessarium. al quod necessarium erit.

b al. vt Græci volunt, morbo, explicabo.

c v.c. cadat.

d v.c. quæ in quem cadūt, in eund. & ita L.

*7

e L. ali quando esse se fateatur.

tas arbitrari. despicere autem nemo potest eas res, propter quas ægritudine affici potest. ex quo efficitur, fortem virum ægritudine nunquam affici. omnes autem sapientes, fortes. non cadit igitur in sapientem ægritudo. & quemadmodum oculus conturbatus, non est probè affectus [a] ad suum munus fungendum: & reliquæ partes, [b] totúmue corpus, à statu cùm est motum, deest officio suo, & muneri: sic conturbatus animus, non est aptus ad exsequendũ munus suum. munus autem animi est, ratione bene uti: & sapientis animus, ita semper affectus est, vt ratione optimè vtatur. numquam est igitur perturbatus. at ægritudo, perturbatio est animi. semper igitur ea sapiens vacabit. [c] Verisimile etiam illud est, qui sit temperans, quem Græci σώφρονα appellãt, eamq́; virtutẽ σωφροσύνην vocant, quam soleo equidem tum temperantiam, tũ moderationem appellare, nonnunquam etiam modestiam: sed haud scio, an rectè ea virtus frugalitas appellari possit. quod angustiùs apud Græcos valet: qui frugi homines, χρησίμους appellant, id est, tantummodo vtileis. at illud est latius. est enim omnis abstinentia, omnis innocentia, quæ apud Græcos vsitatum nomen nullum habet, sed habere potest ἀβλάβειαν. nam est innocentia, affectio talis animi, quæ noceat nemini. reliquas etiam virtutes frugalitas continet. quæ nisi tanta esset, & si ijs angustijs, quibus plerique putãt, teneretur, numquam esset L. Pisonis cognomen tantopere laudatum. Sed quia nec qui, propter metum, præsidium reliquit, quod est ignauiæ: nec qui, propter auaritiam, clam depositum non reddidit, quod est iniustitiæ: nec qui, propter temeritatem, malè rem gessit, quod est stultitiæ, frugi appellari solet, eò treis virtutes, fortitudinem, iustitiam, prudentiam, frugalitas

a πρὸς τὸ ἐνεργεῖν:
b fort. totúmque corp.
c q.v.c. Veri etiam simile ill.

*galitas[a] complexa est. etsi hoc quidem, commune est virtutum, omnes enim inter se *nexæ,[b] & coniugatæ sunt. reliqua igitur, et quarta virtus, ut sit ipsa frugalitas, necesse est. eius enim videtur esse proprium, motus animi appetentis regere, & sedare, semperq́; aduersantem libidini, moderatam in omni re seruare constantiam. cui contrarium vitium nequitia dicitur. Frugalitas, ut opinor, à fruge: qua nihil melius è terra oritur. nequitia ab eo, (etsi hoc erit fortasse durius: *sed tentemus, & lusisse putemur, si nil sit) ab eo, *quod[c] nequidquam est in tali homine: ex quo idem, nihili dicitur. qui sit frugi igitur, vel, si mauis, moderatus, & temperans, eum necesse est esse constantem: qui autem constans, quietum: qui quietus, perturbatione omni vacuum: ergo etiam ægritudine. & sunt illa sapientis: aberit igitur à sapiente ægritudo. itaq́; non inscitè Heracleotes Dionysius ad ea disputat, quæ apud Homerũ Achilles queritur, hoc, ut opinor, modo,*

[d] Corq́; meum penitus turgescit tristibus iris,
Cùm decore, atq́; omni me orbatũ laude recordor.

Nũ manus affecta rectè est, cùm in tumore est?[e] aut num aliquod quoppiam membrũ tumidum, ac turgidum, non vitiosè se habet? sic igitur inflatus, & tumens animus, in vitio est. sapientis autem animus, semper vacat vitio, numquam turgescit, numquam tumet. at iratus animus, eiusmodi est: nunquam igitur sapiens irascitur. nam si irascitur, etiam concupiscit. proprium est enim irati, cupere, à quo læsus videatur, ei quàm maximum dolorem inurere. qui autem id concupierit, eum necesse est, si id consecutus sit, magnopere lætari. ex quo fit, ut alieno malo gaudeat. quod quoniam non cadit in sapientem, ne ut ira-

a sic o. v. e. vulg. quidã amplexa est.

* 8

b L. & iugatæ sunt.

* 9

* 10

c fort. nec quidquam est & ita L.

d ἰλιάδ. ἰῶτα. Ἀλλά μοι οἰδάνεται κραδίη χόλῳ, ὁππότ' ἐκείνου Μνήσομαι, ὅς μ' ἀσύφηλον ἐν ἀργείοισιν ἔρεξεν, Ἀτρείδης, ὡσεί τιν' ἀτίμητον μετανάστην.

e L. aut num quod membrum, &c. al. num quoppiam memb.

scatur quidem cadit. [a] si autem caderet in sapientē ægritudo, caderet etiam iracūdia: qua quoniam vacat, ægritudine etiam vacabit, etenim si sapiens in ægritudinē incidere posset, posset etiam in misericordiam, posset in inuidentiam: (non dixi in inuidiam, quæ tum est, cùm inuidetur: ab inuidendo autem inuidentia rectè dici potest, vt effugiamus ambiguum nomen inuidiæ: quod verbum ductum est à nimis intuendo fortunam alterius, vt est in Menalippo,

Florem quisnam liberûm inuidit meûm?

malè Latinè videtur. sed præclarè [b] Actius. vt enim videre, sic inuidere florē rectiùs, quàm flori dicitur. nos consuetudine prohibemur: poëta ius suum tenuit, & dixit audaciùs.) Cadit igitur in eundem, & misereri, & inuidere. nam qui dolet rebus alicuius aduersis, idem alicuius etiam secundis dolet: vt Theophrastus interitū deplorans Callisthenes, sodalis sui, rebus Alexandri prosperis angitur: itaq; dicit Callisthenem incidisse in hominē summa potentia, summaq; fortuna, sed ignarum, quemadmodū rebus secundis vti conueniret. Atqui quemadmodum misericordia, ægritudo est ex alterius rebus aduersis: sic inuidentia, ægritudo est ex alterius rebus secundis. in quem igitur cadit misereri, in eundem etiam inuidere. non cadit autem inuidere in sapientem: ergo ne misereri quidem. quòd si hoc ægrè ferre sapiens soleret, misereri etiam soleret. abest ergo à sapiente ægritudo. Hæc sic dicuntur à Stoicis, concluduntur q; contortiùs. sed latiùs aliquanto dicenda sunt, & diffusiùs. sententijs tamen vtendum est eorum potissimùm, qui maximè forti, &, vt ita dicam, virili vtūtur ratione, atq; sententia. nam Peripatici, familiares nostri, quibus nihil est vberius, nihil eruditius, nihil grauius,

a al. sin.

b al. Accius: L. Attius.

grauius,[a] mediocritatem vel perturbationum, vel morborum animi, mihi non sanè probant. omne enim malum, etiam mediocre, magnum est. nos autem id agimus, vt id in sapiente nullum sit omnino. nam vt corpus, etiam si mediocriter ægrum est, sanũ non est: [b] sic, si in animo est ista mediocritas, caret sanitate. itaq; præclarè nostri, vt alia multa, molestiam, sollicitudinem, angorem, propter similitudinem corporũ ægrorum, ægritudinem nominauerunt. hoc propemodum verbo Græci omnem animi perturbationem appellant. vocant enim πάθος, id est, morbum, quicunq; est motus in animo turbidus. nos meliùs. ægris enim corporibus simillima est animi ægritudo. at non similis ægrotationis est libido, non immoderata lætitia, quæ est voluptas animi elata, & gestiens. ipse etiam metus, non est morbi admodum similis, quamquam ægritudini est finitimus, sed propriè, vt ægrotatio in corpore, sic ægritudo in animo, nomen habet non seiunctum à dolore. doloris igitur huius origo nobis explicanda est, id est, caussa efficiens ægritudinem in animo, tanquam ægrotationem in corpore. nam, vt medici, caussa morbi inuenta, curationem esse inuentam putant: sic nos, caussa ægritudinis reperta, medendi facultatem reperiemus. Est igitur caussa omnis in opinione, nec verò ægritudinis solùm, sed etiam reliquarum omnium perturbationum: quæ sunt genere quattuor, partibus plures. nam cùm omnis perturbatio sit animi motus vel rationis expers, vel rationem aspernans, vel rationi non obediens, isq; motus aut boni, aut mali opinione [c] citetur: bifariam quattuor perturbationes æqualiter distributæ sunt. nam duæ sunt ex opinione boni: quarum altera, voluptas gestiens, id est, præter modũ elata lætitia, opi-

a al. mediocritates.

b o.v.c. sic in animo ista mediocritas caret sanitate. & ita L.

c al. concitetur:

nione præsentis magni alicuius boni: altera, vel cupiditas rectè, vel libido dici potest: quæ est immoderata appetitio [a] opinati magni boni, rationi non obtẽperans. ergo hæc duo genera, voluptas gestiens, & libido, bonorum opinione turbantur: vt duo reliqua, metus & ægritudo, malorum. nam & metus, opinio magni mali impendẽtis, & ægritudo, est opinio magni mali præsentis: & quidem recens opinio talis mali, [b] vt in eo rectum videatur esse angi: id autem est, vt is, qui doleat, oportere opinetur se dolere. his autem perturbationibus, [c] quas in vita hominum stultitia [d] quasi quasdam immittit furias, atque incitat, omnibus viribus, atque opibus repugnandum est, si volumus hoc, quod datum est vitæ, tranquillè, placideq́ traducere. [e] sed ceteras aliâs: nunc ægritudinem, si possumus, depellam⁹. id enim sit propositũ: quãdo quidẽ eam tu videri tibi in sapientẽ cadere dixisti. quod ego nullo modo existimo. tetra enim res est, misera, detestabilis, omni cõtẽtione velis, vt ita dicã, remisq́ fugienda. qualis enim tibi ille videtur Tantalo prognatus, Pelope natus, qui quondã à socero Oenomao rege Hippodamiam raptis [f] nactus nuptiis? Iouis iste quidẽ pronepos. támne ergo abiectus, tamq́ fractus?

Nolite (inquit,) hospites, adire [g] ad me ilico istic,
Ne contagio mea bonis, vmbráve obsit:
Tanta vis sceleris in corpore hæret.

Tute, Thyesta, dãnabis, orbabisq́ luce propter vim sceleris alieni? quid? illum filium solis nonne patris ipsius luce indignum putas?

Refugêre oculi: corpus macie extabuit:
Lacrymæ peredêre humore exsangueis genas:
Situ nidoris barba pædore horrida,
Intonsa infuscat pectus illuuie scabrum.

Hæc

[a] fort. opinati futuri magni boni,
[b] fort. vt eo rectum vid.
[c] L. quas in vitam.
[d] o.v.c. quasi quasdam furias immittit, atque inc.
[e] q.v.c sed cetera aliàs:
[f] L. nactu'st
[g] L. ad me. illico istic,

Hæc mala, ô stultissime [a] Æëta, ipse tibi addidisti. [b] non erant in iis, quæ tibi casus inuexerat, & quidē inueterato malo, [c] cùm tumor animo resedisset. est autem ægritudo, vt docebo, in opinione mali recentis, sed mæres videlicet regni desiderio, non filiæ. illā enim oderas, & iure fortasse. regno non æquo animo carebas. est autem impudens luctus mærore se conficientis, quòd imperare non liceat liberis. Dionysius quidem tyrannus, Syracusis expulsus, Corinthi pueros docebat. vsque eò imperio carere non poterat. Tarquinio verò quid impudentius, qui bellum gereret cū iis, qui eius non tulerant superbiam? is, cùm restitui in regnum nec Veientium, nec Latinorum armis potuisset, Cumas se contulisse dicitur, inq; ea vrbe senio, & ægritudine esse confectus. Hoc tu igitur censes sapienti accidere posse, vt ægritudine opprimatur, id est, miseria? * nam cùm omnis perturbatio, miseria est, tum carnificina est, ægritudo. habet ardorem libido, leuitatem lætitia gestiens, humilitatem metus: sed ægritudo maiora quædā, tabem, cruciatum, [d] afflictionem, fœditatem: lacerat, exest animum, planeq; conficit. hanc nisi exuimus sic, vt abiiciamus, miseria carere non possumus. At hoc quidem perspicuum est, tum ægritudinem exsistere, cùm quid ita visum sit, vt magnum quoddam malum adesse, & vrgere videatur. Epicuro autem placet, opinionem mali, ægritudinem esse natura, vt, quicunq; intueatur in aliquod maius malum, si id sibi accidisse opinetur, sit continuò in ægritudine. Cyrenaici non omni malo ægritudinem effici censent, sed insperato, [e] necopinato malo. est id quidem non mediocre ad ægritudinem augendam. videntur enim omnia repentina grauiora. ex hoc & illa iure laudantur:

a v.c. tota ipse tibi.
b v.c. non inerant in iis, & ita L.
c o.v.c. cùm tumor animi res. & ita L.
* 11
d al. afflictationem,
e L. & necopinato malo. & ita o. v. c.

Ego, cùm genui tũ[a] moriturũ sciui, & ei rei sustuli.
*Præterea ad Troiã cũ misi[b] ad defendẽdã Græciã,
[c]Scibã me in mortiferũ bellũ, non in epulas mittere.

Hæc igitur præmeditatio futurorum malorum, lenit eorum aduentum; quæ venientia longè antè videris. itaq; apud Euripidem à Theseo dicta laudantur. licet enim, vt sæpe facimus, in Latinum illa cõuertere.

[d]Nam, qui hæc audita à docto meminissem viro,
Futuras mecum commentabar miserias:
Aut mortem acerbam, aut exsilij mæstam fugam,
Aut semper aliquam molem meditabar mali:
Vt, si qua inuecta diritas casu foret,
Ne me imparatum cura laceraret[e] repens.

Quod autem Theseus à docto viro se audisse dicit, id de seipso loquitur Euripides. fuerat enim auditor Anaxagoræ: quem ferunt, nuntiata morte filij, dixisse, Sciebam me genuisse mortalẽ. quæ vox declarat, ijs esse hæc acerba, à quibus non fuerint cogitata. ergo id quidem[f] non est dubium, quin omnia, quæ mala putantur, sint improuisa grauiora. itaq; quanquam non hæc vna res efficit maximam ægritudinem: tamen, quoniam multum potest prouisio animi, & præparatio ad minuendum dolorem, sint semper omnia homini humana meditata. & nimirum hæc est illa præstans, & diuina sapientia, perceptas penitus, & pertractatas humanas res habere: nihil admirari, cùm acciderit, nihil, antequàm euenerit, non euenire posse arbitrari.

Quamobrẽ omneis, cùm secũdæ res sũt maximè,
Meditari secum oportet, quo pacto aduersam ærumnam ferant:
Pericla, dãna, exsilia peregrè rediens sẽper cogitet,
Aut filij peccatũ, aut vxoris mortẽ, aut morbũ filiæ

Com-

a o.v.c. mosituros.
[illegible] * 12
b o.v.c. ob defendendã. G. & ita L.
c al. Sciebã
d Ἐγὼ δὲ τοῦτο παρὰ σοφοῦ τινὸς μαθὼν, Εἰς φροντίδας νοῦν, συμφοράς τ' ἐβαλλόμην, φυγάς τ' ἐμαυτῷ προστιθεὶς πάτρης ἐμῆς, Θανάτους τ' ἀώρους, καὶ κακῶν ἄλλας ὁδούς. Ὡς εἴ τι πάσχοιμ' ὧν ἐδόξαζον ποτὲ, Μή μοι νεαρὸν προσπεσὸν μᾶλλον δάκοι.
e fort. recẽs.
f o.v.c. non dubiũ, quin omn. &c. & ita L.

Communia esse hæc: fieri posse: vt ne-quid animo sit nouum:
Quidquid præter spem eueniat, omne id deputare esse in lucro.

Ergo hoc Terentius [a] à philosophia sumtum cùm tã commodè dixerit, nos, è quorum fontibus id haustum est, non & dicemus hoc meliùs, & constantiùs sentiemus? [b] hic est enim ille vultus semper idem, quem dicitur Xanthippe prædicare solita in viro suo fuisse Socrate, eodem, [c] vultu semper se vidisse exeuntem illũ domo, & reuertentẽ. nec verò ea frons erat, quæ M. Crassi illius veteris, quem semel ait in omni vita risisse Lucilius: sed tranquilla, & serena. sic enim accepimus. iure autem erat semper idem vultus, cùm mentis, à qua is fingitur, nulla fieret mutatio. Quare accipio equidem à Cyrenaicis hæc arma contra casus, & euentus, quib. eorum aduenienteis impetus diuturna præmeditatione frangãtur: simulq; iudico, malum illud, opinionis esse, non naturæ. si enim in re [d] essent, cur fierent prouisa leuiora? sed est, iisdem de rebus quod dici possit subtiliùs, si priùs Epicuri sententiam viderimus: qui censet, necesse esse omneis in ægritudine esse, qui se in malis esse arbitrentur, siue illa antè prouisa, & exspectata sint, siue inueterauerint. nam neq; vetustate minui mala, nec fieri præmeditata, leuiora: stultamq; etiam esse medetationẽ futuri mali, aut fortasse ne futuri quidem: satis esse odiosum malum omne, cùm venisset: qui autem semper cogitauisset, accidere posse aliquid aduersi, ei fieri illud sempiternum malum: si verò ne futurum quidem sit, frustra suscipi miseriam voluntariam: ita semper angi, aut accipiendo, aut cogitando malo. leuationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit,

a al. è philos.
b al. hinc est
c vultu, abest ab o. v. c. nec agnoscit L.
d al. esset.

auocatione à cogitanda molestia, & reuocatione ad contemplandas voluptates. parêre enim censet animum rationi posse, &, quò illa ducat, sequi. vetat igitur ratio intueri molestias: abstrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miserias contemplãdas: à quibus cùm [a] cecinit receptui, impellit rursum, & incitat ad conspiciendas, totaq; mente contrectandas varias voluptates. quibus ille & præteritarum memoria, & spe consequentium, sapientis vitam refertam putat. Hæc nostro more nos diximus. Epicurei dicunt suo.

*13 *sed, quæ dicant, [b] videamus quo modo negligamus. Principio malè reprehendunt præmeditationem rerum futurarum. nihil est enim, quod tã obtundat, eleuetq; ægritudinem, quàm perpetua in omni vita cogitatio. nihil esse, quod accidere non possit: quàm meditatio condicionis humanæ: quàm vitæ lex, commentatioq; parendi: quæ non hoc affert, vt semper mæreamus, sed vt numquam. neq; enim qui rerum naturam, qui vitæ varietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mæret cùm hæc cogitat, sed tum vel maximè sapientiæ fungitur munere. vtrumque enim consequitur, vt & considerãdis rebus humanis proprio philosophiæ [c] fruatur officio, & aduersis casibus triplici cõsolatione sanetur:*

*14 *primùm, quòd posse accidere diu cogitauerit, quæ cogitatio vna maximè molestias omneis* extenuat, [d] & diluit: deinde, [e] quòd humana, ferenda intelligit: postremo, quòd videt nullum malum esse, nisi culpam, culpam autem nullam esse, cùm id, quod ab homine non potuerit præstari, euenerit.*

*15 *Nam [f] reuocatio illa, quam affert, cùm à cõtuendis nos malis auocat, nulla est. non est enim in nostra potestate, fodicantibus iis rebus, quas malas esse opinemur, dissimulatio, vel obliuio.*

a ἐσήμηνε τὸ ἀνακλητικόν.

b L. videamus: quomodo negligamus.

c L. fungatur off.

d q. v. c. & deluit:

e al. quod humanè ferenda intell. non pl.

f fort. auocatio illa,

obliuio. lacerãt, vexant, stimulos admouent, igneis adhibent, respirare non sinunt. Et tu obliuisci iubes, quod contra naturã est? quod à natura datũ est auxilium, extorques, inueterati doloris? est enim tarda illa quidem medicina, sed tamen magna, quam affert longinquitas, & dies. iubes me bona cogitare, obliuisci malorum. diceres aliquid, & magno quidem philosopho dignum, si ea bona sentires esse, quæ essent homine dignissima. Pythagoras mihi sic diceret, aut Socrates, aut Plato: Quid iaces? aut quid mæres? aut cur succũbis, cedisq; fortunæ?[a] quæ peruellere te forsitan potuerit, & pungere: non potuerit certè vireis frangere. magna vis est in virtutibus. eas excita, si fortè dormiunt. iam tibi aderit princeps fortitudo, quæ te animo tãto esse coget, vt omnia, quæ possint homini euenire, contemnas, & pro nihilo putes. aderit temperantia, quæ est eadem moderatio: à me quidem paullo antè appellata frugalitas: quæ te turpiter: et nequiter facere nihil patiatur. Quid est autem nequius, aut turpius effæminato viro? ne iustitia quidem sinet ista facere: cui minimum esse videtur in hac caussa loci. quæ tamen ita dicet, dupliciter esse te iniustum, cùm & alienum appetas, qui mortalis natus, condicionem postules immortalium, & grauiter feras, te, quod vtendum acceperis, reddidisse. prudentiæ verò quid respõdebis, dicenti virtute se esse contentam, quo modo ad bene viuendũ, sic[b] & ad beatè? quæ si extrinsecus religata pendeat, & nõ oriatur [c] ex se, & rursus ad se reuertatur, & omnia sua complexa nihil quærat aliunde: non intelligo, cur aut verbis tam vehementer ornanda, aut re tantopere expetenda videatur. Ad hæc bona me si reuocas, Epicure, pareo, sequor, vtor te ipso duce, obliuiscor etiam malorum, vt iubes, eoq; faciliùs, quòd ea ne in malis qui-

a al. quæ vt te peruellere forsitã p.

b al. etiam.

c v.c. à se.

dem ponenda censeo. sed traducis cogitationes meas ad voluptates. quas? corporis, credo, aut quæ propter corpus vel recordatione, vel spe cogitentur. nunquid est aliud? recténe interpretor sententiam tuam? solent enim isti negare nos intelligere, quid dicat Epicurus, hoc dicit, *16 & hoc ille [a] Græculus, me audiente, Athenis senex Zeno, istorum acutissimus, contendere, & magna voce dicere solebat: eum esse beatum, qui præsentibus voluptatibus frueretur, confideretq́; se fruiturum aut in omni, aut in magna parte vitæ, dolore non interueniente: aut, si interueniret si summus foret, futurum breuẽ: si productior, plus habiturum iucundi, quàm mali: hæc cogitantem fore beatum, præsertim si & [b] antè præceptis bonis contentus esset, nec deos extimesceret. *17 Habes [c] formam Epicuri vitæ beatæ, verbis Zenonis expressam, nihil vt possit negari. Quid ergo? huiúsne vitæ propositio, & cogitatio aut [d] Thyestem leuare poterit, aut Æëtam de quo paullo antè dixi, aut Telamonem, pulsum patria, exsulantem, atq́; egentem? in quo hæc admiratio fiebat:

[e] Hiccíne est Telamõ ille, modò quem gloria ad cælum extulit?
[f] Quem spectabant? cuius ob os Graij ora obuertebant sua,

Quòd si cui, vt ait idem, [g] simul animus cum re cóncidit, à grauibus illis antiquis philosophis petenda medicina est, nõ ab his voluptarijs. quam enim isti bonorum copiam dicunt? fac sanè summum bonum esse, non dolere. quanquam id non vocatur voluptas. sed nõ necesse est nunc omnia. idne est, quo traducti luctum leuemus? sit sanè summũ malum, dolere, in eo igitur, qui non est, si malo careat, cõtinuóne fruitur summo bono? quid tergiuersamur, Epicure, nec fatemur eam nos dicere

a fort. acriculus, fort. actocholus.
b al. antè perceptis b.
c fort. formulam.
d al. Thyestam.
e L. Hiccine.
f L. Quem adspectabant?
g q.v.c. simul animus rem condidit, mendosè.

dicere voluptatem, quam tu idem, cùm os perfricuisti, soles dicere? sunt hæc tua verba, nécne? in eo quidē libro, qui continet omnem disciplinā tuam (fungar enim iam interpretis munere, ne quis me putet fingere) dicis hæc. Nec equidem habeo quod intelligam bonum illud, detrahens eas voluptates, quæ sapore percipiuntur, detrahens eas etiam, quæ auditu, & cantibus: detrahens eas etiam, quæ ex formis percipiuntur oculis, suaues motiones, siue quæ aliæ voluptates in toto homine gignuntur quolibet è sensu.* Nec verò ita dici potest, mentis lætitiam solam esse in bonis. *lætantem enim mentem ita noui, spe eorum omnium, quæ suprà dixi, fore vt natura iis potiens, dolore careat. Atq; hæc quidem his verbis, quiuis vt intelligat, quam voluptatē norit Epicurus. deinde paullo infrà.* SAEPE QVAESIVI *(inquit) ex iis, qui appellantur sapientes, quid haberent, quod in bonis relinquerent, si illa detraxissent, nisi vellent voces inaneis fundere. nihil ab his potui cognoscere: qui si virtutes ebullire volent, & sapientias, nihil aliud dicent, *nisi eam* [a] *viam, qua efficiantur eæ voluptates, quas suprà dixi. Quæ sequuntur,* [b] *in eádem sententia sunt: totusq; liber, qui est de summo bono, refertus & sententiis, & verbis talibus est. Ad hanccine igitur vitā Telamonem illum reuocabis, vt leues ægritudinem? & si quem tuorum afflictum mærore videris, huic acipenserem potiùs, quàm aliquem Socraticum libellum dabis:* [c] αὐλῶν *hortabere vt audiat voces potiùs, quàm Platonis? expones, quæ spectet florida, & varia? fasciculum ad nareis admouebis? incēdes odores?* [d] *& sertis redimiri iubebis, & rosā? Si verò aliquid etiam: tū planè luctum omnem absterseris? Hæc Epicuro confitēda sunt, aut ea, quæ modò expressa ad verbum dixi, tollenda de libro, vel totus liber potiùs abiciendus. est enim confertus voluptatibus. quærendū igitur, quem-*

*18

*19

a L. vim,

b fort. in eandem sententiam sunt: & ita L.

c L. hydraulei hort. & ita q. v. c. al. hydrauli h.

d q. v. c. non habent hic copulationem, &,

admodum ægritudine priuemus eum, qui ita dicat:

--pol mihi fortuna magis nunc deſit, quàm genus.
Namq; regnũ ſuppetebat mihi: vt ſcias quãto è loco,
Quãtis opibus, quib. de reb. lapſa fortuna [a] óccidat.

a [illegible] idat.

Quid? huic calix mulſi impingendus eſt, vt plorare deſinat, aut aliquid eiuſmodi? Ecce tibi ex altera parte ab eodem poëta:

Ex opibus ſummis opis egens Hector tuæ.

Huic ſubuenire debemus. quærit enim auxilium.

Quid petam præſidi, aut exſequar? quóve nunc auxilio, aut fuga
Freta ſim? arce, & vrbe orba ſum. quò accedam? quò applicem,
Cui nec aræ patriæ domi ſtant: fractæ, & diſiectæ iacent:
Fana flamma deflagrata: toſti alti ſtant parietes,
Deformati, atque abiete criſpa.

Scis, quæ ſequantur: & illud inprimis,

O pater, ô patria, ô Priami domus,
Sæptum altiſono cardine templum:
Vidi ego te, adſtante ope barbarica,
Tectis cælatis, laqueatis,
Auro, ebore, inſtructam regificè.

O poëtam egregium: quamquam ab his cantoribus Euphorionis contemnitur. ſentit omnia repentina, [b] & inopinata, eſſe grauiora. exaggeratis igitur regis opibus, quæ videbantur ſempiternæ fore, quid adiungit?

b L. & nec opinata, & ita v.c.

Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam euitari,
Iouis aram ſanguine turpari.

Præclarum carmen. eſt enim & rebus, & verbis, & modis lugubre. eripiamus huic ægritudinem. quo modo? collocemus [c] in culcitra plumea: pſaltriam adducamus:

c L. in culcita plum. & ita o.v.c.

camus:[a] cedrum incendamus: demus scutellam dulciculæ potionis: *aliquid[b] prouideamus & cibi. Hæc tādem bona sunt, quibus ægritudines grauissimæ detrahantur? tu enim paullo antè[c] ne intelligere te quidem alia bona dicebas. reuocari igitur oportere à mærore ad cogitationem bonorum, conueniret mihi cum Epicuro, si, quid esset bonum, conueniret. Dicet aliquis: [d] Quid? ergo tu Epicurum existimas ista voluisse, aut libidinosas eius fuisse sententias? Ego verò minimè, video enim ab eo dici multa seuerè, multa præclarè. Itaque, vt sæpe dixi, de acumine eius agitur, non de moribus. quamuis spernat voluptates eas, quas modò laudauit: ego tamen meminero, quod videatur ei summū bonum. non enim verbo solùm posuit voluptatem, sed explanauit quid diceret. Saporem, inquit, & corporum complexum, & ludos, atque cantus, & formas eas, quibus oculi iucundè moueantur. Num fingo? num mentior? cupio refelli. quid enim laboro, nisi vt veritas in omni quæstione explicetur? At idem ait, non crescere voluptatem dolore detracto: summamq; [e] voluptatem, nihil dolere. Paucis verbis tria magna peccata: vnum, quòd secum ipse pugnat. modò enim, ne suspicari quidem se quidquā bonum, *nisi sensus quasi titillarentur voluptate: nunc autem, summam voluptatem esse, dolore carere. potéstne magis secū ipse pugnare? alterum est peccatū, quòd, cùm in natura tria sint: vnum gaudere: alterum, dolere: tertium, nec gaudere, nec dolere: hic putat primum, & tertium idem esse, nec distinguit à non dolendo voluptatem. tertium peccatum cōmune cum quibusdam, quòd, cùm virtus maximè expetatur, eiusq; adipiscendæ caussa philosophia quæsita sit, ille à virtute summum bonum separauit. At laudat, & sæpe, virtutem. Et quidē C. Grac-

a alij, hedichrum, mendosè.
*20
b L. videamus & cibi.
c fort. ne intelligere quidem te alia:
d al. Quid ergo? tu Ep.
e fort. esse voluptatem,
*21

chus, cum largitiones maximas fecisset, & effudisset ærarium, verbis tamen defendebat ærarium. Quid verba audiam, cùm facta videã? Piso ille[a] frugi semper contra legem frumentariam dixerat. is lege lata, consularis ad frumentum accipiendum venerat. animaduertit Gracchus in concione Pisonem stantẽ. quærit audiente populo R. qui sibi constet, cùm ea lege frumentum petat, quam dissuaserat. Nolim, inquit, mea bona Gracche, tibi viritim diuidere liceat: sed, si facias, partem petam. Parúmne declarauit vir grauis, & sapiens, lege Sempronia patrimonium publicum dissipari? Lege orationes Gracchi: patronum ærarij esse dices. Negat Epicurus iucundè posse viui, nisi cũ virtute viuatur. negat vllam in sapientem vim esse fortunæ: tenuem victum antefert copioso: negat vllũ esse tempus, quo sapiens non beatus sit. omnia philosopho digna, sed cum voluptate pugnantia. Non istam dicit voluptatem. Dicat quamlibet. nempe eam dicit, in qua virtutis nulla pars insit. Age, si voluptatem non intelligimus, ne dolorem quidem? nego igitur eius esse, qui dolore summum malum metiatur, mentionem facere virtutis.[b] Et conqueruntur quidam Epicurei, viri optimi (nam nullum genus est minùs malitiosum) me studiose dicere contra Epicurum. Ita credo de honore, aut de dignitate contendimus,[c] mihi summum in animo bonum videtur, illi autem in corpore, mihi in virtute, illi in voluptate. & illi pugnant: & quidam vicinorum fidem implorant. multi autem sunt, qui statim conuolẽt. ego sum is, qui dicã me non laborare, *[d] actum habiturum quod egerint. quid enim? de bello Punico agitur? de quo ipso cũ aliud M. Catoni, aliud L. Lentulo videretur, nulla inter eos concertatio vnquam fuit. hi nimis iracundè agunt, præsertim cùm ab his

non

a L. frugi.

b L. Et queruntur quidẽ.

c fort. mihi summum in animo bonũ positum videtur,

*22

d L. ratum habiturum quod eger.

non sanè animosè defendatur sententia, pro qua non in senatu, non in concione, non apud exercitum, neq; apud censores dicere audeant. sed cum istis aliâs, & eo quidem animo, nullum vt certamen instituam: verum dicentib. facilè cedam. tantùm admonebo: si maximè verum sit, ad corpus omnia referre sapientem: siue, vt honestiùs dicam, nihil facere, nisi quod expediat: siue omnia referre ad vtilitatem suam: quoniam hæc plausibilia non sunt, vt in sinu gaudeant, gloriosè loqui desinant. Cyrenaicorum restat sententia: qui tum ægritudinem cēsent exsistere, si nec-opinatò quid euenerit. est id quidem magnum, vt suprà dixi, etiam Chrysippo ita videri scio, quod prouisū antè non sit, [a] *id fieri vehementius, sed non sunt in hoc omnia: quāquam hostium repens aduētus magis aliquāto conturbat, quàm exspectatus: & maris subita tēpestas, quàm antè prouisa, terret nauiganteis vehementiùs: & eiusmodi sunt pleraq. sed cùm diligenter nec-opinatorum naturam consideres, nihil aliud reperias, nisi omnia subita videri maiora, & quidem ob duas caussas: primùm, quòd, quanta sint quæ accidunt, considerandi spatium non datur: [b] deinde cùm videtur præcaueri potuisse, si prouisum esset, quasi culpa contractum malum ægritudinē acriorem facit. quod ita esse dies declarat: quæ procedens ita mitigat, vt iisdem malis manentibus non modò leniatur ægritudo, sed in plerisq; tollatur. Karthaginienses multi Romæ seruierunt, Macedones regę Perse capto. vidi etiam in Poleponenso, cùm essem adolescens, quosdam Corinthios. hi poterant omnes eadē illa de Andromacha deplorare,

Hæc omnia vidi. [c] Sed & iam decantauerant fortasse. eo enim erant vultu, [d] oratione, omni reliquo motu, & statu, vt eos Argiuos, aut Sicyonios di-

a L. id ferire vehementius,

* 23

b al. deinde quòd videtur &c. al. deinde quoniam v.

c L. Sed iam decantauerant.

d fort. ornatu.

*ceres: magisq́; me mouerant Corinthi subitò adspectæ [a] parietum ruinæ, quàm ipsos Corinthios: quorum animis diuturna cogitatio callum vetustatis obduxerat. Legimus librũ Clitomachi, quẽ ille euersâ Karthagine misit consolãdi caussa ad captiuos cineis suos. in eo est disputatio scripta Carneadis: quam se ait in commentarium retulisse. cùm ita positum esset, videri fore in ægritudine sapientem, patria capta: quæ Carneades contrà dixerit, scripta sunt. Tanta igitur calamitatis præsentis adhibetur à philosopho medicina, quanta inueteratæ ne desideratur quidem. nec si aliquot annis pòst idem ille liber captiuis missus esset, vulneribus mederetur, sed cicatricibus. sensim enim, & pedetentim progrediens extenuatur dolor: non quo ipsa res immutari soleat, aut possit: sed id, quod ratio debuerat, vsus docet, minora esse ea, quæ sint visa maiora. Quid ergo opus est, dicet aliquis, ratione, aut omnino consolatione [b] vlla, qua solemus vti, cùm leuare dolorem mærentium volumus? [c] hæc enim ferè tũ habemus in promtu, nihil oportere inopinatum videri. [d] Atqui [e] tolerabilius feret incommodum, qui cognouerit, necesse esse id homini tale aliquid accidere, hæc enim oratio de ipsâ summum mali nihil detrahit: tantummodò affert, nihil euenisse, quod non opinandum fuisset. neq. tamen genus id orationis in consolando non valet: sed id haud sciam an plurimum. ergo ista nec-opinata non habent tantã vim, vt ægritudo ex his omnis oriatur. feriunt enim fortasse grauiùs: *non id efficiunt, vt ea, quæ accidant, [f] maiora videantur. quia recentia sunt, videntur, non quia repentina. duplex est igitur ratio veri reperiendi, nõ in ijs solum, quæ mala, sed in ijs etiam, quæ bona videntur. nam aut de ipsius rei natura, qualis, & quanta sit, quærimus, vt de paupertate*

a L. parietinæ, & ita v.c.

b v.c. illa, & ita L.

c al. hoc.

d al. aut qui tol. feret inc. q. cog. necess. esse id hom. tale aliquid accidere?

e L. tolerantius f.

* 24

f L. maiora sint. videtur, quia recentia sunt, non quia rep.

pertate nonnumquam, cuius onus disputãdo leuamus, docentes, quàm parua, & quàm pauca sint, quæ natura desideret: aut à disputandi subtilitate orationẽ ad exempla traducimus. hîc Socrates commemoratur, hîc Diogenes, hîc Cæcilianum illud,

Sæpe est etiam sub palliolo sordido sapientia.

Cùm enim paupertatis vna, eademq́ sit vis, quidnam dici potest, quamobrem C. Fabricio tolerabilis ea fuerit, alij negent se ferre posse? huic igitur alteri generi similis est ea ratio consolandi, quæ docet humana esse, quæ acciderint. non enim solùm id continet ea disputatio, vt cognitionem afferat generis humani sed significat, tolerabilia esse, quæ & tulerint, & ferant ceteri. De paupertate agitur: multi patientes pauperes cõmemorantur. De cõtẽnendo honore: multi inhonorati proferũtur, & quidem propter idipsum beatiores: eorumq́, qui priuatum otium negotijs publicis antetulerunt, nominatim vita laudatur: nec siletur illud potentissimi regis [a] anapæstum, [b] qui laudat senẽ, & fortunatum esse dicit, quod inglorius sit, atq; ignobilis ad supremum diem peruenturus. similiter commemorandis exemplis, orbitates quoq; liberorum prædicantur, eorumq́, qui grauiùs ferunt, luctus, aliorum exẽplis leniuntur. sic perpessio ceterorum facit, vt ea, quæ acciderent, multo minora, quàm quanta sint existimata, videantur. ita fit sensim cogitantibus, vt, quantum sit ementita opinio, appareat. atque hoc idem & [c] Telamon ille declarat,

Ego cùm genui, moriturum sciui: & *Thesius,*
Futuras mecum commentabar miserias.

& Anaxagoras, Sciebam me genuisse mortalem. Hi enim omnes diu cogitantes de rebus humanis, intelligebant, eas nequaquam pro opinione vulgi esse exti-

a L. anapæsticum.

b ζηλῶ σε γέρον, ζηλῶ δ' ἀνδρῶν ὃς ἀκίνδυνον βίον ἐξεπέρασ' ἀγνὼς, ἀκλεὴς, τοὺς δ' ἐν τιμαῖς ἧσσον ζηλῶ.

c L. Telamo

mescendas. & mihi quidẽ videtur idem ferè accidere iis, qui antè meditantur, quod iis quibus medetur dies: nisi quòd ratio quædã sanat illos, hos ipse natura, intellecto eo, quod remedium illud cõtinet, malũ, quod opinatũ sit esse maximum, nequaquã esse tantum, vt vitam beatam possit euertere. hoc igitur efficitur, vt ex illo nec-opinato plagã maior sit, nõ vt illi putant, vt, cum duobus pares casus euenerint. itaq; dicuntur nõnulli in mœrore, cùm de hac cõmuni omnium cõdicione audissent, ea lege nos esse natos, vt nemo in perpetuum esse posset expers mali, grauiùs etiam tulisse. Quocirca Carneades, vt video nostrum scribere Antiochum, reprehendere Chrysippum solebat laudantem Euripidéum carmen illud,

[a] Mortalis nemo est, quem non attingat dolor,
Morbusq́. multi sunt humandi liberi,
Rursum creandi: morsq́; est [b] finis omnibus,
Quæ generi humano angorẽ ne quidquã afferũt,
Reddenda est terræ terra: tum vita omnibus
Metenda, vt fruges. sic iubet necessitas.

Negabat genus hoc orationis quidquã omnino ad leuãdam ægritudinem pertinere. id enim ipsum dolẽdum esse dicebat, quòd in tam crudelem necessitatem incidissemus. nam illa quidem orationẽ ex cõmemoratione alienorum malorum [c] ad maleuolos consolãdos esse accommodatam. mihi verò longè videtur secus: nam & necessitas ferendæ condicionis humanæ, quasi cum Deo pugnare [d] cohibet, admonetq́; esse hominem: quæ cogitatio magnopere luctũ leuat: & enumeratio exemplorum, nõ vt animum maleuolorũ oblectet, affertur, sed vt ille, qui mæret, ferendũ sibi id censeat, quod videat multos moderatè, & tranquillè tulisse. omnibus enim modis fulciendi sunt qui ruunt,

a Ἔφυ μὲν οὐδεὶς, ὅστις οὐ πονεῖ βροτῶν, καὶ θάπτει τέκνα, χ' ἅτερα αὖ κτᾶται νέα· Αὐτός τε θνήσκει, καὶ τάδ' ἄχθονται βροτοί· Εἰς γῆν φέροντες. τὴν δ' ἀναγκαίως ἔχει βίον θερίζειν, ὥστε κάρπιμον στάχυν.
b al. finita
c a. v. c. ad maliuolos
d L. prohibet.

ruunt, nec cohærere possunt propter magnitudinem ægritudinis. ex quo ipsam ægritudinẽ λύπην [a] Chrysippus quasi λύσιν, id est, solutionẽ totius hominis, appellatam putat. quæ tota [b] poterat euelli, explicata, vt principio dixi, caussa ægritudinis. est enim nulla alia nisi opinio, & iudiciũ magni presentis, atq; vrgẽtis mali. itaq; & dolor corporis, cuius est morsus acerrimus, perfertur spe proposita boni: & acta ætas honestè, ac splendidè, tantam affert consolationem, vt eos, qui ita vixerint, aut non [c] attingat ægritudo, aut perleuiter pungat animi dolor. sed ad hanc opinionẽ mali, cùm illa etiam opinio accessit, oportere: rectum esse: ad officiũ pertinere: ferre illud ægre, quod acciderit: tũ deniq; efficitur illa grauis ægritudinis perturbatio. ex hac opinione sunt illa varia, & detestabilia genera lugendi, pædores, muliebres lacerationes genarum, pectoris, feminum, capitis percussiones. Hinc ille [d] Agamemnon Homericus, & idem Accianus.

Scindens dolore identidem intonsam comam.

In quo facetum illud Bionis, [e] perinde stultissimum regem in luctu capillum sibi euellere, quasi caluitio mæror leuaretur. Sed hæc omnia faciunt, opinantes ita fieri oportere. Itaq; & Æschines in Demosthenẽ inuehitur, quòd is [f] septimo die post filiæ mortem hostias immolasset. At quàm rhetoricè? quàm copiosè? quas sententias colligit? quæ verba cõtorquet? vt licere quiduis rhetori intelligas. quæ nemo probaret, nisi insitũ illud in animis haberemus, omneis bonos interitu suorum quàm grauissimè mærere oportere. ex hoc euenit, vt in animi doloribus alij solitudines captent, vt ait Homerus de Bellerophonte.

[g] *Qui miser in campis mærens errabat Aleis.*

a L. Plato in Cratylo ante Chrysippum.
b al. poterit
c al. tangat
d ἰλιάδ. κ. Πολλὰς δ' ἐκ κεφαλῆς προθελύμνους ἕλκετο χαίτας.
e al. proinde
f ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ τῆς θυγατρὸς αὐτῷ τετελευτηκυίας, πρὶν πενθῆσαι, καὶ τὰ νομιζόμενα ποιῆσαι, στεφανωσάμενος καὶ λευκὴν ἐσθῆτα λαβὼν, ἐβουθύτει, &c.
g ἰλ. ζ. ἤτοι ὁ καππεδίον τὸ Ἀλήϊον οἶος ἀλᾶτο, Ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων.

Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

& Niobe fingitur lapidea, propter aeternū, credo, in luctu silentiū. Hecubā autē putant propter animi acerbitatē quã quandã, & rabiem, fingi in canē esse cõuersam. sunt aūt alij, quos in luctu cū ipsa solitudine loqui saepe delectat, vt illa apud Enniū nutrix.

[a] *Cupido cepit miseram nunc me, proloqui*
**Caelo atq; terrae [b] Medeae miserias.*

Haec omnia recta, vera, debita putantes, faciunt in dolore maximeq́; declaratur, hoc quasi officij iudicio fieri, quòd si forte, cùm in luctu esse vellent, aliquid fecerunt humaniùs aut si hilariùs locuti sunt, reuocant se rursus ad maestitiã, peccatiq́; se insimulant, quòd dolere intermiserint. pueros vero matres, & magistri castigare etiam solēt, nec verbis solùm, sed etiam verberibus, si quid in domestico luctu hilariùs ab iis factum est, aut dictum: plorare cogunt. quid? ipsa remissio luctus cùm est consecuta, intellectumq; est nihil profici maerēdo, nónne declarat fuisse totum illud voluntarium? quid ille Terentianus [c] ipse puniens, [d] idest, ἑαυτὸν τιμωρούμενος?

Decreui tantisper me minus iniuriae,
Chremes, meo gnato facere, dum fiam miser.

Hic decernit, vt miser sit. num quis igitur quidquã decernit inuitus?

Malo quidem me quouis dignum deputem.

Malo se dignum deputat, nisi miser sit. vides ergo opinionis esse, non naturae malum. quid, quod res ipsa lugere prohibet? vt apud Homerum quotidianae neces, interitusq; multorum, sedationem maerendi afferunt: apud quam ita dicitur,

[e] *Namq; nimis multos, atq; omni luce, [f] cadenteis*
Cernimus: vt nemo possit maerore vacare.

a Ὦ δ' ἵμερος μ' ὑπῆλθε, γῇ τε, ἢ οὐρανῷ λέξαι μολούσῃ δεῦρο Μηδείας τύχας
*25
b L. Medai.

c ἑαυτὸν τιμωρούμενος,
d L. hoc totum, id est ἑαυτὸν τιμωρούμενος, delet, vt alienū.
e Ἰλ. τ Λίην γὰρ πολλοὶ καὶ ἐπήτριμοι ἤματα πάντα Πίπτουσιν. πότε κέν τις ἀναπνεύσειε πόνοιο. Ἀλλὰ χρὴ τὸν μὲν καταθάπτειν ὅς κε θάνῃσι, Νηλέα θυμὸν ἔχοντας, ἐπ' ἤματι δακρύσαντας.
f q v. c. carēteis, mēdosè.

Quo magis est æquũ tumulis mandare peremptos
Firmo animo, & luctum lacrymis finire diurnis.

Ergo in potestate est[a] *abiicere dolorem, cùm velis, tempori seruientem. An est vllum tempus, quoniam quidem res in nostra potestate est,*[b] *cui non ponendæ curæ ægritudinis caussa seruiamus? Constabat, eos, qui concidentẽ vulneribus Cn. Pompeium vidissent, cùm in illo ipso acerbissimo, miserrimoq́ue spectaculo sibi timerent, quòd se classe hostium circũfusos viderent, nihil tum aliud egisse, nisi vt remiges hortarẽtur, & vt salutem adipiscerentur fuga: posteaquam Tyrum venissent, tum afflictari, lamentariq́ue cœpisse. timor igitur ab iis ægritudinẽ potuit repellere,*[c] *ratio ac sapiẽtia vera nõ poterit? Quid est autẽ, quod plus valeat ad ponẽdum dolorẽ, quam cùm est intellectũ, nihil profici, & frustra esse susceptũ? si igitur deponi potest, etiã nõ suscipi potest. voluntate igitur, & iudicio suscipi ægritudinem confitendum est. idq́ue indicatur eorũ patientia, qui cũ multa sint sæpe perpessi, facilius ferunt, quidquid accidit: obduruisseq́ue sese cõtra fortunã arbitrãtur: vt ille apud Euripidẽ.*

[d] *Si mihi nunc tristis primùm illuxisset dies,*
Nec tam ærumnoso nauigauissem salo:
Esset dolendi caussa, vt iniecto equulei
Freno repente tactu exagitantur nouo.
Sed iam[e] *subiectus miseriis obtorpui.*

Defatigatio igitur miseriarũ ægritudines cũ faciat leuiores,[f] *intelligi necesse est, non rẽ ipsam, caussam, atq́ue fontem esse mæroris. Philosophi summi, necdũ tamen sapientiam consecuti, nónne intelligunt, in summo se malo esse? sunt enim insipiẽtes: neq́ue insipientia vllũ maius malũ est: neq́ue tamẽ lugent. quid ita? quia huic generi malorum nõ affingitur illa opinio, rectũ*

a q.v.c. abiicere

b L. cui non ponendæ ægritudinis caussa seruiamus?

c fort. ratio vera, ac sapientia nõ poterit?

d Εἰ μὲν τόδ' ἦμαρ ἦν πρῶτον ἦν κακουμένῳ. Καὶ μὴ μακρὰν δὴ διὰ πόνων ἐναυστόλουν, Εἰκὸς σφαδάζειν ἦν ἂν ὡς νεόζυγα Πῶλον, χαλινὸν ἀρτίως δεδεγμένον. Νῦν δ' ἀμβλύς εἰμι, καὶ κατηρτυκὼς κακῶν. Ἔστιν ὅτι δὲ ταῦτα τοι αὐτὰ, καὶ μείζω μακρὸς Χρόνος μαλάξει· νῦν δ' ἔτ' ἠκμάζει κακόν.

e v.c. subactis miserijs.

f L. intelligi necesse est, opinionẽ, nõ rem ipsam, caussam, &c.

esse, & æquum: & ad officium pertinere, ægrè ferre, quòd sapiens nō sis. quod idem affingimus huic ægritudini, in qua luctus inest: quæ omnium maxima est. Itaq; Aristoteles, veteres Philosophos accusans, qui existimauisset, Philosophiā suis ingenijs esse perfectā, ait eos aut stultissimos, aut gloriosissimos fuisse: sed se videre, quòd paucis annis magna accessio facta esset, breui tēpore Philosopiā planè absolutā fore. Theophrastus autem moriens accusasse naturā dicitur, quòd ceruis, & cornicibus vitam diuturnā, quorum id nihil interesset: hominibus,[a] quorū maximè interfuisset, tam exiguam vitā dedisset: quorum si ætas potuisset esse longinquior, futurū fuisse, vt, omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita erudiretur. querebatur igitur si tum, cūm illa videre cœpisset, exstingui. Quid? ex cæteris Philosophis nónne optimus, & grauissimus quisq; cōfitetur, multa se ignorare? & multa sibi etiam, atq; etiā esse discenda? neq; tamē, cùm se in media stultitia, qua nihil est peius, hærere intelligant, ægritudine premuntur. nulla enim admiscetur opinio officiosi doloris. quid, qui nō putant lugendū viris? qualis fuit Q. Maximus[b] efferēs filium consularem: qualis L. Paullus, duob. paucis dieb. amissis filijs: qualis M. Cato, prætore designato, mortuo filio: quales reliqui, quos in cōsolatione colligemus. Quid hos aliud placauit, nisi quòd luctum & mærorē esse non putabāt viri? Ergo id quod alij rectum opinantes, ægritudini se solēt dedere,[c] ij turpe putātes ægritudinem repulerunt. ex quo intelligitur, nō in natura, sed in opinione esse ægritudinem. Contrà dicuntur hæc. Quis tam demēs, vt sua voluntate mæreat? natura affert dolorem, cui quidā Crātor, inquiunt, vester cedēdum putat. pre-

munt

[a] v.c. quorū id max.

[b] ἐκφέρων

[c] v.c. id hi turpe put.

mit enim, atq; instat, [a] nec resisti potest. Itaq; Oileus ille apud Sophoclem, qui Telamonem antea de Aiacis morte cõsolatus esset, is cùm audisset de suo, fractus est. de cuius commutata mente sic dicitur.

a v.c. nec ei resisti pot. & ita L.

Nec verò tanta præditus sapientia
Quisquã est, qui aliorũ ærumnã dictis alleuãs.
Non idem, cùm fortuna mutata impetum
Conuertat, clade [b] vt subita frangatur sua,
Vt illa ad alios dicta, & præcepta éxcidant.

b L. non agnoscat particulam, vt,

Hæc cùm disputant, hoc student efficere, naturæ obsisti nullo modo posse. ij tamen fatentur, grauiores ægritudines suscipi, quàm natura cogat. quæ igitur amentia, vt nos quoque idẽ ab aliis requiramus? sed plures sunt caussæ suscipiẽdi doloris. primùm illa opinio mali, quo viso, atq; persuaso ægritudo insequitur necessario. deinde etiam gratum se mortuis facere, si grauiter eos lugeant, arbitrantur. accedit superstitio muliebris quædã. existimant enim, diis immortalibus se faciliùs satisfacturos, si eorũ plaga perculsi, afflictos se, & stratos esse fateãtur. sed hæc inter se quàm repugnẽt, plerique non vident. laudãt enim eos, qui æquo animo moriantur: qui alterius mortẽ æquo animo ferant, eos putãt vituperãdos. quasi fieri vllo modo possit, quod in amatorio sermone dici solet, vt quisquã plus alterum diligat, quàm se. Præclarũ illud est, &, si quæris, rectum quoq;, & verũ, vt eos, qui nobis carissimi esse debeant, æquè ac nosmetipsos amemus: vt verò plus, fieri nullo pacto potest. ne optãdum quidẽ est in amicitia, vt me ille plus, quàm se [c] amet: ego illum plus, quàm me perturbatio vitæ, si ita sit, atq; officiorum omnium cõsequatur. sed de hoc aliàs. nunc illud satis est, non attribuere ad amissionẽ amicorum, miseriã nostrã, ne illos plus, quam ipsi

c verbum, amet, hic abest à v. c.

velint, si sentiant: plus certè, quàm nosmetipsos, diligamus. nam quod aiunt, plerosq; consolationibus nihil leuari, adiunguntq; consolatores ipsos confiteri se miseros, cùm ad eos impetum suum fortuna conuerterit: vtrumq; dissoluitur. sunt enim ista non naturæ vitia,[a] sed culpæ. stultitiam autẽ accusare quamuis copiosè licet. nam & qui non leuantur, ipsi alios ad miseriam inuitant: & qui suos casus aliter ferũt, atq; vt aliis auctores ipsi fuerunt, non sunt vitiosiores, quàm ferè pleriq;. qui auari auaros, gloriæ cupidos gloriosi reprehendunt. EST ENIM PROPRIVM stultitiæ aliorum vitia cernere, obliuisci suorũ. Sed nimirum hoc maximum est experimentum, cùm cõstet ægritudinem vetustate tolli, hanc vim non esse in die positam, sed in cogitatione diuturna. nam [b] si eadẽ res est, & idem est homo: qui potest quidquam de dolore mutari, si neq; de eo, propter quod dolet, quidquam est mutatum, neq; de eo, qui dolet? cogitatio igitur diuturna, nihil esse in re mali, dolori medetur, non ipsa diuturnitas. Hîc mihi afferunt mediocritates, quæ si naturales sunt, quid opus est consolatione? natura enim ipsa terminabit modum: sin opinabiles, opinio tota tollatur. satis dictum esse arbitror, ægritudinem, esse opinionem mali præsentis, in qua opinione illud insit, vt ægritudinem suscipere oporteat. additur ad hanc definitionem à Zenone rectè, vt illa opinio præsentis mali sit recens. hoc autem verbum sic interpretatur, vt non tantùm illud recens esse velit, quod paullo antè acciderit, sed, quàm diu in illo opinato malo vis quædam insit, & vigeat, & habeat quandam viriditatem, tam diu appelletur recens: vt [c] Arthemisia illa, Mausôli, Cariæ regis, vxor: quæ nobile illud Halicarnassi fecit sepulcrum, quamdiu vixit,

a fort. sed stultitiæ.

b al. si et

c L. Artemisia illa,

*vixit, vixit in luctu, eodemq́ etiam cõfecta contabuit. huic erat illa opinio quotidie recens: quæ tum deniq; nõ appellabatur recens, cùm vetustate exaruit. Hæc igitur officia sunt consolantium, tollere ægritudinem funditus, aut sedare, aut detrahere quamplurimum, aut supprimere, nec pati manare lõgiùs, aut ad [a] aliam traducere. Sunt, qui vnum officium cõsolantis putẽt, [b] malum illud omnino non esse, vt Cleanthi placet. sunt, qui non magnum malum, vt Peripatetici. sunt, qui abducunt à malis ad bona, vt Epicurus. sunt, qui satis putant ostẽdere, nihil inopinati accidisse, [c] nihil mal. Chrysippus autem caput esse censet in consolando, detrahere illam opinionem mærenti, si se officio fungi putet iusto, atque debito. sunt etiam, qui hæc omnia genera consolandi colligunt. alius enim alio modo mouetur, * vt ferè nos omnia in consolationem vnam coniecimus: erat enim in tumore animus, & omnis * in eo [d] tentabatur curatio. sed sumendum tempus est non minùs in animorum morbis, quàm in corporum: vt Prometheus ille Æschyli: cui cùm dictum esset,*

[e] Atqui, Prometheu, te hoc tenere existimo,
** [f] Mederi posse rationem iracundiæ.*
[g] Si quidem qui tẽpestiuam medicinam admouens,
Non ad grauescens vulnus illidat manus.

Erit igitur in consolationibus prima medicina, docere aut nullum malum esse, aut admodum paruum: altera & de communi conditione vitæ, [h] & propriæ, si quid sit de ipsius, qui mæreat, disputandum: tertia, summã esse stultitiam frustrà confici mærore, cùm intelligas, nihil posse proficere. nam Cleanthes quidem sapientem consolatur: qui consolatione non eget. nihil enim esse malum, quod turpe non sit, si lugenti persuaseris, non tu illi luctum, sed stultitiam detraxeris. alienum antẽ tempus

a al. alia
b L. docere, malum illud omn.
c L. nihil noui,
* 26
* 27
d al. teneba-tur.
e Οὐκοῦν, Προμηθεῦ, τοῦτο γιγνώσκεις, ὅτι Ὀργῆς νοσούσης εἰσὶν ἰατροὶ λόγοι.
* 28
f L. Mederi posse oratio-nẽ iracũdiæ.
g Ἐάν τις ἐν καιρῷ γε μαλθάσσῃ κέαρ, Καὶ μὴ σφριγῶντα θυμὸν ἰσχναίνῃ βίᾳ.
h L. & propriè si quid sit &c. al. & de propria, si quid, &c.

docendi. & tamen non satis mihi videtur vidisse hoc Cleanthes, suscipi aliquando ægritudinem posse ex eo ipso, quòd esse summum malũ Cleanthes ipse [a] fatetur. quid enim dicemus? cùm Socrates Alcibiadi persuasisset, vt accepimus, [b] eum nihil hominis esse, nec quidquam inter Alcibiadem, summo loco natum, & quẽuis baiulũ interesse. cùm se Alcibiades afflictaret, lacrymansq́; Socrati supplex esset, vt sibi virtutem traderet, turpitudinemq́; depelleret: quid dicemus, Cleanthe? [c] nũ in illa re, quæ ægritudine Alcibiadem afficiebat, mali nihil fuisse? [d] quid illa Lyconis, qualia sunt? qui ægritudinem extenuans, paruis ait eam rebus moueri, fortunæ, & corporis incommodis, non animi malis. quid ergo? illud, quod Alcibiades dolebat, non ex animi malis, vitijsq́; constabat? Ad Epicuri consolationem satis est antè dictum. Ne illa quidem consolatio firmissima est, quamquam & vsitata est, & sæpe prodest: Nõ tibi hoc soli. Prodest hæc quidem, vt dixi, sed nec semper, nec omnibus. sunt enim, qui respuant. sed refert, quo modo adhibeatur. vt enim tulerit quisque eorum, [e] qui sapienter tulerunt, non quo quisque commodo affectus sit, prædicandum est. [f] Chrysippi ratio, ad veritatem firmissima est: ad tempus ægritudinis, difficilis. [g] magnum opus est, probare mærenti, illum suo iudicio, & quòd se ita putet oportere facere, mærere. nimirum igitur, vt in caussis non semper vtimur eodem statu: (sic enim appellamus controuersiarum genera) sed ad tẽpus, ad controuersiæ naturam, ad personam accõmodamus: [h] sic in ægritudine lenienda. nam quam quisq́; curationem recipere possit, videndum est. sed nescio quo pacto ab eo, quod erat à te propositũ, aberrauit oratio. tu enim de sapiente quæsieras: cui aut malum videri nullum potest, quod vacet turpitudine: aut ita paruum malum,

vt

a L. fateatur. & ita o.v.c.
b fort. nihili hominẽ.
c q.v.c. tũ in illa re, &c. non pl.
d L. quid? illa Lyconis, qualia sunt:
e al. patiẽter tulerunt.
f L. Chrysippi ad veritatem firmissima est: & ita o.v.c. à quib. abest vox ratio,
g q.v.c. magnũ onus est,
h v.c. sic in ægritudine leniẽda quã quisque curationem recip. possit, videndum est.

ut id[a] obruatur sapientia, vixq; appareat: qui nihil opinione affingat, assumatq; ad ægritudinem: nec id putet esse rectum, se quàm maximè excruciari, luctuq; confici: quo prauius nihil esse possit. edocuit tamen ratio, ut mihi quidem videtur, cum hoc ipsum propriè nō quæreretur hoc tempore,[b] ne quidem ullum esse malū, nisi quod idem dici turpe posset: tamen ut videremus, quidquid esset in ægritudine mali, id non naturale esse, sed voluntario iudicio, & opinionis errore contractū. tractatum est autē à nobis id genus ægritudinis, quod unum est omnium maximū, ut, eo sublato, reliquorum remedia ne magnopere quærenda arbitraremur. sunt enim certa, quæ de paupertate, certa, quæ de vita inhonorata, & ingloria dici soleant. separatim autem certæ scholæ sunt de exsilio, de interitu patriæ, de seruitute, de debilitate, de cæcitate, & de omni casu: in quo nomen poni solet calamitatis. hæc Græci in singulas scholas, & in singulos libros dispertiunt. opus enim quærūt: *[c] quamquam planè disputationis sunt, delectationis. & tamen, ut medici, toto corpore curando, minimæ etiā parti, si condoluit, medentur: sic philosophia, cùm uniuersam ægritudinem sustulit,[d] tamen, si quis error aliunde extitit, si paupertas momordit, si ignominia pupugit, si quid tenebrarum offudit[e] exilium, aut eorum, quæ modò dixi,[f] si quid extitit: & si singularum rerum sunt propriæ consolationes: de quibus audies tu quidē, cùm voles: sed ad eundem fontem reuertendum est, ægritudinem omnem procul abesse à sapiente, quòd inanis sit, quòd frustra suscipiatur, quòd non natura exoriatur, sed iudicio, sed opinione, sed quadam inuitatione ad dolendum, cùm id decreuerimus ita fieri oportere. hoc detracto, quod totum est voluntarium, ægritudo erit sublata illa mærens: morsus tamen, & con-

a q.v.c. obseruetur sap. fortasse leg. obscuretur sap.

b o.v.c. num quod esset malum, nisi quod idē d. & ita L.

* 29

c L. quamquam plenæ disputationes delectationis sunt.

d fort. tum

e al. exsuliū,

f L. si quid extitit: singularum rerum &c.

tractiunculæ quædam animi relinquentur. hanc dicāt sanè naturalem, dum ægritudinis nomen absit, graue, tætrum, funestum: quod cum sapientia esse, atq; ut ita dicam, habitare núllo modo possit. Atqui stirpes sunt ægritudinis, quàm multæ, quàm amaræ! quæ, ipso trūco euerso, omnes elidendæ sunt, &, si necesse erit, singulis disputationibus. superest enim nobis hoc, cuicuimodi est, otium. Sed ratio vna omnium est ægritudinum, plura nomina. nam & inuidere, ægritudinis est, & æmulari, & obtrectare, & misereri, angi, lugere, mærere, ærumna affici, lamentari, sollicitari, dolere, in molestia esse, afflictari, desperare. hæc omnia definiunt Stoici: eáque verba, quæ dixi, singularum rerum sunt, non, vt vidētur, easdem res significant, sed aliquid differunt: quod alio loco fortasse tractabimus. hæ sunt illæ fibræ stirpium, quas initiò dixi, [a] persequendæ, & omnes elidēdæ, ne vlla vmquam possit exsistere. magnum opus, & difficile. quis negat? quid autem præclarum, non idem arduum? sed tamen id se effecturam philosophia profitetur. nos modò curationem eius recipiamus. Verùm quidem hæc hactenus. cetera, quotiescumque voletis, & hoc loco, [b] & alijs, parata vobis erunt.

a fort. persecandæ,

b al. & alibi,

M. TVL. CICERONIS TVSC. QVÆSTIONVM,

LIBER IIII.

De reliquis animi Perturbationibus.

CVM multis locis nostrorum hominū ingenia, virtutesq́; Brute, soleo mirari, tum maximè ijs in studijs, quæ serò admodum expetita, in hanc ciuitatem è Græcia transtulerunt. nam cùm à primo vrbis ortu, [c] regijs institutis, partim etiā legib. auspicia,

c fort. partim regijs instit.

auspicia, cæremoniæ, comitia, prouocationes, patrũ consilium, equitum, peditumq́; descriptio, tota res militaris, diuinitus esset cõstituta, tum progressio admirabilis, incredibilisq́; cursus ad omnem excellẽtiam factus est, dominatu regio rep. liberata. nec verò hic locus est, ut de moribus, institutisq́; maiorum, & disciplina, ac temperatione ciuitatis loquamur. alijs hæc locis satis accuratè à nobis dicta sunt, maximeq́; in iis sex libris, quos de rep.[a] conscripsimus. hoc autẽ loco consideranti mihi studia doctrinæ, multa sanè occurrunt, cur ea quoq;[b] accersita aliunde, neq; solum expetita, sed etiã conseruata, & culta videantur. erat enim illis pæne in cõspectu præstanti sapiẽtia, & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia temporibus ijsdem, quibus L. Brutus patriam liberauit, præclarus auctor nobilitatis tuæ. Pythagoræ autem doctrina cùm longè, lateq́; flueret, permanauisse mihi videtur in hãc ciuitatem: idq́; cùm coniectura probabile est, tum quibusdam etiam vistigijs indicatur. quis est enim, qui putet, cum floreret in Italia Græcia potentissimis, & maximis vrbibus, ea, quæ magna dicta est, in hisq; primùm ipsius Pythagoræ deinde postea Pythagoreorũ tantum nomẽ esset, nostrorũ hominum ad eorum doctissimas voces, aureis clausas fuisse? quin etiam arbitror, propter Pythagoreorum admirationẽ, Numam quoq; regem, Pythagoréum à posterioribus existimatũ. nã cùm Pythagoræ disciplinã, & instituta cognoscerent, regisq; eius æquitatem, & sapientientiam à maioribus suis accepissent, ætates autem & tempora ignorarẽt, propter vetustatem, eum, qui sapiẽtia excelleret, Pythagoræ auditorẽ fuisse crediderunt. Et de cõiectura quidem hactenus. vestigia autem Pythagoreorum, quãquam multa colligi possunt, paucis tamẽ vtemur, quoniam non id agi-

a v.c. scripsimus, & ita L.

b L. arcessita aliunde, &c. & ita o. v.c.

tur hoc tempore. nam cùm carminibus soliti illi esse dicantur & præcepta quædã occultiùs tradere, & mẽteis suas à cogitationum intẽtione, cantu, fidibusq; ad tranquillitatem traducere, grauissimus auctor in Originibus dixit Cato, morem apud maiores hunc epularum fuisse, vt deinceps, qui accubarent, canerent ad tibiã clarorum virorum laudes, atq; virtutes. ex quo perspicuum est & cãtus tum fuisse [a] rescriptos vocum sonis, & carmina. quamquam id quidem etiam XII. tabulæ declarant, condi iam tum solitum esse carmen: quod ne liceret fieri ad alterius iniuriam leges sanxerunt. nec verò illud eruditorum temporum argumentum est, quòd & deorum puluinaribus, & epulis magistratuum fides præcinũt: quod proprium eius fuit, de qua loquor, disciplinæ. mihi quidem etiam Appij Cæci carmen, quod valde Panætius laudat Epistola quadã, quæ est ad Qu. Tuberonem, Pythagoreorum videtur. multa sunt etiam in nostris institutis ducta ab illis. quæ prætereo, ne ea, quæ peperisse ipsi putamur, aliunde didicisse videamur. Sed, vt ad propositum redeat oratio: quàm breui tempore, quot, & quãti poëtæ, qui autem oratores exstiterunt? facilè vt appareat, nostros omnia consequi potuisse, simul vt velle cœpissent, sed de ceteris studiis alio loco & dicemus, si vsus fuerit, & sæpe diximus. sapientiæ studium vetus id quidem in nostris: sed tamen, ante Lælij ætatem, & Scipionis, non reperio, quos appellare possim nominatim. quibus adolescentibus Stoicum Diogenem, & Academicum Carneadem video ad senatum ab Athenisibus missos esse legatos, qui cùm reip. nullã vmquam partem attigissent, [b] essentq; eorũ alter Cyrenæus, alter Babylonius, numquam profectò scholis essent excitati, neq; ad illud munus electi, nisi in quibusdam principibus, tempori-

bus

a sic o.v.c. ἀναγεγραμμένους al descriptos

b o.v.c. esset que eorũ alt, & ita L.

bus illis, fuissent studia doctrinæ qui cùm cetera litteris mandarent, alij ius ciuile, alij orationes suas, alij monumenta maiorum: hãc amplissimam omnium artium bene viuẽdi disciplinam vita magis, quàm litteris persecuti sunt. Itaq; illius vera, elegantisq; Philosophiæ, quæ ducta à Socrate in Peripateticis adhuc permansit, & idem alio modo dicentib. Stoicis, cùm Academici eorum controuersias disceptarent, nulla ferè sunt, aut pauca admodum Latina monumenta, siue propter magnitudinem rerum, occupationemq; [a] omnium, siue etiam, quòd imperitis ea probari posse non arbitrabantur: cùm interim, illis silentibus [b] C. Amafanius exstitit [c] dicens: cuius libris editis, cõmota multitudo contulit se ad eandem potissimum disciplinam, siue quòd erat cognitu perfacilis, siue quòd inuitabatur illecebris blandis voluptatis, siue etiam quia nihil prolatum erat melius, illud, quod erat, tenebant. post [d] Amafanium autem [e] multi eiusdem æmuli rationis multa cùm scripsissent, Italiam totam occupauerunt: quodq; maximum argumentũ est, non dici illa subtiliter, quòd & facilè ediscantur: & ab indoctis probentur, id illi firmamentum esse disciplinæ putant, [f] Sed defendat quidem quod quisq; sentii: sunt enim iudicia libera: nos institutum tenebimus, nullisq; vnius disciplinæ legibus adstricti, quibus in Philosophia necessariò pareamus, quid sit, in quaque re maximè probabile, semper requiremus. quod cùm sæpe aliâs, tum nuper in Tusculano studiosè egimus. Itaq; expositis tridui disputationibus, quartus dies hoc libro concluditur. vt enim inferiorem [g] ambulationem descendimus, quod idẽ feceramus superiorib. diebus, sic acta res est. M. Dicat, si quis vult, [h] de qua re disputare velit. A. Non mihi videtur omni animi perturbatione posse

a q.v.c. hominum, & ita L.
b q.v.c. C. Amafinius.
c vox, dicẽs, fortassis aliena est, & foris profecta.
d al. Amafinium.
e v.c. cùm multi eiusdẽ æmuli rationis multa conscripsissent.
f q.v.c. Sed defendat quod quisque sentit:
g v.c. descẽdimus ambulationẽ,
h v.c. qua de re disputari velit. & ita L.

sapiens vacare. M. Ægritudine quidem hesterna disputatione videbatur: nisi fortè temporis caussa [a] assentiebare. A. Minimè verò. nã mihi egregiè probata est oratio tua. M. Non igitur existimas cadere in sapientem ægritudinem? A. Prorsus nõ arbitror. M. Atqui, si ista perturbare animum sapiẽtis non potest, nulla poterit. Quid enim? metúsne cõturbet? At earum rerum est absentiũ metus, quarum præsentium est ægritudo. sublata igitur ægritudine, sublatus est metus. restant duæ perturbationes, lætitia gestiens, & libido: quæ si non cadant in sapientem, semper mens erit tranquilla sapiẽtis. A. Sic prorsus intelligo. M. Vtrùm igitur mauis? statímne nos vela facere, an quasi è portu egredienteis paullulum remigare? A. Quidnam est istuc? nõ enim intelligo. M. Quia Chrysippus, & Stoici, cùm de animi perturbationibus disputãt, magnam partem in his partiendis, & definiendis occupati sunt: illa eorum perexigua oratio est, qua medeantur animis, nec eos turbulentos esse patiantur. Peripatetici autem ad placandos animos multa afferunt: spinas partiendi, & definiendi prætermittunt. quærebam igitur, vtrùm panderem vela orationis statim, an eam antè paullulum dialecticorum remis propellerem. A. Isto modo verò. erit enim hoc totum, quòd quæro, ex vtroq. perfectius. M. Est id quidem rectius: sed pòst requires, si quid fuerit obscurius. A. Faciam equidem. tu tamen, vt soles, dices ista ipsa obscura planiùs, quàm dicũtur à Græcis. M. Enitar [b] quidẽ: sed intento opus est animo, ne omnia dilabãtur, si vnum [c] aliquod effugerit. Quoniã, quæ Græci [d] πάθη vocãt, nobis perturbationes appellari magis placet, quàm morbos: in his explicandis veterẽ illam equidem Pythagoræ primùm, deinde Platonis descriptionem sequar: qui animum in duas parteis

a o.v.c. nobis assentiebare. & ita L.

b v.c. equidem, & ita L.

c al. aliquid

d o.v.c. pathe.

parteis diuidunt: alteram rationis participẽ faciunt, alteram expertem. in participe rationis ponunt tranquillitatem, id est, placidam, quietámque cõstantiam: in illa altera motus turbidos tum iræ, tum cupiditatis, contrarios, inimicósq; rationi. Sit igitur hic fons. Vtamur tamen, in his perturbationibus describendis, Stoicorum definitionibus, & partitionibus: qui mihi videntur in hac quæstione versari acutissimè. Est igitur Zenonis hæc definitio, vt perturbatio sit, quod πάθος ille dicit, auersa à recta ratione, contra naturam, animi commotio. quidem breuiùs, PERTVRBATIONEM, esse [a] appetitum vehementiorem [b] dicunt, sed vehementiorem eum volunt esse, qui longiùs discesserit à naturæ constantia. parteis autem perturbationum volunt ex duabus opinatis bonis nasci, & ex duabus opinatis malis ita esse quattuor: ex bonis LIBIDINEM, & LAETITIAM: vt sit lætitia, præsentium bonorum: libido, futurorum: ex malis METVM, & AEGRITVDINEM nasci censent: metum, futuris: ægritudinẽ, præsentibus. quæ enim venientia metuuntur, éadem efficiunt ægritudinẽ instantia. LAETITIA autem, & LIBIDO in bonorum opinione versantur, cùm LIBIDO ad id, quod videtur bonum illecta, & inflammata rapiatur: LAETITIA, vt adepta iam aliquid concupitum, efferatur, & gestiat. natúra enim omnes ea, quæ bona videntur, sequuntur, fugiúntque contraria: Quamobrem simul obiecta species cuiuspiam est, quod bonum videatur, ad id adipiscendum impellit ipsa natura. id cùm cõstanter, prudenterq; fit, eiusmodi appetionem Stoici βούλησιν appellant, nos appellamus VOLVNTATEM. eam illi putant in solo esse sapiente: quam sic definiunt: VOLVNTAS est, quæ quid cum ratione desiderat, quæ autem [c] ad-

a q.v. c. impetum veh.
b verbũ, dicunt: non agnoscit L. neque repetit in suis libris manuscr.

c L. auersa à ratione, &c. al. aduersa rationi

uersa ratione, incitata est vehementius, ea libido est, vel cupiditas effrenata: quæ in omnibus stultis inuenitur. itémque, cùm ita mouemur, vt in bono simus aliquo, dupliciter id contingit. nam cùm ratione animus mouetur placidè, atque constanter, tum illud GAVDIVM dicitur. cùm autem & inaniter, & effusè animus exsultat, tum illa LAETITIA gestiens, vel nimia dici potest: quam ita definiunt, sine ratione, animi elationem. quomodoq; bona natúra appetimus, sic à malis natúra declinamus: quæ declinatio si cum ratione fiet, CAVTIO appelletur, eaq; intelligatur in solo esse sapiente: quæ autem sine ratione, & cum exanimatione humili, atq; fracta, nominetur metus. est igitur METVS [a] rationi aduersa cautio. * præsentis autẽ mali, sapientis affectio, nulla est. stulti autem ægritudo est ea, qua afficiuntur in malis opinatis, animosq; demittunt, & contrahunt, rationi non obtemperantes. itaque hæc prima definitio est, vt ægritudo sit animi, aduersante ratione, contractio. sic quattuor perturbationes sunt, tres constantiæ: quoniã ægritudini nulla constantia opponitur. Sed omneis perturbationes iudicio censent fieri, & opinione. Itaque eas definiunt pressiùs, vt intelligatur non modò quàm vitiosæ, sed etiam quàm in nostra sint potestate. EST IGITVR AEGRITVDO, opinio recens mali præsentis: in quo demitti, contrahiq; animo rectum esse videatur. LAETITIA, opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum esse videatur. METVS, opinio impẽdẽtis mali, quod intolerabile esse videatur. LIBIDO, opinio vẽturi boni, quod sit ex vsu iam præsens esse, atq; adesse. sed quæ iudicia, quasq; opiniones perturbationũ esse dixi, nõ in eis perturbationes solùm positas esse dicunt, verùm illa etiã, quæ efficiuntur perturbationibus, vt ægritudo quasi mor-

[a] L. à ratione auersa caut.

* 1

morsum aliquem doloris efficiat, metus recessum quendam animi, & fugam. lætitia profusam hilaritatem, libido effrenatam appetentiam.[a] opinionem autem, quam in omneis definitiones superiores inclusimus, volunt esse imbecillam assensionem. Sed in singulis perturbationibus parteis eiusdem generis plures[b] subijciuntur: vt ægritudini, inuidentia (vtendum est enim, docendi caussa, verbo minus vsitato, quoniam inuidia non in eo, qui inuidet, solùm dicitur, sed etiam in eo, cui inuidetur) æmulatio, obtrectatio, misericordia, angor, luctus, mæror, ærumna, dolor, lamentatio, sollicitudo, molestia, afflictatio, desperatio, & si qua sunt de genere eodem.[c] sub metum autem subiecta sunt pigritia, pudor, terror, timor, pauor, exanimatio, conturbatio, formido.* Voluptati[d] maleuolentia lætans malo alieno, delectatio, iactatio, & similia. Libidini ira, excandescentia, odium, inimicitia, discordia, indigentia, desiderium, & cetera eiusmodi. hæc autem definiunt hoc modo. INVIDENTIAM esse dicunt ægritudinem susceptam propter alterius res secundas, quæ nihil noceant inuidenti. nam si quis doleat eius rebus secundis à quo ipse lædatur, non rectè dicitur inuidere: vt, si Hectori Agamemnon. qui autem, cui alterius commoda nihil noceant, tamen eum doleat his frui, is inuidet profectò. AEMVLATIO autem dupliciter illa quidem dicitur, vt & in laude, & in vitio nomen hoc sit. nam & imitatio virtutis, æmulatio dicitur: sed ea nihil hoc loco vtimur: est enim laudis: & est æmulatio, ægritudo, si eo,[e] quod concupierit, alius potiatur, ipse careat. OBTRECTATIO autem est ea, quam intelligi zelotypiam volo, ægritudo ex eo, quod alter quoque potiatur eo, quod ille ipse concupiuerit. MISERICORDIA, est ægritudo ex miseria alterius, iniuria laborantis. nemo enim[f] parricidæ, aut prodito-

a q. v. c. opinationem

b o. v. c. subiciuntur.

c fort. metui autem

* 2

d v. c. maliuolentia

e fort. quod quis conc.

f L. patricid[æ]

ris supplicio misericordia commouetur. ANGOR, *est ægritudo premens.* LVCTVS, *ægritudo ex eius, qui carus fuerit, interitu acerbo. Mæror, ægritudo flebilis. Aerũna, ægritudo laboriosa. Dolor, ægritudo cruciãs.* LAMENTATIO, *ægritudo cum eiulatu.* SOLLICITVDO, *ægritudo cum cogitatione.* MOLESTIA, *ægritudo permanens.* AFFLICTATIO, *ægritudo cum vexatione corporis.* DESPERATIO, *ægritudo sine vlla rerum exspectatione meliorum. Quæ autem subiecta sunt* [a] *sub metu, ea sic definiunt:* PIGRITIAM, *metũ consequentis laboris:* TERROREM, *metum concutientem, ex quo fit, vt pudorem rubor, terrorem pallor, & tremor, & dentium crepitus consequatur:* TIMOREM, *metũ mali appropinquantis:* PAVOREM, *metũ mentem loco mouentem, ex quo illud Ennij,*

Tũ pauor sapientiã mihi omnẽ ex animo expectorat:

EXANIMATIONEM, *metum subsequẽtem, & quasi comitem pauoris:* CONTVRBATIONEM, *metum excutientem cogitata: Formidinem, metum permanentem. Voluptatis autem partes hoc modo describũt, vt* [b] *maleuolentia, sit voluptas ex malo alterius sine emolumento suo:* DELECTATIO, *voluptas suauitate auditus animum* [c] *deliniens: &, qualis est hæc aurium, tales sunt oculorum, & tactionum, & odorationum, & saporum: quæ sunt omnes vnius generis, ad perfundendum animum tanquam illiquefactæ voluptates.* IACTATIO, *est voluptas gestiens, & se efferens insolentiùs. Quæ autem libidini subiecta sunt, ea sic definiunt, vt* IRA, *sit libido puniendi eius, qui videatur læsisse iniuria.* EXCANDESCENTIA *autem, sit ira nascens, & modo exsistens, quæ* θύμωσις *Græcè dicitur:* ODIVM, *ira inueterata:* INIMICITIA, *ira vlciscendi tempus obseruans:* DISCORDIA, *ira acerbior,*

a v.c. sub metum,

b v.c. maliuolentia.

c v.c. deleniens.

acerbior, [a] *intimo odio, & corde concepta:* INDIGENTIA, *libido inexplebilis:* DESIDERIVM, *libido eius, qui nondum adsit, videndi.* * *Distinguunt illud etiam,* [b] *vt sit libido earum rerum, quæ dicuntur de quodam, aut quibusdam: quæ* κατηγορήματα *dialectici appellant: vt habere diuitas, capere honores. Indigentia, rerum ipsarum est, vt honorum, vt pecuniæ. Omnium autem perturbationum fontẽ esse dicunt,* INTEMPERANTIAM: *quæ est à tota mente, & à recta ratione defectio, sic auersa à præscriptione rationis, vt nullo modo appetitiones animi nec regi, nec contineri queant. quemadmodum igitur temperantia, sedat appetitiones, & efficit, vt hæ rectæ rationi pareant: conseruatq; considerata iudicia mentis: sic huic inimica intemperantia, omnem animi statum inflammat, conturbat, incitat. itaq; & ægritudines, & metus, & reliquæ perturbationes omnes gignuntur ex ea. Quemadmodum cùm sanguis corruptus est, aut pituita redundat, aut bilis in corpore, morbi, ægrotationesq; nascuntur: sic prauarum opinionum conturbatio, & ipsarum inter se repugnantia, sanitate animum spoliat, morbisq;* [c] *perturbat. ex perturbationibus autem primùm morbi conficiuntur, quæ vocant illi* [d] νοσήματα, *eaq;, quæ sunt eis morbis contraria. quæ habent ad res certas vitiosam offensionem, atque fastidium: deinde ægrotationes, quæ appellantur à Stoicis* [e] ἀρρωστήματα *hisq; item opposita contrariæ offensiones. hoc loco nimium operæ consumitur à Stoicis, maximè à Chrysippo, dũ morbis corporũ comparatur morborum animi similitudo. qua oratione minimè necessaria prætermissa, ea, quæ rẽ cõtinẽt, pertractemꝰ. Intelligatur igitur, perturbationẽ, iactãtib, se opinionib. incõstanter, & turbidè, in motu esse semper. cùm autem hic feruor, concitatioq; animi*

a fort. intimo animo, & corde

*2

b fort. vt desiderium, sit earum rerũ, quæ dicuntur &c. fort. vt sit earum rerum, quæ dic.

c v.c. conturbat.

d v.c. nosémata.

e v.c. arrhostémata.

[a]inueterauit, & tamquam in venis, medullisq; insederit, tum exsistit & morbus, & ægrotatio, & offensiones eæ, quæ sunt eis morbis, ægrotationibusq; contrariæ. Hæc, quæ dico, cogitatione quidem inter se differunt, re verò copulata sunt, eaq; oriuntur ex libidine, & lætitia. nā cùm est concupita pecunia, nec adhibita continuò ratio, quasi quædam Socratica medicina, quæ sanaret eam cupiditatem: permanat in venas, & inhæret in visceribus illud malum, exsistitq; morbus, & ægrotatio: quæ auelli inueterata non possunt: ciq; morbo nomen est auaritia, similiterq; ceteri morbi: vt gloriæ cupiditas, vt mulierositas, vt ita appellem eam, quæ Græcè φιλογυνεία dicitur, ceteriq; similiter morbi, ægrotationesq; nascuntur. quæ autem his sunt contraria, ea nasci putantur à metu, vt odium mulierum, [b]quale in μισογυνεία est, *[c] vt in hominū vniuersum genus, quod accepimus de Timone, qui μισάνθρωπος appellatur: vt inhospitalitas est. quæ omnes ægrotationes animi ex quodam metu nascuntur earum rerum, quas fugiunt, & oderunt. definiunt autem animi ægrotationem, opinationem vehementem de re non expetenda, tanquā valde expetenda sit, inhærentem, & penitus insitam. quod autem nascitur ex offensione, ita definiunt, [d]Opinionē, vehementem de re non fugienda, inhærētem, & penitus insitam, tanquam fugienda. [e]hæc autem opinatio est, iudicare se scire, quod nesciat. Aegrotationi autem talia quædā subiecta sunt, auaritia, ambitio, mulierositas, peruicacia, [f]ligurtio, vinolentia, [g]cupedia, & si qua sunt similia. est autem auaritia, opinatio vehemens de pecunia, quasi valde expetenda sit, inhærens, & penitus insita. similisq; est eiusdem generis definitio reliquarū. Offensionum autem definitiones sunt eiusmodi, vt inhospitalitas, sit opinio vehemens valde fugiendum esse

hospi-

a L. inueterauerit,

b v.c. quale in μισογυνία Atilij est, vt *3

c L. vt hominum vniuersi generis

d al. Opinationem

e q. v.c. hæc autem opinatio, est iudicatio,

f L. ligurritio, & ita o. v.c.

g al. cuppedia,

*hospitem, eaq; inhærens, & penitus insita. similiter definitur & mulierum odium, vt Hyppolyti, &, vt Timonis generis humani. Atque, vt ad [a] valetudinis similitudinem [b] veniam, eaq; collatione vtamur aliquando, sed parcius, quàm solent Stoici: vt sunt alij ad alios morbos procliuiores: (itaque dicimus grauedinosos quosdam, quosdam torminosos, non quia semper sint, sed quia sæpe sint:) [c] alij ad metum, alij ad aliam perturbationem. ex quo in aliis anxietas, vnde anxij, in alijs iracundia dicitur: quæ ab ira differt: estq; aliud iracundum esse, aliud iratum: vt differt anxietas ab angore. neq; enim omnes anxij, qui anguntur aliquando, neq; anxij, semper anguntur: vt inter ebrietatem, & ebriositatem interest: aliudq; est esse amatorem, aliud amantem. atq; hæc aliorum ad alios morbos procliuitas latè patet. nam pertinent ad omneis perturbationes. in multis etiam vitijs apparet: sed nomen res non habet. ergo inuidi, & [d] maleuoli, liuidi, & timidi, & misericordes, * quia procliues ad eas perturbationes [e] sunt, non quia semper feruntur. hæc igitur procliuitas ad suum quodque genus, à similitudine corporis, ægrotatio dicitur, dum ea intelligatur ad ægrotandum procliuitas. sed hæc in bonis rebus, quòd alij ad alia bona sunt aptiores, facilitas nominetur, in malis procliuitas, vt significet lapsionē: in neutris habeat superius nomen. Quo modo autem [f] in corpore morbus, ægrotatio, & vitium: sic in animo. Morbum appellant totius corporis corruptionem: Ægrotationem, morbum cum imbecillitate: Vitium, cùm partes corporis inter se dissident. ex quo prauitas membrorum, distortio, deformitas. itaq; illa duo, morbus, & ægrotatio, ex totius [g] valetudinis corporis conquassatione, & perturbatione gignuntur, vitium autem, integra [h] vale-*

a v.c. valitudinis
b v.c. veniamus,
c L. sic allj ad metum, &c.
d v.c. maliuoli, & liuidi & ita L.
* 4
e sunt, non reperitur in v.c.
f v.c. in corpore est morbus, est ægrotatio, est vitium: & ita L.
g v.c. valitudinis
h v.c. valitudine

tudine, ipsum ex se cernitur. sed in animo tantummodò cogitatione possumus morbum ab ægrotatione seiungere. vitiositas autem, est habitus, aut affectio in tota vita inconstans, & à se ipsa dissentiens. ita fit, vt in altera, corruptione opinionum morbus efficiatur, & ægrotatio: in altera, inconstantia, & repugnantia. non enim omne vitium parteis habet dissentienteis, vt eorum, qui non longè à sapientia absunt, affectio est illa quidem discrepans [a] à se ipsa, dum est insipiens, sed non distorta, nec praua. morbi autem, & ægrotationes, partes sunt vitiositatis: sed perturbationes, sintne eiusdem partes, quæstio est. vitia enim, affectiones sunt manentes: perturbationes autem, mouentes, vt non possint affectionum manentium partes esse. atq; vt in malis attingit animi naturam corporis similitudo, sic & in bonis. sunt enim in corpore præcipua, pulcbritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas: sunt item in animo. [b] Corporis temperatio, cùm ea congruunt inter se, è quibus constámus: sanitas sic animi dicitur, cùm eius iudicia, opinionesq́; concordant, eaq́; est animi virtus: quam alij ipsam temperantiam dicunt esse, alij obtemperantem temperantiæ præceptis, & eam subsequentem nec habentem vllam speciem suam: sed siue hoc, siue illud sit, in solo esse sapiente.* Est autem quædã animi [c] sanitas, quæ in insipientem etiam cadat, cùm curatione medicorum [d] perturbatio mentis aufertur. Et, vt corporis est quædam apta figura membrorum, cum coloris quadam suauitate: eaq́; dicitur pulcritudo: sic in animo, opinionum, iudiciorumq́; æquabilitas, & constantia, cum firmitate quadam, & stabilitate virtutem subsequens, aut virtutis vim ipsam continens, pulcritudo vocatur. Itemq́; viribus corporis, & neruis, & efficacitati similes similibus quoque verbis,*

a al. sibi

*5

b L. Et vt corporis est temperatio, cùm

*6

c Turnebus legit, insanitas, quæ in sapientem

d q.v.c. conturbatio mẽtis & ita L.

animi

animi vires nominantur. Velocitas autem corporis, celeritas appellatur: quæ eadem ingenij etiam laus habetur propter animi multarũ rerũ breui tẽpore percursionem. Illud, animorũ, corporumq; dissimile est, quòd animi valentes morbo tentari non possunt, corpora possunt. sed corporũ offensiones sine culpa accidere possunt, animorũ, non item. Quorũ omnes morbi, & perturbationes ex aspernatione rationis eueniũt. itaq; in hominibus solùm exsistunt. nã bestiæ simile quiddã faciunt, sed in perturbationes non incidunt. Inter acutos autem, & hebetes interest, quòd ingeniosi, vt æs Corinthium in æruginem, sic illi in morbum & incidunt tardiùs, & recreantur ocyùs: hebetes non item. Nec verò in omnem morbũ, ac perturbationem animus ingeniosi cadit. non enim multa efferata, & immania: quædam autem humanitatis quoq; habent primã speciem, vt misericordia, ægritudo, metus. Ægrotationes autem, & morbi animorum, difficiliùs euelli posse putantur, quàm summa illa vitia, quæ virtutibus sunt contraria: *[a] morbis enim manentibus, vitia sublata esse non possunt, quia non tam celeriter sanantur, quã illa tolluntur. Habes ea, quæ de perturbationibus enucleatè disputant Stoici, quæ logica appellant, quia disseruntur subtiliùs. è quibus quoniam tanquam*[b] è scrupulosis cotibus enauigauit oratio, reliquæ disputationis cursum teneamus: modò satis illa dilucidè dixerimus pro rerum obscuritate. A. Prorsus satis: sed si qua diligentiùs erunt cognoscenda, quæremus aliàs: nunc vela, quæ modò dicebas, expectamus, & cursum. M. Quando & alijs locis de virtute diximus, & sæpe dicendum erit: (pleræq; enim quæstiones, quæ ad vitam, moresq; pertinent, à virtutis fonte ducuntur) quando igitur virtus, est affectio animi con-

*7
a Fort. morbis enim manentib. vitia sublata esse possunt, quia &c, vel sic: vitiis enim non manentibus morbi sublati esse non possunt quia non tam, &c.

*8
b Fort. è scrupusis cotibus

stans, conueniensq́ue, laudabileis efficiens eos, in quibus est, & ipsa per se, sua sponte, separata etiam vtilitate, laudabilis: ex ea proficiscuntur honestæ voluntates, sententiæ: actiones, omnisq́ue recta ratio: quamquã ipsa virtus breuissimè recta ratio dici potest. huius igitur virtutis contraria est vitiositas. sic enim mâlo, quàm malitiam appellare eam, quàm Græci κακίαν *appellant. nam malitia, certi cuiusdam vitij nomen est: vitiositas, omnium. ex qua*[a] *cogitantur perturbationes, quæ sunt, vt paullo antè diximus, turbidi animorum, concitatique motus, auersi à ratione, & inimicissimi mentis, vitæq́ue tranquillæ. important enim ægritudines anxias, atque acerbas, animosq́ue affligunt, & debilitant metu. iidem inflammant appetitione nimia: quam tum cupiditatem, tum libidinem dicimus, impotentiã quandam animi à temperantia, & moderatione plurimùm dissidentem. quæ siquando*[b] *adepta est id, quod ei fuerit concupitum,*[c] *tum fert alacritatem, vt nihil esse constet, quod agat: vt ille, qui* VOLVPTATEM *animi nimiam, summum esse errorem arbitratur. eorum igitur malorum in vna virtute posita sanatio est. Quid autem est non miserius solùm, sed fœdius etiam, & deformius, quàm ægritudine quis afflictus,*[d] *debilitatusque iacens? cui miseriæ proximus est is, qui appropinquans aliquod malum metuit, exanimatusq́ue pendet animi. quam vim significantes mali, poëtæ impendêre apud inferos saxum Tantalo faciunt, ob scelera, animique impotentiam, & superbiloquentiam. ea communis pœna stultitiæ est. omnibus enim, quorum mens abhorret à ratione,*[e] *semper aliquis alijs dolor, alijs terror impendet. atq́ue vt hæ tabificæ mentis perturbationes sunt, ægritudinem dico, & metum: sic hilariores illæ, cupiditas auidè semper aliquid*[f] *expetens, & inanis*

a Fort. concitantur fort. agitantur.

b v.c. adeptaretur id q. fort. adeptu erit id, q.

c L. tum ea fertur alacritate. al. tum effertur ea alacritate.

d L. debilitatus, iacens? & ita, o.v.c.

e L. semper aliquis talis terror impédet. & ita fere o.v.c. in quibus sic scriptum est, semper aliquid alis terror imp.

f Fort. appetens.

nis alacritas, id est, lætitia gestiens, non multùm differunt ab amentia. ex quo intelligitur, qualis ille sit, quẽ tum moderatum, aliâs modestum, & temperantem, aliâs constantem, continentemq́; dicimus. nonnumquam hæc eadem vocabula ad frugalitatis nomen, tanquam ad caput, referre volumus. quòd nisi eo nomine virtutes continerentur, numquam illud ita peruulgatum esset, vt iam prouerbij locum obtineret, HOMINEM FRVGI OMNIA RECTE FACERE. *quod idem cũ Stoici de sapiente dicunt, nimis admirabiliter, nimisque magnificè dicere videntur. Ergo is, quisquis est, qui moderatione, & constantia quietus animo est, sibique ipse placatus, vt neq; tabescat molestijs, neq; frangatur timore, nec sitienter quid* [a] *appetens ardeat desiderio, nec alacritate futili gestiens deliquescat, is est sapiens, quem quærimus, is est beatus: cui nihil humanarum rerum aut intollerabile ad demittendum animum, aut nimis lætabile ad efferendum videri potest. quid enim videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiusq; mundi nota sit magnitudo? nã quid aut in studiis humanis, aut in tam exigua vitæ breuitate magnum sapienti videri potest, qui semper animo sic excubat, vt ei nihil improuisum accidere possit, nihil inopinatum, nihil omnino nouum? atq; idem ita acrem in omneis parteis aciem intendit, vt semper videat sedem sibi, ac locum sine molestia, atque angore viuendi, vt, quemcumque casum fortuna inuexerit, hunc aptè & quietè ferat. quod qui faciet, non ægritudine solùm vacabit, sed etiam perturbationibus reliquis omnibus. his autem vacuus animus, perfectè atq; absolutè beatos efficit: idemq; concitatus, & abstractus ab integra, certaq; ratione, non constantiam solùm amittit, verùm etiam sanitatem. quocirca*

a o.v.c. expectans ard. al. expetens.

*mollis, & eneruata putanda est Peripateticorum ratio, & oratio, qui perturbari animos necesse esse dicũt. sed adhibent modum quendam, quem vltra progredi non oporteat. Modũ tu adhibes vitio? an vitium nullum est, non parêre rationi? an ratio parum præcipit, nec bonum illud esse, quod aut cupias ardenter, aut adeptus te efferas insolenter? nec porrò malum, quo aut oppressus iaceas, aut, ne opprimare, mente vix constes? eaq; omnia aut nimis tristia, aut nimis læta errore fieri? qui si error stultis extenuetur die, vt, cùm res eádem maneat, aliter [a] ferat inueterata, aliter recentia: [b] sapientem ne attingat quidem omino, etenim quis erit tandem modus iste? quæramus enim modum ægritudinis, in qua operæ plurimum ponitur. ægrè tulisse P. Rutilium fratris repulsam consulatus, scriptum apud Fannium est. sed tamen transisse modum videtur, quippe qui ob eã caussam [c] à vita recesserit. moderatiùs igitur ferre debuit. quid si, cùm id ferret modicè, mors liberorum accessisset? * nata esset ægritudo noua, [d] sed ea modica: magna tamen facta esset [e] accessio. Quid, si deinde dolores graues corporis, si bonorum amissio, si cæcitas, si exsilium, si pro singulis malis ægritudines accederent? summa ea fieret, quæ non sustineretur. qui modum igitur vitio quærit, similiter facit, vt si posse putet eum, qui se [f] è Leucade præcipitauerit, sustinere se, cùm velit. vt enim id non potest: sic animus perturbatus, & incitatus nec cohibere se potest, nec, quo loco vult, insistere omnino: quæq; crescentia perniciosa sunt, eádem sunt vitiosa nascentia. ægritudo autem, ceteræq; perturbationes amplificatæ, certè pestiferæ sunt. igitur etiam susceptæ, continuò in magna pestis parte versantur. etenim ipsæ se impellunt, vbi semel à ratione discessum est: ipsaq; sibi imbecillitas indulget,*

a L. Ferant
b v.c. sapienteis ;
c sic o. v.c. fort. è vita decesserit.
*9
d Fort. nec ea modica: aut etiam si modica, magna tamen, &c.
e q.v.c. accessione.
f v.c. è Leucata.

dulget, in altumq; prouehitur imprudens, nec reperit locum consistendi. quamobrem nihil interest, vtrùm moderatas perturbationes approbent, an moderatam iniustitiam, moderatam ignauiam, moderatam intemperantiam. qui enim vitijs modum apponit, is partem suscipit vitiorum. quod cùm ipsum per se odiosum est, tum eo molestius, quia sunt in lubrico,[a] incitataq; semel in procliue labuntur, sustinerique nullo modo possunt. Quid? quòd ijdem Peripatetici perturbationes istas, quas nos exstirpandas putamus, nonmodò naturaleis esse dicunt, sed etiam vtiliter à natura datas? quorum est talis oratio. Primùm multis verbis iracundiam laudant: COTEM fortitudinis esse dicunt, multoq; & in hostem, & in improbum ciuem vehementiores iratorum impetus esse: leueis autem ratiunculas eorum, qui ita cogitarent: prœlium rectum est hoc fieri: cónuenit dimicare pro legibus, pro libertate, pro patria. hæc nullam habent vim, nisi ira excãduit fortitudo. nec verò de bellatoribus solùm disputant. imperia seueoria nulla esse putant sine aliqua acerbitate iracundiæ: oratorem denique nonmodò accusantem, sed ne defendentem quidem probant [b] sine aculeis iracundiæ. quæ etiam si non adsit, tamen verbis, atque motu simulandam arbitrantur, vt auditoris iram oratoris incendat actio. virum denique videri negant, qui irasci nesciat. eamq;, quã lenitatem nos dicimus, vitioso [c] lentitudinis nomine appellant. nec verò solùm hanc libidinem laudant (est enim ira, vt modò definiui, vlciscendi libido) sed illud ipsum genus vel libidinis, vel cupiditatis ad summam vtilitatem esse dicunt à natura datum: nihil enim quemquam, nisi quod libeat, præclarè facere posse. noctu ambulabat in publico Themistocles, quòd somnum capere non posset:*

a fort. incitataq. semel, procliuè labuntur, * 10

b al. sine stimulis.

c al. lenitudinis mendosè.

quærentibúsque respondebat, Miltiadis[a] trophæis se è somno suscitari. cui non sunt auditæ Demosthenis vigiliæ? qui dolere se aiebat, si quando opificum antelucana victus esset industria. philosophiæ deniq; ipsius principes numquam in suis studijs tantos progressus sine flagranti cupiditate facere potuissent. vltimas terras lustrasse Pythagoram, Democritum, Platonem accepimus. vbi enim quid esset, quod disci posset, eò veniendum iudicauerunt. num putamus hæc fieri sine summo cupiditatis ardore potuisse? ipsam ægritudinem, quam nos vt tætram, & immanem beluam, fugiendam esse diximus, non sine magna vtilitate à natura dicunt constitutam, vt homines castigationibus, reprehensionibus, ignominijs affici se in delicto dolerent. impunitas enim peccatorum data videtur eis, qui & ignominiam, & infamiam ferunt sine dolore. morderi est melius conscientia[b] ex quo est illud è vita ductum ab Afranio. nam cùm dissolutus filius, heu me miserum,[c] dixisset: tum seuerus pater,

Dummodò doleat aliquid, doleat[d] quod lubet.

Reliquas quoque parteis ægritudinis, vtileis esse dicunt, misericordiam ad opem ferendam, & calamitates hominum indignorum subleuandas: ipsum illud æmulari, obtrectare, non esse inutile, cùm aut se non idem videat consecutum, quod alium, aut alium idem, quod se: metum verò si quis sustulisset, omnem vitæ diligentiam sublatam fore, quæ summa esset in eis, qui leges, qui magistratus, qui paupertatem, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorem timerent. hæc tamen ita disputant, vt resecanda esse fateantur, euelli penitus dicāt nec posse, nec opus esse: vt in omnibus ferè reb. mediocritatem esse optimam existiment. quæ cùm exponūt, nihilne tibi videntur, an aliquid dicere? A. Mihi

a L. tropæis.

b L. ex quo est illud sciè dictum ab At..

c verbum, dixisset, non est in v.c.

d al. quidlibet

hi verò dicere aliquid: itaq; exspecto. quid ad ista. M. Reperiam fortasse: sed illud antè. vidésne, quanta fuerit apud Academicos verecundia? planè enim dicunt quod ad rem pertineat. Peripateticis respondetur à Stoicis. digladientur illi, per me licet: cui nihil est necesse, nisi vbi sit illud, quod verisimillimum videatur,[a] inquirere. quid est igitur, quod occurrat in hac quæstione, è qua possit attingi aliquid verisimile, quo longiùs mens humana progredi non potest? definitio perturbationis: qua rectè Zenonem vsum puto. ita enim definit, vt perturbatio sit [b] aduersa ratione, contra naturam, animi commotio: vel breuius, vt perturbatio sit appetitus vehementior: vehementior autem intelligatur is, qui procul absit à naturæ constantia. Quid ad has definitiones possim dicere? atqui hæc pleraque, sunt prudenter, acuteq; disserentium. illa quidem ex rhetorum pompa, ardores animorum, cotesq; virtutum. an verò vir fortis, nisi stomachari cœperit, non potest fortis esse?[c] gladiatorum id quidem. quamquam in eis ipsis videmus sæpe constantiam. colloquuntur,[d] congrediuntur, aliquid postulant, vt magis placati, quàm irati esse videantur. sed in illo genere sit sanè[e] Pacideianus aliquis hoc animo, vt narrat Lucilius.

Occidam illum equidem, & vincam, si id quæritis, inquit,
Verùm illud credo fore, in os prius accipiam ipse,
** Quàm gladiũ in stomacho, [f] fura, ac pulmonibu' sisto,*
Odi hominem: iratus pugno: nec longius quidquam
Nobis, quàm dextræ gladiũ dum accõmodet alter:
Vsque adeò studio, atq; odio illius, efferor ira.

At sine hac gladiatoria iracundia videmus progredientem apud Homerum Aiacem multa cum hilarita-

a v.c. anquirere. & ita L.

b L. auersa à ratione, al. aduersa rationi.

c v.c. gladiatorium id quidem. & ita L.

d v.c. congrediuntur, queruntur, aliquid post

e v.c. & L. Placideianus

*22

f L. Lura, ac pulm.

te, cùm depugnaturus esset cum Hectore: cuius, vt arma sumsit, ingressio lætitiam attulit socijs, terrorem autem hostibus: vt ipsum Hectorem, quemadmodum est apud Homerum, toto pectore trementem prouocasse ad pugnam pœniteret. Atq; hi collocuti inter se priusquàm manum consererent, leniter & quietè nihil ne in ipsa quidem pugna iracundè, rabiosèue fecerunt. ego ne Torquatum quidem illum, qui hoc cognomen inuênit, iratum existimo Gallo torquem detraxisse: nec Marcellum apud Clastidium ideò fortem fuisse, quia fuerit iratus. De Africano quidem, quia notior est nobis propter recentem memoriam, vel iurare possum, non illum iracundia tum inflammatum fuisse, cū in acie M. Halienum Pelignum scuto protexit, gladiumq; hosti in pectus infixit. de L. Bruto fortasse dubitarim, an propter infinitum odium tyranni effrenatiùs in Aruntem inuaserit. video enim vtrumq; comminus ictu cecidisse contrario. Quid igitur huc adhibetis iram? an fortitudo, nisi insanire cœperit, impetus suos non habet? quid? Herculem, quem in cœlum ista ipsa, quam vos iracundiam esse vultis, sustulit fortitudo, iratúmne censes conflixisse [a] cum Erymanthio apro, aut leone Nemeæo? an etiam Theseus Marathonij tauri cornua comprehendit iratus? vide, ne fortitudo minimè sit rabiosa, sitq; iracundia tota leuitatis. neq; enim est illa fortitudo, quæ rationis expers est. Contemnendæ sunt humanæ res: negligenda mors est: patibiles & dolores, & labores putandi. Hæc cùm cōstituta sint iudicio, atq; sententia, tum est robusta illa, & stabilis fortitudo: nisi fortè quæ vehementer, acriter, animose fiunt, iracūdè fieri suspicamur. Mihi verò ne Scipio quidem ille, pontifex maximus, qui hoc Stoicorum verum esse declarauit, [b] numquam iratum esse

a al. cum apro Aerimãtiio,

b o.v.c. nũquam priuatum esse sapientem: & ita L.

esse sapientem: iratus videtur fuisse Ti.Graccho, tũ, cùm consulem lãguentem reliquit, atq; ipse priuatus, vt si consul esset, qui remp. saluam esse vellet, se sequi iussit. Nescio, ecquid ipsi nos fortier in rep. fecerimus. si quid fecimus, certe irati non fecimus. An est quidquam similius insaniæ, quàm ira? quam bene Ennius initium dixit insaniæ. Color, vox, oculi, spiritus, impotentia dictorum, atque factorum, quam partem habent sanitatis? quid Achille Homerico fœdius? quid Agamemnone, in iurgio? nam Aiacem quidem ira ad furorem, mortemq; perduxit. Non igitur desiderat fortitudo aduocatam iracundiam. Satis est instructa, armata, parata per sese. Nam isto modo quidem licet dicere, vtilem vinolentiam ad fortitudinem, vtilem etiam dementiam, quòd & insani, & ebrij multa faciunt sæpe vehementiùs. Semper Aiax fortis: fortissimus tamen in furore.

Nã facinus fecit maximũ, cũ, Danais inclinantib.
[a] Summam rem perfecit manus, prœlium cum restituit insaniens. Dicamus igitur vtilem insaniam. tracta definitionem fortitudinis: intelliges, eam stomacho non egere. fortitudo est igitur, [b] animi affectio legi summæ* in perpetiendis [c] rebus obtemperans, vel conseruatio stabilis iudicij in eis rebus, quæ formidolosæ videntur, subeundis & repellendis, vel scientia rerũ formidolosarũ, [d] contrariarúmque aut omnino negligendarũ, conseruans earũ rerũ stabile iudicium: vel breuiùs, vt Chrysippus. nã superiores defintiones erat Sphæri, hominis in primis bene definientis, vt putant Stoici: sunt enim omnino omnes ferè similes: sed declarant communeis notiones, alia magis alia. Quo modo igitur Chrysippus? fortitudo est, inquit, scientia [e] perferendarum rerum, vel affectio animi in patiendo,

a L. Summã rem erexit, prælium cũ rest. insa.
b v.c. affectio animi, legi,
* 13
c L. doloribus
d L. contrariarumque aut perferẽdarum, aut omnino negl. & ita duo v.c.
e fort. perferendorum laborum,

ac perferendo, summæ legi parens sine timore.*[a] Licet enim insectemur istos, vt Carneades solebat: metuo, ne soli philosophi sint. Quæ enim istarũ definitionũ nõ aperit notionẽ nostrã, quã habemus omnes de fortitudine, tectã, atq; inuolutã? qua aperta, quis est, qui aut bellatori, aut imperatori, aut oratori quærat aliquid, neq; eos existimet sine rabie quidquam fortiter facere posse?[b] Quid Stoici, qui omneis insipienteis insanos esse dicunt, nonne ista colligunt? remoue perturbationes, maximeq; iracundiam: iam videbuntur monstra dicere. Nunc autem ita disserunt, sic se dicere, omneis stultos insanire, vt male olere omne cœnum. At non semper. Commoue: senties. Sic iracundus nõ semper iratus est. Lacesse: iam videbis furentem. Quid? ista bellatrix iracundia, cùm domum redierit, qualis est cum vxore? cum liberis? cum familia? an tum quoque est vtilis? est igitur aliquid, quod conturbata mens meliùs possit facere, quàm constans? an quisquam potest sine perturbatione mentis irasci? bene igitur nostri, cùm omnia essent in morbis vitia, quòd nullum erat iracundia fœdius, iracundos solos, morbosos nominauerunt. Oratorem verò irasci minimè decet: simulare non dedecet. An tibi irasci tum videmur, cùm quid in caussis acriùs, & vehementiùs dicimus? quid? cùm iam rebus transactis, & præteritis orationes scribimus, nam irati scribimus?

Ecquis hoc animaduertit? Vincite. Num aut egisse vmquam iratum Æsopum, aut scripsisse existimamus iratum [c] Accium? aguntur ista præclarè, & ab oratore quidem meliùs, si modò est orator, quàm ab vllo histrione: sed aguntur leniter, & mente tranquilla. Libidinem verò laudare, cuius est libidinis?

*14 a v.c Quã-nis licet insectemur istos,

b L. Quid? Stoici, qui omneis, &c.

c E. Attium.

nis? Themistoclem, & Demosthenem mihi profertis: additis Pythagoram, Democritum, Platonem. Quid? vos studia, libidinem vocatis?* quæ vel optimarum rerum, vt ea sunt, quæ profertis, sedata tamen & tranquilla esse debent. Iam ægritudinem laudare, vnam rem maximè detestabilem, quorum est tandem philosophorum? [a] At commodè dixit Afranius.

Dummodò doleat aliquid, doleat [b] quodlibet.

Dixit enim de adolescente perdito, ac dissoluto: nos autem de constanti viro, ac sapienti quærimus. Et quidem illam ipsam iram centurio habeat, aut signifer, vel ceteri, de quibus dici non necesse est, ne rhetorum aperiamus mysteria. vtile est enim [c] vti motu animi, qui vti ratione non potest: nos autem, vt testificor sæpe, de sapiente quærimus. At etiam æmulari vtile est, obtrectare, misereri. Cur misereare potius, quàm feras opem, si id facere possis? an sine misericordia liberales esse non possumus? non enim suscipere ipsi ægritudines propter alios debemus sed, alios si possumus, leuare ægritudine. Obtrectare verò alteri, aut illa vitiosa æmulatione, quæ riualitati similis est, æmulari, quid habet vtilitatis, cum sit æmulantis, angi alieno bono, quod ipse non habeat: [d] obtrectãtis autem alieno bono, quòd id etiam alius habeat? quis id approbare possit, ægritudinem suscipere [e] pro experientia, si quid habere velis? nam solum habere velle, [f] summa dementia est. Mediocritates autem malorũ quis laudare rectè possit? quis enim potest, in quo libido, cupiditásve sit, non libidinosus & cupidus esse? in quo ira, non iracundus? in quo angor, non anxius? in quo timor, non timidus? libidinosum igitur, & cupidum, & iracundũ, & anxium, & timidum censemus esse sapientem? de cuius ex-

*15

a v.c. Quàm comm.

b al. quidlibet.

c fort. eum vti motu

d L. obtrectantis autem, angi alieno bono, quod, &c. & ita v.c.

e ἀντὶ τῆς πείρας.

f al. summæ dementiæ.

a al. possunt: cellentia multa quidem dici quamuis fusè, latéq;[a] possint: sed breuissimè illo modo, SAPIENTIAM esse rerum diuinarum, & humanarum scientiam, cognitionemq́; quæ caussa cuiusque rei sit. ex quo efficitur, vt diuina imitetur, humana omnia inferiora virtute ducat.[b] In hunc tu igitur, tanquam in mare, quod est ventis subiectum, perturbationem cadere tibi dixisti videri? quid est, quod tantam grauitatem, constantiámque perturbet? an improuisum aliquid, atque repentinum? quid potest accidere tale ei, cui nihil subitum est, quod homini euenire possit? Nam quid aiunt nimia resecari oportere, naturalia relinqui: quid tandem potest esse naturale, quod idem nimium esse possit? sunt enim omnia ista ex errorum orta radicibus. Quæ euellenda, & extrahenda penitus, non circumcidenda, nec amputanda sunt. Sed quoniam suspicor te non tam de sapiente, quàm de te ipso quærere (illum enim putas omni perturbatione esse liberum, te vis) videamus, quanta sint, quæ à philosophia remedia morbis animorum adhibeantur. est enim quædam medicina certè: nec tam fuit hominum generi infensa, atq; inimica natura, vt corporibus tot res salutareis, animis nullam inuenerit. De quibus est hoc etiam merita meliùs, quòd corporum adiumenta adhibentur extrinsecus, animorum salus inclusa in his ipsis est. Sed quo maior est in eis præstantia, & diuinior, eo maiore indigent diligentia.* Itaque [c] bene adhibita ratio cernit, quid optimum sit: neglecta, multis implicatur erroribus. Ad te igitur mihi iam cōuertenda omnis oratio est. simulas enim quærere te de sapiente: quæris autem fortasse de te. Earum igitur perturbationum, quas exposui, variæ sunt curationes. nam neq; omnis ægritudo vna ratione sedatur,

b al. In hanc

* 16

c al. benè habita ratio.

tur,

tur. alia est enim lugenti, alia [a] *miseranti, alia inuidenti adhibenda medicina.* [b] *est enim in omnibus quattuor perturbationibus illa distinctio, utrùm ad uniuersam perturbationem, quæ est aspernatio rationis aut appetitus vehementior: an ad singulas, vt ad metum, libidinem, reliquasq́ melius adhibeatur oratio, & vtrùm illúdne non videatur ægrè ferendum, ex quo suscepta sit ægritudo,* * *an omnium rerum tollenda omnino ægritudo: vt si quis ægrè ferat, se pauperem esse, idne disputes, paupertatem malum non esse: an hominem ægrè ferre nihil oportere. nimirum hoc melius: ne, si fortè de paupertate non persuaseris, sit ægritudini concedendum: ægritudine autem sublata, proprijs rationibus, quibus heri vsi sumus, quodam modo etiam paupertatis malum tollitur. Sed omnis eiusmodi perturbatio, animi placatione abluatur illa quidem, cùm doceas, nec bonum illud esse, ex quo lætitia, aut libido oriatur: nec malum, ex quo aut metus, aut ægritudo: veruntamen hæc est certa, & propria sanatio, si doceas, ipsas perturbationes per se vitiosas, nec habere quidquã aut naturale, aut necessariũ: vt ipsã ægritudinẽ leniri videmus, cũ* [c] *obijcimus mærentibus imbecillitatem animi effœminati, cúmque eorũ grauitatẽ, constantiamq́ laudamus, qui nõ turbulentè humana patiantur. quod quidẽ solet eis etiam accidere qui illa mala esse censent, ferẽda tamen æquo animo arbitratur. putat aliquis voluptatem esse bonũ: alius autem pecuniam: tamen & ille ab intemperantia, & hic ab auaritia auocari potest. illa autem altera ratio, & oratio, quæ simul & opinionem falsam tollit, & ægritudinem detrahit, est ea quidem vtilior, sed rarò proficit,* [d] *neque ad vulgus adhibenda. Quædam autem sunt ægritudines,*

a fort. miserenti,
b o.v.c. est etiã in omnib. & ita L.
* 17
c v.c. obicimus
d o.v.c. neq; e est ad vulgus adhib. & ita L.

quas leuare illa medicina nullo modo possit: vt si quis ægrè ferat, nihil in se esse virtutis, nihil animi, nihil officij, nihil honestatis: propter mala is quidem angatur, sed alia quædam ad eum sit admouenda curatio, & talis quidem, quæ possit esse omnium, etiam de ceteris rebus discrepantium philosophorum. inter omneis enim conuenire oportet, commotiones animorum, à recta ratione auersas, esse vitiosas,* vt,[a] etiam si nec mala sint illa, quæ metum, ægritudinémve, nec bona, quæ cupiditatem, lætitiámve moueant, tamen sit vitiosa ipsa commotio. constantem enim volumus quendam, sedatum, grauem,* humana omnia prementem illum esse, quem magnanimum, & fortem virum dicimus. talis autem nec mærens, nec timens, nec cupiens, nec gestiens esse quisquam potest. eorum enim hæc sunt, qui euentus humanos, superiores, quàm suos animos esse ducunt. quare omnium philosophorum, vt antè dixi, vna ratio est medendi, vt nihil, quale sit illud, quod perturbet animum, sed de ipsa sit perturbatione dicendum. itaq; primùm in ipsa cupiditate, cùm id solum agitur, vt ea tollatur, non est quærendum, bonum illud, nécne sit, quod libidinem moueat: sed libido ipsa tollenda est: vt siue, quod honestum est, id sit summum bonum, siue voluptas, siue horum vtrumq; coniunctum, siue illa tria genera bonorum, tamen, etiam si virtutis ipsius vehementior appetitus sit, eadem sit omnibus ad deterrendum adhibenda oratio. continet autem sedationem animi, humana in conspectu posita natura: quæ quo faciliùs expressa cernatur, explicandi est oratione communis conditio, lexq; vitæ. Itaque non sine caussa cùm Orestem fabulam doceret Euripides: primos[b] treis versus reuocasse dicitur Socrates:

* 18
a L. etiam si & mala sint illa, quæ metum, ægritudinéve & bona, quæ c. * 19

b v. caris

Neq;

[a] *Neq́ tam terribilis vlla fando oratio est,*
*[b] *Neq́ sors, neq́ ira cælitum inuectum malum,*
Quo non natura humana patiendo [c] ferat.

Est autem vtilis ad persuadendũ, ea, quæ acciderunt, ferri & posse, & oportere, enumeratio eorum, qui tulerunt. et si ægritudinis sedatio & hesterna disputatione explicata est, & in Consolationis libro, quem in medio (non enim sapientes eramus) mærore, & dolore conscripsimus: quódque vetat Chrysippus, ad recentes quasi tumores animi, remedium adhibere, id nos fecimus, naturæq́ vim attulimus, vt magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet. Sed ægritudini, de qua satis est disputatum, finitimus est metus. De quo pauca dicenda sunt. Est enim metus, vt ægritudo, præsentis: sic ille, futuri mali. Itaq; non nulli ægritudinis partem quandam, metum esse dicebant. alij autem metum, præmolestiam appellabant, quod est quasi dux consequentis molestiæ. Quibus igitur rationibus instantia feruntur, eisdem contemnuntur sequentia. nã videndum est in vtrisq;, ne quid humile, summissum, molle, effæminatum, fractum, abiectumq́ faciamus. Sed quamquam de ipsius metus inconstantia, imbecillitate, leuitate dicendum est: tamen multum prodest, ea, quæ metuuntur, ipsa [d] contemnere. Itaque, siue casu accidit, siue consilio, percõmodè factũ est, quòd eis de rebus, quæ maximè metuuntur, de morte, & de dolore, primo, & proximo die disputatũ est. Quæ si probata sunt, metu magna ex parte liberati sumus. Ac de malorum opinione, hactenus. Videamus nunc de bonorum, id est, de lætitia, & de cupiditate. Mihi quidem in tota ratione ea, quæ pertinet ad animi perturbationem, vna res videtur caussam [e] continere, omneis eas esse in nostra potestate, omneis iudicio susceptas,

a Οὐκ ἔστιν οὐδὲν δεινὸν ὧδ' εἰπεῖν ἔπος, Οὐδὲ πάθος, οὐδὲ ξυμφορὰ θεήλατος, Ἧς οὐκ ἂν ἄραιτ' ἄχθος ἀνθρώπου φύσις. * 20

b q.v.c. Neque fors mẽdosè.

c L. ecferat ex v.c.

d v.c. contempnere. mendosè.

e συνέχειν.

omneis voluntarias. Hic igitur error est eripiendus, *21 ** hæc detrahenda opinio. atq; vt in malis opinatis tolerabiliora: sic in bonis, sedatiora sunt efficienda ea, quæ magna, & lætabilia dicuntur. Atq; hoc quidem commune malorum, & bonorum: vt, si iam difficile sit persuadere, nihil earum rerum, quæ perturbent animum, aut in malis, aut in bonis esse habendum, tamen alia ad alium motum curatio sit adhibenda, aliaq; ratione [a] maleuolus, alia amator, alia rursus anxius, alia timidus, corrigendus. atq; erat facile, sequentem eam rationem, quæ maximè probatur de bonis, & malis, negare vnquam lætitia affici posse insipientem, quod nihil vnquam habere boni. Sed loquimur nunc more communi. Sint sanè ista bona, quæ putantur, honores, diuitiæ, voluptates, ceteraq;: tamen in eis ipsis potiundis exsultans, gestiensq; lætitia, turpis est: vt, si ridere concessum sit, vituperetur tamen cachinnatio. eodem enim vitio est effusio animi in lætitia, quo, in dolore, contractio: eademq; leuitate cupiditas est in appetendo, qua, lætitia, in fruendo: & vt nimis afflicti molestia, [b] sic animi elati lætitia, iure iudicantur leues. & cùm inuidere, ægritudinis sit, [c] malis autem alienis voluptatem capere, lætitiæ: vtrunque immanitate, & feritate quadam proponenda, castigari solet. Atque vt [d] confidere decet, timere non decet: sic gaudere decet, lætari non decet: quoniam docendi caussa à gaudio lætitiam distinguimus. Illud iam suprà diximus, fieri contractionem animi rectè numquam posse, elationem posse: aliter enim Næueanus ille gaudet Hector,*

Lætus sum
Laudari me abs te, pater, laudato viro: *aliter illc apud Trabeam Chærea,*

a v.c. maliuolus,
b v.c. sic nimis elati
c ἐπιχαιρεκακεῖν,
d fort. diffidere

Læta

Læna[a] delinita argento nutum obseruabit meum,
Quid velim, quid studeam: adueniens digito impellam ianuam:
Fores patebunt. de improuiso Chrysis me vbi adspexerit,
Alacris obuiam mihi veniet, complexum exoptans meum,
Mihi se dedet: Quàm hæc pulchra putet, ipse iam dicet,
Fortunam ipsam anteibo fortunis meis.

Hæc lætitia quàm turpis sit, satis est diligenter attendentem penitus videre. Et vt turpes sunt, qui efferunt se lætitia tum, cùm fruuntur Venereis voluptatibus: sic flagitiosi, qui eas inflammato animo concupiscunt. Totus verò iste, qui vulgò appellatur amor, (nec, hercule, inuenio, quo nomine alio possit appellari) tantæ leuitatis est, vt nihil videam, quod putem conferendum. Quem Cæcilius,

[b] deum qui non summum putet,
Aut stultum, aut rerum esse imperitum existimet:
Cui in manu sit, quem esse dementem velit,
Quem sapere, quem sanari, quem in morbũ inijci,
Quem contrà amari,[c] quem accersiri, quem expeti.

O præclaram emendatricem vitæ, poëticam: quæ amorem, flagitij, & leuitatis auctorem, in concilio deorum collocandum putet. De comœdia loquor: quæ, si hæc flagitia non probaremus, nulla esset omnino. Quid autem ex tragœdia princeps ille Argonautarum?

[d] Tu me amoris magis, quàm honoris seruauisti gratia.

Quid ergo? hic amor Medéæ quanta miseriarum[e] incendia excitauit! atque ea tamen apud alium poëtam patri dicere audet se coniugem habuisse

a al. delenire

b sic Eurip. Ερωτα δ' ὅστις μὴ θεὸν κρίνει μέγαν, Καὶ τῶν ἁπάντων δαιμόνων ὑπέρτατον, Η σκοτός ἐστὶν ἢ καλῶν ἄπειρος, ὃς Οὐκ οἶδε τῶν μέγιστον ἀνθρώποις θεόν.

c L. quem arcessiri, & ita o. v. c.

d Euripid. ὡς ἔρως σ' ἠνάγκασε Πόνων ἀφύκτων τοὐμὸν ἐκσῶσαι δέμας.

e v. c. excitauit incendia, & ita L.

Illum, amor quem dederat, qui plus pollet, potiorq; est patre.

Sed poëtas ludere sinamus, quorum fabulis in hoc flagitio versari ipsum videmus Iouem. Ad magistros virtutis, philosophos veniamus: qui amorem negant stupri esse, & in eo litigant cum Epicuro, non multùm, vt opinio mea fert, mentiente. quis est enim amor iste amicitiæ? cur neque deformem adolescentem quisquam amat, neque formosum senem? mihi quidem hæc in Græcorum gymnasiis nata consuetudo videtur: in quibus isti, liberi, & concessi sunt amores. Bene igitur Ennius.

a v.c. ciuis

Flagitij principium est nudare inter [a] cieis corpora.

Qui vt sint, sicut fieri posse video, pudici, solliciti tamẽ, & anxij sunt: eoq; magis, quòd seipsi continent, & coërcent. Atque, vt muliebreis amores omittam, quibus maiorem licentiam natura concessit: quis aut de Ganymedis raptu dubitat, quid poëtæ velint: aut non intelligit, quid apud Euripidem & loquatur, & cupiat Laius? quid deniq; homines doctissimi, & summi poëtæ de seipsis, & carminibus edant, & cantibus? fortis vir in sua rep. cognitus, quæ de iuuenum amore scripsit Alcæus? nam Anacreontis quidem tota poësis est amatoria. Maximè verò omnium flagrasse amore Rheginum Ibicum, apparet ex scriptis. Atq; horum omnium libidinosos esse amores videmus. Philosophi sumus exorti, & auctore quidem [b] nostro Platone, quem non iniuria Dicæarchus accusat, qui amori auctoritatem tribueremus. Stoici verò & sapientem amaturum esse dicunt: & amorem ipsum, conatum amicitiæ faciundæ ex pulchritudinis specie definiũt. qui si quis est in rerum natura sine sollicitudine, sine desiderio,

b prouocabulum, nostro, non habent v.c. nec agnoscit L.

derio, sine cura, sine suspirio: sit sanè. vacat enim omni libidine. hæc autē de libidine oratio est. sin autem est aliquis amor, vt est certè, qui nihil absit, aut non multùm ab insania, qualis in Leucadia est:

Siquidem sit quisquam deus, cui ego sim curæ.

At id erat deis omnibus curandum, quemadmodum hic frueretur voluptate amatoria.

Heu me infelicem.

Nihil verius. Probè & ille,

Sanúsne es, qui temere lamentare?

Sic insanus suis etiam videtur. At quas tragœdias effecit.

Te Apollo sancte, fer opem, tèque omnipotens Neptune, inuoco, Vosq; adeò venti.

Mundum totum se ad amorem suum subleuandum conuersurum putat: Venerem vnam * excludit, [a] vt iniquam. * 22 a al. vt nequā

Nam quid ego te appellem Venus?

Eam præ libidine negat curare quidquam. quasi verò ipse nō propter libidinē tanta flagitia & faciat, & dicat. Sic igitur affecto hæc adhibenda curatio est, vt & illud, quod cupiat, ostendat quā leue, quā cōtemnendū, quàm nihil sit omnino, quàm facilè vel aliundè, vel alio modo perfici, vel omnino negligi possit. Adducendus est etiam nonnumquam ad alia studia, sollicitudines, curas, negotia. Loci deniq; mutatione, tanquam ægroti non conualescentes, sæpe curandus est. Etiam nouo quodam amore veterem amorem tanquam clauo clauum [b] eiiciendum putant, maximè autem admonendus quantus sit furor amoris. omnibus enim ex animi perturbationibus est profectò nulla vehementior: vt si iam ipsa illa accusare nolis, stupra dico, & corruptelas, & adulteria, incesta denique, quorum omnium b. v.c. eiiciendum p.

accuſabilis eſt turpitudo: ſed vt hæc omittamus, perturbatio ipſa mentis in amore, fœda per ſe eſt. nam vt illa prætercam, quæ ſunt furoris: hæc ipſa per ſeſe quã habent leuitatem, quæ videntur eſſe mediocria?

iniuriæ
Suſpiciones, inimicitiæ, indutiæ,
Bellum, pax rurſum: Incerta hæc ſi tu poſtules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quàm ſi des operam, vt cum ratione inſanias.

Hæc inconſtantia, mutabilitasq́; mentis quem non ipſa prauitate deterreat? eſt enim illud, quod in omni perturbatione dicitur, demonſtrandum, nullam eſſe niſi opinabilem, niſi iudicio ſuſceptam, niſi voluntariam. etenim ſi naturalis amor eſſet: & amarent omnes,[a] & amarentur, & ſemper amarent, & idem amaret neq́; alium pudor, alium cogitatio, alium ſatietas deterreret. Ira vero [b] quamquam diu perturbat animum, dubitationem inſaniæ non habet: cuius impulſu exſiſtit etiam inter fratres tale iurgium:

Quis homo te ex ſuperauit [c] vmquam gentium impudentia?
Quis autem malitia te? Noſti quæ ſequuntur.

alternis enim verſibus intorquētur inter fratres grauiſſimæ contumeliæ: vt facilè appareat, Atrei filios eſſe, eius, qui meditatur pœnam in fratrem nouam.

Maior mihi moles, maius miſcendum malum,
Qui illius acerbum cor contundam, & comprimã.

[d] Quæ igitur hæ erunt moles? audi [e] Thyeſtem ipſũ:
Impius hortatur me frater, * vt meos malis miſer
[f] Manderem natos.

Eorum viſcera apponit: * quid eſt enim, [g] quò non progrediatur eodem ira, quò furor? Itaque iratos propriè dicimus exiſſe de poteſtate, id eſt, de conſilio, de ratione

a hoc totum, & amarētur, non habent libri manuſc. neque agnoſcit L.

b L. quamdiu perturb. v. c. Ira verò, quæ quãdiu perturb.

c al. vnquam

d L. Quæ igitur hæc erit moles?

e al. Thyeſtã

* 23

f L. Mandē

* 24

g L. quo non progrediatur iraſc eodem, quo furor? Itaq; al. quo non progrediatur eodem ira?

tione, de mente. horum enim potestas in totum animum esse debet. his [a] *autem sunt subtrahendi, in quos impetum conantur facere, dum se ipsi colligant (quid est autem se ipsum colligere, nisi dissipatas animi parteis rursum in suum locum cogere?)* [b] *aut rogandi sunt, orandiq́, vt, si quam habent vlciscendi vim differant in tempus aliud,* [c] *dum deferuescat ira. Deferuescere autem certè significat ardorem animi inuita ratione excitatum. Ex quo illud laudatur Architæ: qui cùm villico factus esset iratior, Quo te modo, inquit, accepissem, nisi iratus essem? Vbi sunt ergo isti, qui iracundiam vtilem dicunt?* [d] *Potest vtilis esse insania? At naturalis est. An quidquam esse potest secundum naturam,* [e] *quod sit repugnante ratione? quo modo autem, si naturalis esset ira: aut alius alio magis iracundus esset: aut finem haberet * priùs, quàm esset vlta, vlciscendi libido: aut quemquam pœniteret, quod fecisset per iram? vt Alexandrum regem videmus: qui cùm interemisset Clytum, familiarem suum, vix à se manus abstinuit: tanta vis fuit pœnitendi. quibus cognitis, quis est, qui* [f] *dubitet, quin hic quoque motùs animi, sit totus opinabilis, ac voluntarius? quis enim dubitarit, quin ægrotationes animi, qualis est auaritia, gloriæ cupiditas, ex eo, quòd magni æstimetur ea res, ex qua animus ægrotat, oriantur? vnde intelligi debet, perturbationem quoque omnem, esse in opinone. Et, si fidentia, id est, firma animi confisio, scientia quædam est, & opinio grauis, non temere* [g] *assentiens: metus quoq́, est diffidentia exspectati, & impendentis mali. Et, si spes, est exspectatio boni: mali exspectationem esse necesse est, metum. Vt igitur metus, sic reliquæ perturbationes sunt in malo. Ergo vt constantia, scientiæ: sic perturbatio, erroris est. Qui autem natura*

a al. aut

b o.v.c. aut rogandi, orandiq́. sunt vt, si q.

c q.v.c dum deferuiscat ira. Deferuiscere, &c.

d v.c, Potest vtilis esse insania? aut naturale quidquam est, & secundũ naturam, quod sit repug. rat.

e al. quod sit

* 25

f q.v.c. dubitat, q. non pl.

g al. assentientis

dicuntur iracundi, aut misericordes, aut inuidi, aut tale quid,[a] ij sunt eiusmodi constituti, quasi mala valetudine animi: sanabiles tamen. vt Socrates dicitur, cùm multa in conuentu vitia collegisset in eum Zopyrus, qui se naturam cuiusq; ex forma perspicere profitebatur, derisus est à ceteris, qui illa in Socrate vitia non agnoscerent: ab ipso autem Socrate subleuatus[b] est,[c] cùm illa sibi vitia inesse, sed ratione à se deiecta diceret. Ergo vt optima quisq; valetudine affectus,*[d] potest videri alius, vt natura, ad aliquem morbum procliuior: sic animus alius ad alia vitia propensior: qui autem non natura, sed culpa vitiosi esse dicuntur, eorum vitia constant ex falsis opinionibus rerum bonarum, ac malarum,[e] vt sit alius ad alios motus, perturbationesq; procliuior. inueteratio autem vt in corporibus ægriùs depellitur, sic in animis quoq́; perturbatio: citiusq́; repentinus oculorum tumor sanatur, quàm diuturna lippitudo depellitur. Sed cognita iam caussa perturbationum, quæ omnes oriuntur ex iudicijs opinionum, & voluntatibus, sit iam huius disputationis modus. Scire autem[f] nos oportet, cognitis, quoad possint ab homine cognosci, bonorum & malorum finibus, nihil à philosophia posse aut maius, aut vtilius optari, quàm hæc, quæ à nobis hoc quatriduo disputata sunt. morte enim contemta, & dolore ad patiendum leuato, adiunximus sedationem ægritudinis: qua nullum homini maius malum est. etsi enim omnis animi perturbatio grauis est, nec multum differt ab amentia:[g] tamen ita ceteros, cùm sint in aliqua perturbatione aut metus, aut lætitiæ, aut cupiditatis, commotos modò, & perturbatos dicere solemus. at eos,* qui se ægritudini[h] dediderunt, miseros, afflictos ærumnosos, calamitosos. Itaq; nõ fortuito factũ videtur,*

a L. ij sunt ita constituti quasi m. & ita v.c.

b verbum, est. nõ est in v.c. nec agnoscit L.

*26

c v.c. cum illa sibi signa, sed r. *27

d L. potest videri alius alio natura ad aliq.

e q.v.c. vt sit alius ad alia vitia, & motus, perturb.

f al. vos

g fort. tamẽ ceteros, cum sint in al.

*28

h al. dederũt.

detur,

detur, sed à te ratione propositum, vt separatim de ægritudine, & de ceteris perturbationibus disputaremus. in ea est enim fons miseriarum, & caput. Sed & ægritudinis, & reliquorum animi morborum vna sanatio est: omneis opinabileis esse, & voluntarios, eaq; re suscipi,[a] quò ita rectum esse videatur. Hunc errorem, quasi radicem omnium malorum, stirpitus, philosophia se extracturam pollicetur. Demus ergo nos huic excolendos, patiamurq; nos sanari. his enim malis insidentibus, non modo beati, sed ne sani quidem esse possumus. aut igitur negemus quidquam ratione confici, cùm contrà nihil sine ratione rectè fieri possit: aut cùm philosophia ex rationum collatione constet, ab ea, si & boni, & beati volumus esse, omnia adiumenta, & auxilia petamus bene, beateq; viuendi.

a L. quòd ita rect. & ita o. v.c.

M. TVLL. CICERONIS TVSCVLANARVM QVÆSTIONVM,

LIBER V.

VIRTVTEM AD BEATE VIVENDVM SE IPSA ESSE CONTENTAM.

[b] QVinctus hic dies, Brute, finem faciet [c] Tusculanarum disputationum: quo die est à nobis ea de re, quam tu ex omnibus maximè probas, disputatum. placere enim tibi admodum sensi ex eo libro, quem ad me accuratissimè scripsisti, & ex multis sermonibus tuis, virtutem ad beatè viuendum se ipsa esse contentam. Quod etsi difficile est probatu, propter tam varia, & tam multa tormenta fortunæ: tale tamen est,

b.v.c. Hic dies, Brute, c q.v.c. Tusculanarum quæstionum seu disputationum:

vt laborandum ſit, quo faciliùs probetur. nihil eſt enim omnium, quæ in philoſophia tractantur, [a] quod grauiùs, magnificentiusq́ dicatur. Nam, cũ ea cauſſa impulerit eos, qui primi ſe ad philoſophiæ ſtudium cõtulerunt, vt, omnibus rebus poſthabitis, totos ſe [b] in optimo vitæ ſtatu exquirendo collocarent: profectò ſpe beatè viuendi tantam in eo ſtudio curam, operamq́ poſuerunt. Quòd ſi ad ijs inuenta, & perfecta virtus eſt, &, ſi præſidij ad beatè viuendum in virtute ſatis eſt: quis eſt, qui non præclarè & ab illis poſitam, & à nobis ſuſceptam operam philoſophandi arbitretur? ſin autem virtus ſubiecta ſub varios, incertóſque caſus, famula fortunæ eſt, nec tantarum virium eſt, vt ſe ipſa tueatur: vereor, ne non tam virtutis fiducia [c] nitendum nobis ad ſpem beatè viuendi, quàm vota facienda videantur. Equidem [d] eos caſus, in quibus me fortuna vehementer exercuit, mecum ipſe cõſiderans, huic incipio ſententiæ diffidere: [e] interdum etiam humani generis imbecillitatem, fragilitatemq́ extimeſcere. vereor enim, ne natura, cùm corpora nobis infirma dediſſet, ijsq́, & morbos inſanabileis, & dolores intolerabileis adiunxiſſet: animos quoque dederit * & corporum doloribus [f] congruenteis, & ſeparatim ſuis angoribus, & moleſtijs implicatos. * Sed in hoc me ipſe caſtigo, quòd ex aliorum, & ex noſtra fortaſſe [g] mollicie, non ex ipſa virtute de virtutis robore exiſtimo. illa enim, ſi modò eſt vlla virtus, quam dubitationem auunculus tuus, Brute, ſuſtulit: omnia, quæ cadere in hominem poſſunt, ſubter ſe habet: eaq́ deſpiciens, caſus contemnit humanos: culpaq́ omni carens, præter ſe ipſam, nihil cenſet ad ſe pertinere. Nos autem omnia aduerſa tum venientia metu augentes, tum mærore præſentia, rerum naturam, quàm errorem

[a] v.c. quo grauiùs, magnificentiuſque dicatur.
[b] q.v.c. in opportuno vitæ ſtatu
[c] fort. nitendum nobis ſit ad ſp.
[d] fort. eos caſus quibus me fort.
[e] ſic. v.c. & ita L.
* 2
[f] fort. coæreſcenteis,
* 3
[g] L. mollitia.

*errorem nostrum, damnare malumus. Sed & huius culpae, & ceterorum vitiorum, peccatorumq; nostrorum omnis à philosophia petenda correctio est. cuius in sinum cùm à primis temporibus aetatis nostra voluntas, studiumq; * nos [a] contulissent, his grauissimis casibus in eundē portum, ex quo eramus egressi, magna iactati tempestate confugimus. O vitae philosophia dux, ô virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum. quid non modò nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? tu vrbeis peperisti: tu dissipatos homines in societatē vitae conuocasti: tu eos inter se primò domicilijs, deinde cōiugijs, tū litterarū, & vocū cōmunione iunxisti: tu inuentrix legum, tu magistra morū, & disciplinae fuisti. ad te confugimus: à te opē petimus: tibi nos, vt antea magna ex parte, sic nunc penitus, totosq; tradimus.* Est autem vnus dies bene, & ex praeceptis tuis actus, [b]peccanti immortalitati anteponendus. Cuius igitur potiùs opibus vtamur, quā tuis? quae & vitae trāquillitatē largita nobis es, & terrorē mortis sustulisti.[c] At philosophia quidē tantū abest, vt perinde, ac de hominū est vita merita, laudetur, vt à multis etiā vituperetur. Vituperare quisquā vitae parentē,[d] & hoc parricidio se inquinare audet? & tā impiè ingratus esse, vt eam accuset, quam vereri deberet, etiam si minùs percipere potuisset? Sed, vt opinor, hic error, & haec indoctorū animis offusa caligo est, quòd tam longè retrò respicere non possunt: nec eos, à quibus vita hominum instructa primò sit, fuisse philosophos arbitrantur. Quam rem antiquissimam cùm videamus, nomen tamen esse confitemur recens. Nam sapientiam quidem ipsam quis negare potest non modò re esse antiquam, verùm etiam nomine? * [e] quae diuinarum, humanarumq; rerum, tum initiorum, caus-*

*4
a L.compulissent,

*5
b q.v.c.perpetuitati, & immortalitati
c q.v.c.Ac philosophia quidem tantum abest, vt proinde, ac de hom.&c.
d L.& hoc patricidio se inquin.

*6
e L.quae cū diuinarū, humanarumq; rerum tum initiorum, causarumq; cuiusque.

sarumq́; tum cuiusque rei cognitione hoc pulcherrimũ nomen apud antiquos assequebatur. Itaque & illos septem, qui à Græcis σοφοὶ, sapientes à nostris & habebantur, & nominabantur, & multis antè seculis Lycurgum, cuius temporibus Homerus etiam fuisse ante hanc vrbem conditam traditur, etiam heroicis ætatibus Vlyssem, & Nestorem accepimus & fuisse, & habitos esse sapienteis. Nec verò Atlas sustinere cælum, nec Prometheus affixus Caucaso, nec stellatus Cepheus cum vxore, genero, filia traderetur, nisi cælestium diuina cognitio nomen eorum ad errorem fabulæ traduxisset. A quib. ducti deinceps omnes, qui in rerum contemplatione studia ponebant, sapientes, & habebantur, & nominabantur: idq́; eorum nomen vsq́; ad Pythagoræ manauit ætatem: quem, vt scribit auditor Platonis Ponticus Heraclides, vir doctus, in primis, Phliuntem ferunt venisse, eúmque cum Leonte, principe Phliasiorum, doctè, & copiosè disseruisse quædam. cuius ingenium, & eloquentiam cùm admiratus esset Leon, quæsiuisse ex eo, qua maximè arte confideret. at illum artem quidem se scire nullam, sed esse philosophum. admiratum Leontem nouitatem nominis, quæsisse, quinam essent philosophi, & quid inter eos, & reliquos interesset: Pythagoram autem respondisse, [a] similem sibi videri vitam hominum, & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate. nam vt illic alij corporibus exercitatis gloriam, & nobilitatem coronæ peterent: alij emendi, aut vendendi quæstu, & lucro ducerentur: esset autem quoddam genus eorum, idq́; vel maximè ingenuum, qui nec plausum, nec lucrum quærerent, sed visendi caussa venirent, studioséq́; perspicerent, quid ageretur, & quo modo: * item nos [b] quasi

a τὸν βίον ἐοικέναι πανηγύρει.

* 8

b L. quasi in mercatus quandā celebritatem ex &c.

si in mercatus quadam celebritate ex vrbe aliqua, sic in hanc vitam ex alia vita, & natura profectos: alios gloriæ seruire, alios pecuniæ: raros esse quosdã, qui, ceteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam studiosé intuerentur: hos se appellare sapientiæ studiosos, id est enim philosophos: & vt illic liberalissimum esset, spectare, nihil sibi acquirentem, sic in vita longè omnibus studijs contemplationem rerum, cognitionemq; præstare. Nec verò Pythagoras nominis solùm inuentor, sed rerum etiam ipsarum amplificator fuit. Qui cùm post hunc Phliasium sermonem in Italiam venisset, exornauit eam Græciam, quæ magna dicta est, & priuatim, & publicè, præstantissimis & institutis, & artibus. Cuius de disciplina aliud tempus fuerit fortasse dicendi. Sed ab antiqua philosophia vsq; ad Socratem, qui Archelaum, Anaxagoræ discipulum, audierat, numeri, motusq; tractabantur, & vnde omnia orirentur,* quòve [a] recederent: studioseq; ab his siderum magnitudines, interualla, cursus inquirebantur, & cuncta cælestia. Socrates autem primus philosophiam deuocauit è cælo, & in vrbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coëgit de vita, & moribus, rebusq; bonis, & malis quærere. Cuius multiplex ratio disputandi, rerumq; varietas, & ingenij magnitudo, Platonis memoria, & litteris consecrata, plura genera effecit dessentientiũ philosophorũ. E quibus nos id potissimùm [b] consectati sumus, quo Socratem vsum arbitramur, vt nostram ipsi sententiam tegeremus, errore alios leuaremus, & in omni disputatione, quid esset simillimum veri, quæreremus. Quem morem cùm Carneades acutissimè, copiosissimeq; tenuisset, fecimus & aliàs sæpe, & nuper in Tusculano, vt ad eam consuetudinem disputaremus. Et

* 9

a al. reciderent.

b q.v.c. consecuti sumus.

quatridui quidem sermonem superioribus ad te perscriptum libris misimus: quincto autem die, cùm eodem in loco consedissemus, sic est propositum, de quo disputaremus. A. Non mihi videtur ad beatè viuendum satis posse [a] virtutem. M. At hercule Bruto meo videtur: cuius ego iudicium, pace tua dixerim longè antepono tuo. A. Non dubito. Nec id nunc agitur, tu illum quantum ames: sed hoc, quod mihi dixi videri, quale sit: de quo à te disputari volo. M. Nempe negas ad beatè viuendum satis posse virtutem? A. Prorsus nego. M. Quid? ad rectè, honestè, laudabiliter, postremò ad bene viuendum satísne est præsidij in virtute? A. Certè satis. M. Potes igitur, aut qui malè viuat, non eum miserum dicere, aut, quem bene fateare, eum negare beatè viuere? A. Quidni possim? nam etiam in tormentis rectè, honestè, laudabiliter, & ob eam rem benè viui potest, dummodò intelligas, quid nunc dicam bene. dico enim, constanter, grauiter, sapienter, fortiter. Hæc etiam in equuleũ conyciuntur, quò vita non adspirat beata. M. Quid igitur? solàne beata vita, quæso, relinquitur extra ostium, liménque carceris, cùm constantia, grauitas, fortitudo, sapientia, reliquæq; virtutes rapiantur ad tortorem, nullúmque recusent nec supplicium, nec dolorem? A. Tu, si quid id es facturus, noua aliqua conquiras oportet. [b] Ista me minimè mouent, non solùm quia peruulgata sunt, sed multo magis, quia, tãquam leuia quædã vina nihil valent in aqua, sic Stoicorũ ista magis gustata, quã [c] potata delectant. Velut iste chorus virtutũ, [d] in equuleum impositus, imagines cõstituit ante oculos cum amplissima dignitate, vt ad eas cursim perrectura, nec eas beata vita à se desertas passura videatur. cũ autem animum ab ista pictura, imagi-

magi-

a fort. virtus.

b q.v.c. Ista minimũ me mouent,

c al. pota

d q.v.c. in eculeum

maginibusq; virtutum, ad rem, veritatemq; traduxeris, hoc nudum relinquitur, possitne quis beatus esse quamdiu torqueatur. Quamobrem hoc nunc queramus. virtutes autē noli vereri ne expostulent, & querantur se à beata vita [a] esse relictas. Si enim nulla virtus prudentia vacat, prudentia ipsa hoc videt, non omneis bonos esse etiam beatos: multaque de [b] M. Attilio. Qu. Cæpione, [c] M. Aquillio recordatur: beatamq; vitam, *[d] si imaginibus potiùs uti, quàm rebus ipsis placet, conantem ire in equuleum retinet ipsa prudentia, negatq; ei cum dolore, & cruciatu quidquam esse commune. M. Facilè patior, te isto modo agere: etsi iniquum est præscribere mihi te, quēadmodum à me disputari velis. Sed quæro, vtrum aliquid actum superoribus diebus, an nihil arbitremur? A. Actum verò, & aliquantum quidem. M. Atqui, si ita est, profligata iam hæc, & pæne ad exitum [e] adducta quæstio est. A. Quo tandem modo? M. Quia motus turbulenti, iactationesq; animorum incitatæ, & impetu inconsiderato elatæ, omnē rationē repellentes, vitæ beatæ nullā partē relinquūt. quis enim potest, mortem aut dolorē metuens, quorū alterū sæpe adest, alterum semper impendet, esse non miser? quid, si idem (quod plerumq; fit) paupertatē, ignominiam, infamiā timet: si debilitatem, cæcitatem: si denique, quòd non singulis hominibus, sed potentibus populis sæpe contingit, seruitutem: potest ea timens esse quisquam beatus? Quid, qui non modò ea futura timet, verùm etiam fert, sustinetque præsentia? adde eodem [f] exsilia, luctus, orbitates. Qui rebus his fractus ægritudine [g] eliditur, potest tandem esse non miserrimus? quid verò illum, quem libidinibus inflammatū, & furentem videmus, omnia rabidè appetentem cum inex-

a fort. relictas esse.
b L. M, Atilio.
c L. M. Aquillio
* 10
d L. nisi imaginibus, &c.
e al. deducta
f L. exsulia,
g al. debilitatur,

plebili cupiditate, quoq; affluentius voluptates vndique hauriat, eo grauius ardentiusq; sitientem, nónne rectè miserrimũ dixeris? quid elatus ille leuitate, inaniq; lætitia & exsultans, & temere gestiens, nónne tãto miserior, quãto sibi videtur beatior? ergo, vt hi miseri, sic contra illi beati, quos nulli metus terrẽt, nullæ ægritudines éxedũt, nullæ libidines incitãt, nullæ fútiles lætitiæ, exsultãteis lãguidis liquefaciũt voluptatib. Vt maris igitur trãquillitas intelligitur, nulla ne minima quidẽ aura fluctus cõmouente: sic animi quietús, & placatus status cernitur, cũ perturbatio nulla est, qua moueri queat. Quòd si est, qui vim fortunæ, qui omnia humana, quæcumq; accidere possunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat: idemq;, si nihil concupiscat, nulla efferatur animi inani voluptate, quid est, cur is non beatus sit? & si hæc virtute efficiuntur, quid est, cur virtus ipsa per se non efficiat beatos? A. Atqui * alterum [a] dici non potest, quin ij, qui nihil metuant, nihil angantur, nihil concupiscant, nulla impotenti lætitia efferantur, beati sint: itaq; id tibi concedo: alterum autem iam integrum non est: superioribus enim disputationibus effectum est, vacare omni animi perturbatione sapientem. M. Nimirum igitur confecta res est. videtur enim ad exitum venisse quæstio. A. Propemodum id quidem. M. Veruntamen mathematicorum iste mos est, non philosophorum. Nam geometræ cùm aliquid docere volunt, siquid ad eam rem pertinet eorum, quæ antè docuerunt, id sumunt pro concesso, & probato: illud modò explicant, de quo antè nihil scriptum est. Philosophi, quamcumque rem habent in manibus, in eam, quæ conueniunt, congerunt omnia: etsi alio loco disputata sunt. Quod ni ita esset, cur Stoicus, si esset quæ-

* 11 a fort. nõ dici non potest

quæsitum, satisne ad beatè viuendum virtus posset, multa diceret? cui satis esset, respondere, se antè docuisse, nihil bonum esse, nisi quod honestum esset: hoc probato, consequens esse, beatam vitam virtute esse contentam: &, quo modo hoc sit consequens illi, sic illud huic: vt, si beata vita virtute [a] contemta sit: nisi honestum quod sit, nihil aliud sit bonum. Sed tamen non agunt sic. Nam & de honesto, & de summo bono separatim libri sunt: & cùm ex eo efficiatur, satis magnam in virtute ad beatè viuendum esse vim, nihilominùs hoc agunt separatim. proprijs enim, & suis argumentis, & admonitionibus tractanda quæque res est, tanta præsertim. caue enim putes, vllam in philosophia vocẽ emissam clariorem, vllũue esse philosophiæ promissum vberius, aut maius. Nam quid profitetur? ô dij boni! [b] perfecturam, se, qui legibus suis paruisset, vt esset contra fortunam, semper armatus: vt omnia præsidia haberet in se, bene, beateq; viuendi: [c] vt esset semper denique beatus. Sed videro, quid efficiat. Tantisper hoc ipsum magni æstimo, quod pollicetur. Nam Xerxes quidem refertus [d] omnibus præmijs, donisq; fortunæ: non equitatu, non pedestribus copijs, nõ nauium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium proposuit, qui inuenisset nouam voluptatem. Qua ipse inuenta, non fuit contentus: neq; enim vmquam finem inueniet libido. Nos vellem præmio elicere possemus, qui nobis aliquid attulisset, quo hoc firmiùs crederemus. A. Vellem id quidem: sed habeo [e] paullulum, quod requiram. ego enim assentior, eorum, quæ posuisti, alteri consequens esse, vt, quemadmodum, si quod honestum sit, id solum sit bonum, sequatur beatam vitam virtute confici: sic, si vita beata in virtute sit, nihil esse nisi virtutem bonum. Sed

a v. c. contẽpta sit: mendosè.

b q. v. c. effecturam se ei, qui legib.

c fort. vt esset denique semper beatus.

d L. Omnib. muneribus, donisq; fort.

e q. v. c. pauxillum.

a al. Auctore Aristo, & Ant.

Brutus tuus[a] *auctore Aristone, & Antiocho non sentit hoc: putat enim, etiam si sit bonum aliquod præter virtutem. M. quid igitur? contra Brutúmne me dicturum putas? A. Tu verò, vt videtur: nam præfinire non est meum. M. Quid cuique igitur consentaneum sit, alio loco. Nam ista mihi & cum Antiocho sæpe,*[b] & cum Aristone nuper cum Athenis imperator apud eum*[c] *diuersarer, dissensio fuit. mihi enim non videbatur quisquam esse beatus posse, cùm in malis esset: in malis autem sapientem esse posse, si essent vlla corporis, aut fortunæ mala. Dicebantur hæc, quæ scripsit etiam Antiochus locis pluribus: virtutem ipsam per se beatam vitam efficere posset, neq; tamen beatissimam: deinde ex maiore parte plerasque res nominari, etiam si qua pars abesset, vt vireis, vt*[d] *valetudinem, vt diuitias, vt honorem, vt gloriam: quæ genere, non numero cernerentur: item beatam vitã, etiam si ex aliqua parte claudicaret, tamen ex multo maiore parte obtinere nomen suum. Hæc nunc*[e] *enucleare non ita necesse est: quamquam non constantissimè dici mihi videntur. Nam & qui beatus est, nõ intelligo, quid requirat, vt sit beatior: (si est enim quod desit, ne beatus quidem est) &, quod*[f] *ex maiori parte vnamquamque rem appellari, spectariq; dicunt, est vbi id isto modo valeat. cùm verò tria genera malorum esse dicant: qui duorum generum malis omnibus vrgeatur, vt omnia aduersa sint in fortuna, omnibus oppressum corpus, & confectum doloribus, huic paullulúmne ad beatam vitam deesse dicemus, non modò ad beatissimam? hoc illud est, quod Theophrastus sustinere non potuit. Nam cùm statuisset, verbera, tormenta, cruciatus, patriæ euersiones*[g] *exsilia, orbitates magnam vim habere ad male, misereq; viuendum,*

*12

b L. & cum Aristonnuper,

c L. deuuersarer,

d v.c. valitudinem,

e ἐξακριβοῦν

f L. ex maiore parte.

g L. exsulia,

non

non est ausus elatè, & amplè loqui, cùm humiliter, demisseq; sentiret. Quàm bene, non quaeritur: constanter quidem certè. Itaque mihi placere non solet, consequentia reprehendere, cùm prima concesseris. Hic autem, elegantissimus omnium philosophorum, & eruditissimus, non magnopere reprehenditur, cùm tria genera dicit bonorum: vexatur autem ab omnibus primum in eo libro, quem scripsit de vita beata, in quo multa disputat, quãobrẽ is, qui torqueatur, qui crucietur, beatus esse non possit. in eo etiã putatur dicere, in rotam, beatam vitam [a] non adscendere. Nusquam id quidem dicit, omnino, sed, quae dicit, idem valent. Possum igitur, cui concesserim, in malis esse dolores corporis: in malis, fortunae naufragia, huic [b] succensere dicenti, non omneis bonos esse beatos, cùm in omneis bonos ea, quae ille in malis numerat, cadere possint? vexatur idem Theophrastus & libris, & scolis omnium philosophorũ, quòd in Callisthene suo laudarit illam sententiam,

[a] q. v. c. non scandere.

[b] q. v. c. suscensere

[c] Vitam regit fortuna, non sapientia.

[c] Τύχη τὰ θνητῶν πράγματ', οὐκ εὐβουλία.

Negant, ab vllo philosopho quidquã dictũ esse languidius, rectè id quidẽ: sed nihil intelligo dici potuisse cõstãtius. Si enim tot sunt in corpore bona, tot extra corpus, in casu, atq; fortuna: nónne consentaneum est, plus fortunã, quae domina rerum sit & externarum, & ad corpus pertinentium, quàm consilium, valere? an malumus Epicurum imitari? qui multa praeclarè saepe dicit: quàm enim sibi constanter, conueinentérque dicat, non laborat. Laudat tenuem victum. Philosophi id quidem: sed si Socrates, aut Antisthenes diceret, non is, qui finem bonorum voluptatem esse dixerit. Negat, quemquam iucundè posse viuere, nisi idem honestè, sapienter, iustéque viuat. Nihil graui-

*us, nihil philosophia dignus: nisi idem hoc ipsum, honestè, sapienter, iustè, ad voluptatem referrit. Quid melius, quàm fortunam exiguam interuenire sapienti? sed hoc ísne dicit, qui, cùm dolorem non modò maximum malum, sed solum malum etiam dixerit, toto corpore opprimi possit doloribus acerrimis, tum cùm maximè contra fortunam glorietur? quod idem melioribus etiam verbis Metrodorus.[a] Occupaui, inquit, te fortuna, atque cepi: omneisque aditus tuos interclusi, vt ad me adspirare non posses. Præclarè, si Aristo Chius, aut si Stoicus Zeno diceret, qui, nisi quod turpe esset, nihil malum duceret. Tu verò, Metrodore, qui omne bonum in visceribus, medullisq́; condideres: & definieris summum bonum firma corporis affectione * exploratáq́;[b] spe contineri, fortunæ aditus interclusisti? quo modo? isto enim bono iam expoliari potes, Atqui his capiuntur imperiti: & propter huiusmodi sententias, istorum hominum est multitudo.[c] Acutè disputantis illud est, non quid quisque dicat, sed quid cuique dicendum sit, videre. Velut in ea ipsa sententia, quam in hac disputatione súscepimus, omneis bonos semper beatos volumus esse.[d] Quos dicā bonos, perspicuum est omnibus enim virtutibus instructos, & ornatos, tum sapienteis, tum viros bonos dicimus. Videamus, qui dicendi sint beati. equidē hos existimo, qui sint in bonis, nullo adiuncto malo. Nec vlla alia huic verbo, cū beatum dicimus, subiecta notio est, nisi; secretis malis omnibus, cumulata bonorum cōplexio. Hanc assequi virtus, si quidquam præter ipsam boni est, non potest. aderit enim malorum, si mala illa[e] dicimus, turba quædam, paupertas, ignobilitas, humilitas, solitudo,[f] amissio suorū, graues dolores corporis, perdita[g] valetudo, de-*

a προκατείληφά σε, ὦ τύχη, καὶ ἀνέσπασα πᾶσαν τὴν σὴν ἀφήρημαι παρείσδυσιν

* 13
b fort. eius spe cont.

c v.c. Acutè autem disputantis illud est,

d q.v.c. Quid dicam bonos pl.

e o.v.c. ducimus, & ita L.

f q.v.c. amissio carorum,

g v.c. valitudo.

debilitas, cæcitas, interitus patriæ, exsilium, seruitus deniq; In his tot, & tantis, * [a] *atque etiam quæ plura possunt accidere, potest esse sapiens. nam hæc casus importat, qui in sapientem potest incurrere. at si ea mala sunt, quis potest præstare, sapientem semper beatum fore, cùm vel in omnibus his vno tempore esse possit? non igitur facilè concedo neque Bruto meo, neque communibus magistris, neque veteribus illis, Aristoteli, Speusippo, Xenocrati, Polemoni, vt cùm ea, quæ supra enumeraui, in malis numerent, ijdem dicant semper beatum esse sapientem. quos si titulus hic delectat insignis, & pulcher, Pythagora, Socrate, & Platone dignissimus, inducant animum, illa, quorum splendore capiuntur, vireis,* [b] *valetudinem, pulcritudinem, diuitias, honores, opes contemnere, eaq; quæ his contraria sint, pro nihilo ducere. Tum poterunt clarissima voce profitere, se neque fortunæ impetu,* [c] *nec multitudinis opinione,* [d] *nec dolore, neque paupertate terreri, omniàque sibi in sese esse posita, neque esse quidquam extra suam potestatem, quod ducant in bonis. Neque hunc & hæc loqui, quæ sunt magni cuiusdam, & alti viri, & éadem, quæ vulgus, in malis, & bonis numerare, concedi vllo modo potest: qua gloria commotus Epicurus exoritur. Cui etiam, si dijs placet, videtur semper sapiens beatus. Hic dignitate huius sententiæ capitur. sed nunquam id diceret, si ipse se audiret. quid est enim, quod minùs conueniat, quàm vt is, qui vel summum, vel solum malũ dolorem esse dicat, idem censeat, Quam hoc suaue est, tum, cùm dolore crucietur, dicturum esse sapientem? Non igitur ex singulis vocibus, philosophi spectandi sunt, sed ex perpetuitate, atque constantia. A. Adducis me, vt tibi assentiar. Sed tua quoque*

*14 a L. ad quæ etiam plura possunt accedere,

b v.c. valitudinem,

c al. neque mult.

d al. neque dol.

vide ne desideretur constantia. M. Quonam modo? A. Quia legi tuum nuper quartum de finibus. In eo mihi videbare, contra Catonem disserens, hoc velle ostendere, quod mihi quidem probatur, inter Zenonem, & Peripateticos nihil præter verborum nouitatem interesse. Quod si ita est, quid est caussæ, quin, si Zenonis rationi cõsentaneum sit, satis magnam vim in virtute esse ad beatè viuendum, liceat idem Peripateticis dicere? rem enim opinor spectari oportere, non verba. M. tu quidem tabellis obsignatis agis mecum: & testificaris, quid dixerim aliquãdo, aut scripserim. Cum alijs isto modo, qui legibus impositis disputant. Nos in diem viuimus:[a] quodcumque nostros animos probabilitate percussit, id dicimus. itaque soli sumus liberi. verumtamen, quoniam de constantia paullo antè diximus, non ego hoc loco id quærendum puto, verúmne sit quod Zenoni placuerit, quodq́; eius auditori, Aristoni, bonum esse solum, quod honestum esset: sed, si ita esset,[b] tum vt hoc totum, beatè viuere, in vna virtute poneret. Quare demus hoc sanè Bruto, vt sit beatus semper sapiens. quàm sibi conueniat, ipse viderit. Gloria quidem huius sententiæ quis est illo viro dignior? nos tamen teneamus, vt sit idem beatissimus:[c] etsi Zeno Citticus,*[d] aduena quidem, & ignobilis, verborum opifex, insinuasse se in antiquam philosophiam videtur. Huius sententiæ grauitas à Platonis auctoritate repetatur: apud quẽ sæpe hæc oratio vsurpata est, vt nihil præter virtutem diceretur bonum: velut in Gorgia Socrates, cùm esset ex eo quæsitum, Archelaum Perdiccæ filium, qui tum fortunatissimus haberetur, nónne beatum putaret? Haud scio, inquit. numquam enim cum eo locutus sum. Ain tu? an tu aliter id scire non potes? nullo modo. Tu igitur ne de

Per-

a sic o.v.c. aliàs tamen. quodque nostros

b fort. tum vtrùm hoc totum, b.

* 15

c fort. &, si Zeno Citricus, aduena quidem, & ign. verb. op. ins. se in antiq. ph. l. v. de. tur: huius sentẽtiæ, &c.

* 15

d L. aduena quidam

Persarum quidem rege magno potes dicere, beatusne sit? an ego possum, cùm ignorem, quam sit bonus? Quid? tu in eo sitam vitã beatã putas? Ita prorsus existimo, bonos, beatos: improbos, miseros. miser ergo Archelaus? certè, si iniustus. Videtúrne omnẽ hic beatã vitãin vna virtute ponere? quid verò in epitaphito? quo modo idem? [b] Nam cui viro, inquit, ex se ipso apta sunt omnia, quæ ad beatè viuendum [c] ferunt, nec suspensa aliorum aut bono casu, aut contrario pendêre ex alterius euentis, & errare coguntur: huic optimẽ viuendi ratio cõparata est. Hic est ille moderatus, hic fortis, hic sapiens, hic, & nascentibus, & cadentibus cùm reliquis commodis, tum maximè liberis, parebit, & obediet præcepto illi veteri. [d] Neque enim lætabitur vmquam, neque mærebit nimis, quòd semper in seipso omnem spem reponet sui.

Ex hoc igitur Platonis quasi quodam sancto, augustoq; fonte nostra omnis manabit oratio. vnde igitur rectiùs ordiri possumus, quam à communi parente natura? quæ, quidquid genuit, non modò animal, sed etiam quod ita esset ortum è terra, vt stirpibus suis niteretur, in suo quodque genere perfectum esse voluit. Itaq; & arbores, & vites, & ea, quæ sunt humiliora, neque se tollere à terra altiùs possunt: alia semper virent: alia hieme nudata, verno tempore tepefacta frondescunt: neque est vllum, quod non ita vigeat interiore quodam motu, [e] *& suis quoque seminibus inclusis, vt aut flores, aut fruges fundat, aut bacas, omniáque in omnibus, quantum in ipsis sit, nulla vi impediente, perfecta sint. Faciliùs vero etiam in bestijs, quod his sensus à natura est datus, vis ipsius naturæ perspici potest. Namque alias bestias nanteis, aquarum incolas esse voluit: alias, volucreis, cælo frui libero: serpenteis quasdam: quasdã esse gradienteis. earũ ipsarũ partim solivagas, partim cõ-*

a οὐ γὰρ πώποτε συγγέγονα τῷ ἀνδρί.

b ὅτῳ γὰρ ἀνδρὶ ἑαυτὸν ἀνήρτηται πάντα τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν φέροντα, &c.

c O.V.C. conferunt,

d οὔτε γὰρ χαίρων, οὔτε λυπούμενος ἄγαν φανήσεται, διὰ τὸ αὑτῷ ἀεὶ πεποιθέναι.

e L. & suis in quoque seminib. inclusis, & ita O.V.C.

gradienteis. earum ipsarum partim soliuagas, partim congregatas: immaneis alias, quasdam autem cicures: nõnullas abditas, terraq́; tectas. atque earum quaque suum tenens munus, cùm in disparis animantis vitam trãsire nõ possit, manet in lege naturæ. & vt bestiis aliud alij præcipui à natura datũ est, quod suum quæq; retinet, nec discedit ab eo: sic homini multo quiddam præstantius: etsi præstantia debent ea dici, quæ habent aliquam comparationem. Humanus autem animus, decerptus ex mẽte diuina, cum alio nullo, nisi cum ipso deo, si hoc fas est dictu, comparari potest. Hic igitur, si est excultus, & si eius acies ita curata est, vt ne cæcetur erroribus: fit perfecta mẽs, id est, absoluta ratio: quæ est idem, quod virtus. Et, si omne beatum est cui nihil deest, & quod in suo genere expletũ, atq; cumulatum est, idq́; virtutis est proprium: certè omnes virtutis cõpotes, beati sunt. Et hoc quidẽ mihi cũ Bruto conuenit, item cum Aristotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone. Sed mihi videtur etiã beatissimi. quid enim deest ad beatè viuẽdum ei, qui confidit suis bonis? aut, qui diffidit, beatus esse qui potest? At diffidat necesse est, qui bona diuidit [a] tripartitò. Qui enim poterit aut corporis [b] firmitate, aut fortunæ stabilitate confidere? atqui, nisi stabili, & fixo permanente bono, beatus esse nemo potest. [c] *Quid igitur eiusmodi istorum est?* [d] *vt mihi illud Laconis dictum in hos cadere videatur: qui glorianti cuidam mercatori, quòd multas naueis in omnem oram maritimam dimisisset, Nõ sanè optabilis,* [e] *ista quidem est, inquit, rudẽtibus apta fortuna. An dubium est, quin nihil sit habendum in eo genere,* * [f] *quod vita beata complectitur, si id possit amitti? nihil enim* [g] *inueterascere, nihil extingui, nihil cadere debet eorum, in quibus vita beata consistit. nam qui timebit,*

a q.v.c. tripertitò.
b fort. firmitati, aut fortunæ stabilitati conf.
* 16
c q.v.c. Quid ergo eiusmodi, &c.
d πρὸς τὸν μακαρίζοντα λάμπιν τὸν αἰγινήτην διότι ἐδόκει πλουσιώτερος εἶναι, ναυκλήρια πολλὰ ἔχων, Λάκων ἔφη, οὐ προσέχω εὐδαιμονίᾳ ἐκ σχοινίων ἀνηρτημένῃ.
e v.c. quidẽ ista, inquit,
* 17
f o.v.c. quo vita beata cõplectitur,
g al. interarescere,

timebit, ne quid ex his deperdat, beatus esse non poterit. volumus enim, eum, qui beatus sit, tutũ esse, inexpugnabilem, sæptum, atq; munitum, non vt paruo metu præditus sit, sed vt nullo. Vt enim innocens is dicitur, non qui leuiter nocet, sed qui nihil nocet: sic[a] sine metu is habendus est, nõ qui paruum metuit, [b] sed qui omnino metu vacat. quæ est enim alia fortitudo, nisi animi affectio cum in adeundo periculo, & in labore, ac dolore patiens, tum procul ab omni metu? Atq; hæc certè non ita se haberẽt, nisi omne bonum in vna honestate consisteret. Qui autem illam maximè optatam, & expetitam securitatem (securitatem autem nunc appello, [c] vacuitatem ægritudinis, in qua vita beata posita est) habere quisquam potest, cur aut adsit, aut adesse possit multitudo malorum? qui autẽ poterit esse celsus, & erectus, & ea, quæ homini accidere possint, omnia parua ducẽs, qualẽ sapientẽ esse volumus, [d] nisi omnia sibi in se posita esse censebit? an Lacedæmonij Philippo minitanti per litteras, se omnia, quæ conarentur, prohibiturum, quæsiuerunt, num se esset etiã mori prohibiturus: vir is, quem quærimus, non multo facilius tali animo reperietur, quàm ciuitas vniuersa? quid ad hanc fortitudinem, de qua loquimur, tẽperãtia adiuncta, quæ sit moderatrix omnium commotionum? quid potest ad beatè viuendum deesse ei, quem fortitudo ab ægritudine, & à metu vindicet: tẽperantia tum à libidine auocet, tum insolenti alacritate gestire non sinat? Hæc efficere virtutem ostenderem, nisi superioribus diebus essent explicata. Atqui cum perturbationes animi, miserã: sedationes autẽ, vitam efficiãt beatam duplexq; ratio perturbationis sit, quòd ægritudo, & metus, in malis opinatis: in bonorum autem errore, lætitia gestiens, libidoq; versentur: cùm

a ἀ[illegible]

b fort. [illegible] qui [illegible] metu vacat.

c ἀλυπίαν

d v. c. nisi omnia in se posita censebit?

hæc omnia cum consilio, & ratione pugnent: his tu tā grauibus cõcitationibus, tamq́; ipsis inter se dissentiētibus, atque distractis, quem vacuum, solutum, liberum videris, hunc dubitabis beatum dicere? atqui sapiens semper ita affectus est. semper igitur sapiens beatus est. atq́; etiam omne bonum, lætabile est: quod autem lætabile, id prædicandum, & præ se ferendum: quod tale autem, id etiam gloriosum: si verò gloriosum, certè laudabile: quod autem laudabile, profectò etiam honestum: quod bonum igitur, id honestum. At quæ isti bona numerāt, ne ipsi quidem honesta [a]dicunt. solum igitur bonum, quod honestum. ex quo efficitur, [b] honestate vna vitam contineri beatam. Nō sunt igitur ea bona dicēda, nec habenda, quibus abundantem licet esse miserrimum. An dubitas, quin præstans valetudine, [c] viribus, forma, acerrimis, integerrimísque sensibus. adde etiam, si libet, pernicitatem, & velocitatem, da diuitias, honores, imperia, opes, gloriam: si fuerit is, qui hæc habet, iniustus, imtemperans, timidus, hebeti ingenio, atque nullo: dubitabísne eū miserū dicere? qualia igitur ista bona sunt, quæ qui habeat, miserrimus esse possit? videamus, ne V T *aceruus ex sui generis granis, sic beata vita ex sui similibus partibus effici debeat. Quod si ita est: ex bonis, quæ sola honesta sunt: efficiendum est beatum. ea mixta ex dissimilibus si erunt: honestum ex his effici nihil poterit. quo detracto quid poterit beatum intelligi? etenim quidquid est, quod bonum sit, id expetendum est: quod autem expetendum, id certè approbandum: quòd verò approbaris, id gratum, acceptumq́; habendum. ergo etiam dignitas ei tribuenda est. quod si ita est: laudabile sit necesse est. bonum igitur omne laudabile. ex quo efficitur, vt, quod sit honestum*

a q.v.c. dicant.
b q.v.c. honestatem vnam vitam continere beatem. non plac.
c v.c. valitudine,

nestum, id sit solum bonum. Quod ni ita tenebimus, multa erunt, quæ nobis bona dicēda sint. Omitto diuitias: quas cùm quiuis, quamuis indignus, habere possit, in bonis non numero. quod enim est bonum, id non quiuis habere potest. Omitto nobilitatem, famamq́; popularem stultorum, improborumq́; consensu excitatam. Hæc, quæ sunt minima, tamen bona dicantur necesse est: candiduli dentes, venusti oculi, color suauis, & ea, quæ Euryclia laudat Vlyssi pedes abluens, lenitudo [a] orationis, mollitudo corporis. ea si bona dicemus [b], quid erit in Philosophi grauitate, quàm in vulgi opinione, stultorumq́; turba, quod dicatur aut grauius, aut grandius? At enim eadem Stoici præcipua, [c] vel producta dicunt, quæ bona isti. Dicunt [d] illi quidem: sed his vitam beatam compleri negant: hi autem sine iis esse nullam putant: aut, si sit beata, beatissimam certè negant. Nos autem volumus beatissimam: idq́; nobis Socratica illa conclusione confirmatur. Sic enim princeps ille Philosophiæ disserebat: Qualis cuiusque animi affectus esset, talem esse hominem, qualis autem ipse homo esset, talem eius esse orationem: orationi autem facta similia, factis vitam. Affectus autem animi in bono viro laudabilis. & vita igitur laudabilis, boni viri. honesta ergo, quoniam laudabilis. ex quibus, bonorum beatam vitam esse cōcluditur. Etenim, proh deorum, atque hominum fidem, parúmne cognitum est superioribus nostris disputationibus, an delectationis, & otij consumendi causa, locuti sumus, sapientem ab omni concitatione animi, quam perturbationem voco, semper vacare? semper in animo eius esse placidissimam pacem? vir igitur temperatus, constans, sine metu, sine ægritudine, sine alacritate vlla, sine libidine, nónne beatus? at semper sapiens talis:

a citatur à Nonio cap. 1. in lenitudine 486*

b v. c. ducemus & ita L.

c προηγμένα.*

d al. illi quidem sine iis vitā beatam compleri.*

semper igitur beatus. Iam verò qui potest vir bonus non ad id, quod laudabile sit, omnia referre, quæ agit, quæq; sentit? refert autem omnia ad beatè viuendum. beata igitur vita laudabilis. nec quidquam sine virtute laudabile. beata igitur vita virtute conficitur. Atque hoc sic etiam concluditur. Nec in misera vita quidquam est prædicabile, aut gloriandum: nec in ea, quæ nec misera sit, nec beata. Et est in aliqua vita prædicabile aliquid, & gloriandum, ac præ se ferendum: vt Epaminondas,

Consiliis nostris laus est attonsa Laconum:

vt Africanus,

A sole exoriente, supra Mæoti paludes,
Nemo est, qui factis me æqui parare [a] queat.

a al. æquiperare.

Quòd [b] si beata vita: glorianda, & prædicanda, & præ se ferenda est: nihil est enim aliud, quod prædicandum, & præ se ferendum sit. Quibus positis, intelligis quid sequatur: & quidẽ, nisi ea vita beata est, quæ est eadem honesta: sit aliud necesse est melius vita beata. quod enim erit honestum, certè fatebũtur esse melius. ita erit beata vita melius aliquid: quo quid potest dici peruersius? quid? cùm fatẽtur satis magnũ vim esse in vitiis ad miseram vitam, [c] nonne fatendum est, eãdem vim in virtute esse ad beatã vitam? cõtrariorum enim contraria sunt cõsequẽtia. Quo loco quæro, quã vim habeat libra [d] illa Critolai, qui cùm in alterã lãcem animi bona imponat, in alterã corporis, & externa: tãtum propendere illam boni lancem putet, vt terram, & maria deprimat. Quid igitur aut hũc prohibet, aut etiam Xenocratẽ illũ, grauissimum Philosophorum, exaggerantem tantopere virtutem, & extenuantem cetera, & [e] abiicientem, in virtute non beatã modò vitam, sed etiam beatissimã ponere? quod quidem

b ⁊ Quòd si est: sola beata vita glorianda, & præd. &c.

c fort. nónne fatẽdum eis est,

d adde vlt. de finibus inf.

e v.c. & abiicientem,

dem nisi[a] sit, virtutum interitus consequetur. nam in quem cadit ægritudo, in eundem metum cadere necesse est. est enim metus futuræ ægritudinis sollicita exspectatio. In quem autem metus, in eundem formido, timiditas, pauor, ignauia. Ergo vt idem vincatur interdum necesse est, nec putet ad se præceptum illud [b] Atrei pertinere.

Proinde ita parent se in vita, vt vinci nesciant. Hic autem vincetur, vt dixi: nec modò vincetur, sed etiam seruiet. At nos virtutem semper liberam volumus, semper inuictam. Quæ nisi sunt, sublata virtus est. Atqui si in virtute satis est præsidij ad bene viuendum, satis est etiam ad beatè. satis est enim certè in virtute, vt fortiter viuamus. si[c] fortiter, etiam vt magno animo, & quidē vt nulla re vmquam terreamur, semperq́ simus inuicti. Sequitur, vt nihil pœniteat, nihil desit, nihil obstet. Ergo omnia profluenter absolutè, prosperè. igitur beatè. Satis autem ad fortiter viuendū virtus potest. satis ergo etiam ad beatè. Etenim vt stultitia, etsi adepta est quod concupiuit, numquā se tamen satis consecutam putat: sic sapientia semper eo cōtenta est, quod adest, neq; eam vmquā sui pœnitet. Similémne putas C. Lælij vnum consulatum fuisse, & eum quidem cum repulsa? (sed[d] cùm sapiens, & bonus vir, qualis ille fuit, suffragijs præteritur, non populus à bono consule potiùs, quàm ille à vano populo repulsam fert) sed tamen vtrum malles, te, si[e] potestas esset, semel, vt Lælium consulem, an, vt Cinnam, quater? non dubito tu quid responsurus sis. Itaque video, cui committam. Nō quemuis hoc idem interrogarem. responderet enim alius fortasse se non modò quattuor consulatus vni anteponere: sed vnum diem Cinnæ, multorum, & clarorum virorum

a q.v.c. nisi sit,

b al. illud antiquum pertinere.*

c L. si vt fortiter,

d L. etsi cùm sapiens, & b.

e vide Victorium 12. Variar. 10.

totis ætatibus. Lælius si digito quem attigisset, pœnas dedisset. at Cinna, collegæ sui, consulis [a] *Cn. Octauij, præcidi caput iussit, P. Crassi, L. Cæsaris nobilissimorum hominum: quorum virtus fuerat domi militiæq́; cognita, M. Antonij omnium eloquentissimi, quos ego audierim, C. Cæsaris, in quo mihi videtur fuisse specimen* [b] *humanitatis, salis, suauitatis, lepôris. Beatúsne igitur, qui hos interfecit? mihi contrà non solùm eò videtur miser, quòd ea fecit, sed etiã quòd ita se gessit, vt ea facere ei liceret. Etsi peccare nemini licet. sed sermonis errore labimur. id enim licere dicimus, quod cuique conceditur. Vtrùm tandem beatior C. Marius, tum cùm Cimbricæ victoriæ gloriam cum collega Catulo communicauit, penè altero Lælio, (nam hunc illi duco simillimum) an cùm ciuili bello victor, iratus, necessarijs Catuli deprecantibus non semel respondit, sed sæpe, Moriatur* [c]*? in quo beatior ille, qui huic nefariæ voci paruit, quàm is, qui tam sceleratè imperauit. nam cùm accipere, quàm facere præstat iniuriam: tum morti iam ipsi* [d] *aduentanti paullulum procedere obuiam, quod fecit Catulus, quàm, quod Marius, talis viri interitu sex suos obruere consulatus, & cõtaminare extremum tempus ætatis. Duo de quadraginta* [e] *annos tyrannus Syracusanorum fuit Dionysius, cùm V. & xx. natus annos dominatum occupasset. Qua pulcritudine vrbem, quibus autem opibus præditam, seruitute oppressam tenuit ciuitatem? Atqui de hoc homine à bonis auctoribus sic scriptum accepimus, summam fuisse eius in victu temperantiam, in* [f] *rebusq́; gerendis virũ acrem, & industrium, eundem tamen maleficum* [g] *natura, & iniustum. Ex quo omnibus, bene veritatem intuentibus, videri necesse est miserrimum. ea enim ipsa, quæ concupierat, ne tũ quidem,*

a vox consulis, fortasse delenda, vt foris profecta.

b δεῖγμα.

c adde 9. Valer. 12. Plutarchũ, Mar. Appianum 1. ciuil. Velleium, Florum.*

d a prouocabulum ipsi, non comparet in v.c. neque agnoscit L.

e Idem 3 de Natura deorum.*

f fort. eumq; in rebus gerendis virum acr.

g κακοῦργον φύσει, καὶ ἄδικον.

quidem, cùm omnia se posse censebat, consequebatur. Qui cùm esset bonis parentibus atque honesto loco natus (etsi[a] id quidem alius alio modo tradit[b]) abũdaretq́; & [c] æqualium familiaritatibus, & consuetudine propinquorũ: haberet etiam more Græciæ quosdã adolescenteis amore coniunctos: credebat eorũ nemini. sed[d] ijs, quos ex familijs locupletũ [e] seruos delegerat, quibus nomẽ seruitutis ipse detraxerat, & quibusdam conuenis, & [f] feris barbaris, corporis custodiam committebat. Ita propter iniustam dominatus cupiditatem in [g] carcerem quodammodo ipse se incluserat. Quinetiam, ne [h] tonsori collum cõmitteret, tondere filias suas docuit. Ita sordido, ancillariq́; artificio regiæ virgines, vt tonstriculæ, tondebant barbam, & capillum patris. Et tamen ab ijs ipsis, cùm iam essent adultæ, ferrum remouit, instituitq́; vt [i] candentibus iuglandium putaminibus barbam sibi, & capillum adurerent. Cumq́; duas vxores haberet, Aristomachen [k], ciuem suam, Doridẽ autẽ Locrensem, sic noctu ad eas ventitabat, vt omnia specularetur, & perscrutaretur antè. Et, cùm fossam latã cubiculari lecto circumdedisset, eiusq́; fossæ transitum ponticulo ligneo coniunxisset: eum ipsum, cùm fores cubiculi clauserãt, detorquebat. Idemq́;, cùm in cõmunibus suggestis cõsistere non auderet, concionari ex turri alta solebat. Atq; is cùm pila ludere vellet (studiosè enim id factitabat) tunicamq́; poneret, adolescentulo, quem amabat, tradidisse gladium dicitur. Hic cùm quidam familiaris iocans dixisset: Huic quidẽ certè vitã tuam committis: arrisissetq́; adolescẽs: vtrumq́; iussit interfici: alterum, quia viam demonstrauisset interimendi sui: alterum, quia id dictum risu approbauisset. Atque eo facto sic doluit, vt nihil grauiùs tulerit in vita. quẽ

a Is quem Isocrates libro ad Philippum, vti tenui familia natum, scribit. *
b q.v.c. tradidit)
c & copulationem, non habent pleriq; veteres cod.
d id familiare tyrannis scribit Plato 8 de repub.*
e v.c. locupletium ser.
f fort. & ferè barbaris.
g Idem cõmune est tyrannis 3 Plato 8. de Republica *
h Idem Valerius 9. c. 13.*
i Idem 2. offic.*
k q.v.c. Aristomacham

enim vehementer amaret[a], *occiderat. Sic diſtrahuntur in contrarias. parteis importentium cupiditates. Cùm huic obſecutus ſis, illi eſt repugnãdum. Quamquam hic quidem tyrannus ipſe indicauit*[b], *quàm eſſet beatus. Nã cùm quidam ex eius aſſentatoribus Damocles*[c], *commemoraret in ſermone copias eius, opes, maieſtatem dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum: negarétque vmquam beatiorem quemquam fuiſſe: Viſne igitur, inquit, ô Damocle quoniam hæc te vita delectat, ipſe eandem degustare, & fortunam experiri meam? Cùm ſe ille cupere dixiſſet, collocari iuſſit hominem in aureo lecto, ſtrato*[d] *pulcherrimo textili ſtragulo, magnificis operibus picto: abacoſq; compluréis ornauit argento auroq; cælato. Tum ad menſam eximia forma pueros delectos iuſſit conſiſtere, eoſq; ad nutum illius intuenteis diligenter miniſtrare. Aderant vnguenta, coronæ: incendebatur odores: menſæ conquiſitiſſimis epulis exſtruebantur*[e]. *Fortunatus ſibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium è lacunari ſeta equina appenſum*[f], *demitti iuſſit, vt impendêret illius beati ceruicibus. Itaq; nec pulchros illos adminiſtratores*[g] *adſpiciebat, nec plenum artis argentum: nec manum*[h] *porrigebat in menſam: iam ipſæ defluebant coronæ: denique exorauit tyrannum, vt abire liceret, quòd iam beatus nollet eſſe. Satíſne videtur declaraſſe Dionyſius, nihil eſſe ei beatum, cui ſemper aliquis terror impendeat? Atqui ei ne integrum quidem erat, vt ad iuſtitiam remigraret, ciuibuſq; libertatem, & iura redderet. iis enim ſe adoleſcẽs improuida ætate irretierat erratis, eaq; commiſerat, vt ſaluus eſſe non poſſet, ſi ſanus eſſe cœpiſſet. Quantopere verò amicitias deſideraret, quarum infidelitatem extimeſcebat, declarauit*

in

a v.c. amarat & ita L.

b al. iudicauit,

c Dimocles dicitur ab Acrone & Porphyrione 3. odar. Horat. 1. vbi hic Damocles ab Horatio deſcribitur. adde Perſiũ ſatyr. 3.*

d L. ſtrato pulcherrimo textili ſtrag.

e q.v.c. conſtruebantur, non pl.

f q.v.c. aptũ & ita L. ex veteri ſcripturæ actum*

g v.c miniſtratores

h vide ad hunc locum Victorium 2. Variarũ 20. & 3. de natura, infrà.*

in Pythagoreis duobus illis: quorum cùm alterum vadem mortis accepisset: alter, vt vadem suum liberaret, præstò fuisset ad[a] horam mortis destinatam: Vtinam ego, inquit, tertius, vobis amicus adscriberer. Quàm huic erat miserum, carere consuetudine amicorum, societate victus, sermone omnino familiari, homini præsertim docto à puero, & artib. ingenuis erudito. Musicorum verò perstudiosum accepimus, poetā etiam tragicum: quàm bonum, nihil ad rem. in hoc enim genere nescio quo pacto magis, quàm in aliis suum cuique pulchrum est. adhuc neminem[b] cognoui poëtam (& mihi fuit cum Aquino[c] amicitia) qui sibi non optimus videretur. Sic se res habet. Te tua, me delectant mea. Sed, vt ad Dionysium redeamus: omni cultu, & victu humano carebat: viuebat cum fugitiuis, cum facinorosis, cum barbaris: neminem, qui aut libertate dignus esset, aut vellet omnino liber esse, sibi amicum arbitrabatur. Non[d] ergo iam cum huius vita, qua tetrius, miserius, detestabilius excogitare nihil possum, Platonis, aut Architæ vitam cōparabo, doctorū hominum, & planè sapientium. Ex eadē vrbe humilē homunculū, à puluere, & radio excitabo, qui multis annis pòst fuit, Archimedē[e] Cuius ego quæstor ignoratum ab Syracusanis, cùm esse omnino negarent, septū vndiq; & vestitū veprib. & dumetis, indagaui sepulcrum. tenebam enim quosdam senariolos, quos in eius monumento esse inscriptos acceperā: qui declarabant, in summo sepulcro sphæram esse positā cum cylindro. Ego autē, cùm omnia collustrarē oculis (est enim ad portas Agragianas[f] magna frequētia sepulcrorū) animaduerti columellā nō multùm è dumis eminētē: in qua inerat sphæræ figura, & cylindri. Atq; ego statim Syracusanis (erant autē principes mecū) dixi, me illud

a L. ad horā morti destinatam:

b Idem Cicero 13. ad Atticum & Aristoteles 4. Ethic.*

c al. aliquibus *

d q.v.c. Non ego iam cum

e Hanc de Archimede narrationē è longinquo repetit Cicero, vt & Salustius in Iugurthino, narrationē de Philenorum aris. vide Victoriū 10. Variarū 23.*

f L. Acragas. nas. al Agrigentinas. al. Achradinas*

ipsum arbitrari esse, quod quærerẽ. Immissi cum falcibus multi purgarunt, & aperuerunt locum. Quò cùm patefactus esset aditus, ad aduersam basim accessimus. apparebat epigramma exesis posterioribus partibus versiculorum, dimidiatis ferè. Ita nobilissima Græciæ ciuitas, quondam verò etiam doctissima, sui ciuis vnius acutissimi monumẽtum ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset. Sed redeat vnde aberrauit oratio. Quis est enim omnium, qui modò cum musis, id est, cum humanitate, & cum doctrina habeat aliquod commercium, qui [a] se non hunc mathematicum malit, quàm illum tyrannum? Si vitæ modum, actionemq́; quærimus: alterius mens rationibus agitandis, exquirendisq́; alebatur, cum oblectatione solertiæ: qui est vnus suauissimus pastus animorum: alterius cæde & iniuriis, cum & diurno, & nocturno metu. Age, confer Democritum, Pythagoram, Anaxagoram. quæ regna, quas opes studiis eorum, & delectationibus antepones? Etenim quæ pars optima est in homine, in ea situm esse necesse est illud, quod quæris, omnium optimum. Quid est autem in homine, sagaci ac bona mente melius? eius bono fruendum est igitur, si beati esse volumus. bonum autem mentis, est virtus. ergo hac beatam vitam cõtineri necesse est. Hinc omnia, quæ pulchra, honesta, præclara sunt, vt suprà dixi: sed dicendum illud idem paullò vberiùs videtur: plena gaudiorum sunt. ex perpetuis autem, plenisq́; gaudiis cùm perspicuum sit vitam beatam exsistere, sequitur vt ea exsistat ex honestate. Sed, ne verbis solùm attingamus ea, quæ volumus ostendere, proponẽda quædam quasi mouentia sunt, quæ nos magis ad cognitionem, intelligentiamq́; conuertant. Sumatur enim nobis quidam præstans vir optimis artibus, isq́;

animo

[a] qui se non hunc esse m.

animo parumper, & cogitatione fingatur. Primùm ingenio eximio sit, necesse est. tardis enim mentibus virtus non facilè committitur[a]: deinde ad[b] inuestigandum veritatem studio incitato. Ex quo triplex ille animi fœtus exsistit: vnus in cognitione rerum positus, & in explicatione naturæ: alter in descriptione expetendarum, fugiendarúmve rerũ: tertius in iudicando, quid cuique rei sit consequens, quid repugnans: in quo inest omnis tum subtilitas disserendi, tum veritas iudicandi. Quo tandem igitur gaudio affici necesse est sapientis animum, cum his habitantem, pernoctantemq́ curis? &[c], cùm totius mundi motus, conuersionesq́ pespexerit, sideraq́ viderit innumerabilia cælo inhærentia, cum eius ipsius motu congruere certis infixa sedibus? septem alia suos quæque tenere cursus, multùm inter se aut altitudine, aut humilitate distãtia, quorũ vagi motus rata tamen, & certa sui cursus spatia definiant? Horum nimirum adspectus impulit illos veteres, & admonuit, vt plura quærerẽt. Inde est indagatio nata initiorum, & tamquam seminum, vnde essent omnia orta, generata, concreta: quæq́ cuiusq́ generis vel inanimi, vel[d] animati, vel muti, vel loquentis origo, quæ vita, quis interitus, quæq́ ex alio in aliud vicissitudo, atque mutatio: vnde terra, & quibus librata ponderibus, quibus cauernis maria sustineantur[e]: in[f] qua omnia delata grauitate mediũ mundi locum semper expetant, qui est idem infimus in rotũdo. Hæc tractãti animo, & nocteis, & dies cogitãti, exsistit illa à deo Delphis præcepta cognitio, vt ipsa se mens vitiis[g] exutam, cognoscat, coniunctamq́ cum diuina mẽte se sentiat, ex quo insatiabili gaudio cõpleatur. ipsa enim cogitatio de vi, & natura deorũ, studiũ incendit illius æternitatis imitandæ, neq́ se in breuitate

a v.c. comitatur. & ita L. ἕπεται.
b L. ad inuestigandam veritatem, &c. & ita v.c.
c v.c. vt cùm totius mundi motus.
d q.v.c. vel animantis.
e v.c. sustineat: & ita L
f L. in quam
g hę duę voces, vitijs exutam, in v.c. non comparent, nec eas agnoscit L.

vitæ collocatam putat, cùm rerũ causas alias ex alijs aptas, & necessitate nexas videt. Quibus ab æterno tẽpore fluentibus in æternum, ratio tamen, mensq; moderatur. Hæc ille intuens, atque suspiciens, vel potiùs omneis parteis, orasq; circumspiciens, quanta rursus animi tranquillitate humana, & citeriora considerat? hinc illa cognitio virtutis exsistit: efflorescunt genera, partesq; virtutum: inuenitur, quid sit, quod natura spectet [a] extremum in bonis, quod in malis vltimũ, quo referenda sint officia, quæ degendæ ætatis ratio deligenda. Quib. & talibus rebus exquisitis, hoc vel maximè efficitur, quod hac disputatione agitamus, vt virtus ad beatè viuendum sit se ipsa contenta. Sequitur tertia, quæ per omneis parteis sapientiæ manat, & funditur, quæ rem definit, genera dispartit [b], sequentia adiungit, perfecta concludit, vera & falsa dijudicat, disserendi ratio, & scientia. Ex qua cùm summa vtilitas exsistit ad res ponderãdas, tũ maximè ingenua delectatio, & digna sapientia [c]. Sed hæc otij. Transeat idem iste sapiens ad rempub. tuendam. quid eo possit esse præstantius, cùm [d] cõtineri prudentia vtilitatẽ ciuium cernat, iustitia nihil in suam domũ inde deriuet, reliquis vtatur tot, tamq; varijs virtutibus? adiunge fructũ amicitiarum: in quo à doctis positũ est cùm consilium omnis vitæ, consentiens, & pæne conspirans, tũ summa iucunditas è quotidiano cultu, atq; victu. Quid hæc tãdem vita desiderat, quo sit beatior? cur [e] rei refertæ tot, tantisq; gaudijs, fortuna ipsa cedat necesse est. Quòd si gaudere talibus bonis animi, id est, virtutib. beatum est, omnesq; sapientes ijs gaudijs perfruuntur: omneis eos confiteri beatos esse necesse est. A. Etiámne in cruciatu, atque tormentis? M. An tu me in viola putas [f] aut in [g] rosa dicere? an Epicuro, qui tantũmodò induit

a q. v. c. exspectet non pl.

b v.c. dispertit, & ita L.

c al. sapiente.*

d L. cùm prudentia vtilitatem: &c. & ita q. v. c.

e L. cui rei refertæ tot, &c.

f sic aliquot è nostris v.c. alij putabas, & ita L.

g sic in rosa potare dixit 2. de finibus. & Horat in rosa perfundere liquidis odoribus.*

induit personã philosophi, & sibi ipse hoc nomẽ inscripsit, dicere licebit: quod quidem, vt habet se res, me tamen plaudente dicit, nullum sapienti esse tempus, etsi vratur [a], torqueatur, secetur, quin possit exclamare, Quàm pro nihilo puto? cùm præsertim omne malũ dolore definiat, bonũ voluptate: hæc nostra honesta, turpia irrideat, dicatq́; nos in vocibus occupatos, inaneis sonos fundere, neque quidquam ad nos pertinere, nisi quod aut leue, aut asperũ in corpore sentiatur. Huic ergo, vt dixi, non multum differenti à iudicio ferarũ, obliuisci licebit sui? & tum fortunam contemnere, cùm sit omne & bonum eius, & malum in potestate fortunæ: tum dicere, se beatum in summo cruciatu, atq; tormentis, cùm constituerit non modò summũ malum esse dolorem, sed etiam solum? Hæc verò illa sibi remedia comparauit ad tolerandum dolorẽ, firmitatẽ animi, turpitudinis verecundiam, exercitationẽ, consuetudinemq́; patiendi, præcepta fortitudinis, duritiã [b] virilem: sed vna se dicit recordatione acquiescere præteritarum voluptatũ: vt si quis æstuans, cùm vim caloris nõ facilè patiatur, recordari velit, se aliquãdo in Arpinati nostro gelidis fluminib. circumfusum fuisse. non enim video, quo modo sedare possint mala præsentia præteritæ voluptates. Sed cùm is dicat semper beatum esse sapientẽ: cui dicere hoc, sibi constare vellet, non liceret: quidnam faciendum est iis, qui nihil expetendum, nihil in bonis ducendum, quod honestate careat, existimant: me quidem auctore etiam Peripatetici, veteresq́; Academici balbutire [c] desinant aliquando [d], aperteq́; & clara voce audeant dicere beatam vitam in Phalaridis taurum descensuram. Sint enim tria genera bonorum, vt iam à [e] laqueis Stoicorum, quibus vsum me pluribus, quàm soleo,

a verba gladiatoria & auctoratorũ, vri, torqueri, secari, vel vri, cædi occidi. Seneca 5. epist. 37. & 13. epist. 39. dixi ad l. vlt. ff. de muneribus.*

b al. duritiem non pl.

c Nonius c. 2. in Balbutire 92.*

d al. aliquãdo desinant ita Nonius d loco.*

e [illegible]

intelligo, recedamus: sint sanè illa genera bonorum, dũ corporis, & externa iaceant humi, & tantummodò, quia sumenda sunt, appellentur bona: alia autem diuina illa, longè, lateq; se pandant, cælumq; cõtingant[a], vt, ea qui adeptus sit, cur eum beatum modò, & non beatissimum etiam dixerim? dolorem verò sapiens extimescet? is enim huic maximæ sententiæ repugnat. Nam contra mortem nostram, atque mostrorum, contraq; ægritudinem, & reliquas animi perturbationes satis esse videmur superiorum dierum disputationib. armati, & parati. dolor esse videtur acerrimus virtuti aduersarius. is ardenteis faceis intentat: is fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam se debilitaturum[b] minatur. Huic igitur succumbet virtus? huic beata sapientis, & constantis viri vita cedet? quàm turpe! ô dij boni. Pueri Spartiatæ non ingemiscunt verberum dolore laniati. Adolescentium greges, Lacedæmone[c] vidimus ipsi incredibili contentione certãteis pugnis, calcibus, vnguibus, morsu denique vt exanimarentur, priusquam se victos faterentur. Quæ barbaria India vastior, aut agrestior? in[d] ea tamen gente primùm ij, qui sapientes habentur, nudi ætatem agunt, & Caucasi niueis, hiemalemq; vim perferunt sine dolore: cumq; ad flammam se applicuerint[e], sine gemitu aduruntur. Mulieres[f] verò in India, cùm est cuiusque earum vir mortuus, in certamen, iudiciumq; veniunt, quam plurimùm ille dilexerit. plures.n. singulis solent esse nuptæ. Quæ est victrix, ea læta, prosequentibus suis, vnà cum viro in rogum imponitur: illa victa, mæsta discedit. Numquam naturã mos vinceret. est enim ea semper inuicta. Sed nos vmbris, deliciis, otio, languore, desidia animum infecimus: opinionibus, maloq; more delinitum[g] molliuimus.

Ægyptio-

a L. contingant: ea qui adeptus sit.

b al. debellaturum, non pl.

c fuit & apud Lacedæmonios διαμαστίγωσις libro 2 Tusculana supra.*

d Idem 3. Valer. 3 7. P. in 2. Philostrat. Appoll. de Brachmanu.*

e q.v.c. aplicauerunt.

f Idem Valerius 2.c.6.*

g al. delenium

Ægyptiorum morem quis ignorat? quorum imbutæ mentes prauitatis [a] erroribus, quamuis carnificinam prius subierint, quàm ibim [b], aut aspidem [c], aut felem, aut canem, aut crocodilum violent: quorum etiam si imprudentes quippiam fecerint, pœnam nullam recusent. De hominibus loquor. quid [d] bestiæ? nónne frigus, non famem, non montiuagos, atque siluestreis [e] cursus lustrationesque patiuntur? nónne pro suo partu ita propugnant, vt vulnera excipiant? nullos impetus, nullos ictus reformident? omitto, quæ perferant, quæque patiantur ambitiosi, honoris causa: laudis studiosi, gloriæ causa [f]: amore incensi, cupiditatis. plena vita exemplorum est. Sed adhibeat oratio modum, & redeat illuc, vnde deflexit. Dabit, dabit, inquam, se in tormẽta vita beata: nec iustitiam, temperantiam, in primisque fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam prosecuta, cùm tortoris os viderit, consistet: virtutibusque omnibus sine vllo animi terrore ad cruciatum profectis, resistet extra foreis (vt antè dixi) limenque carceris. quid enim ea fœdius, quid deformius, sola relicta, comitatu [g] pulcherrimo segregata? quod tamen fieri nullo pacto potest. nec enim virtutes sine beata vita cohærere possunt, nec illa sine virtutibus. Itaque eam tergiuersari non sinent, secumque rapient, ad quemcumque ipsæ dolorem, cruciatumque ducentur. sapientis est enim proprium, nihil, quod [h] pœnitere possit, facere, nihil inuitum: splendidè, constanter, grauiter, honestè omnia: nihil ita exspectare, quasi certò futurum: nihil, cùm acciderit, admirari, vt inopinatum, ac nouũ accidisse videatur: omnia ad suum arbitrium referre: suis stare iudiciis. Quo quid sit beatius, mihi certè in mentem venire non potest. Stoicorum quidem facilis conclusio est. Qui cùm finem bonorum esse

a fort. prauis erroribus.
b vide Iuuenalem Satyra 15. vide Diodorum 1 c. 8.*
c al. Apim. rectè Apis enim hos Aegyptiorum Deus.*
d L. quid? bestiæ nónne frigus, &c
e al. siluestri cursus, vt videatur hic locus sumptus ex vetere quodã poeta. sic Catullus libello de Atti, siluicultrix.*
f v.c. gratia: & ita L. Alij expungunt hanc particulã causa *
g fort. à comitatu.
h fort. cuiu pœnitere p

senserint, congruere naturæ, cumq; ea conuenienter viuere: cùm id sit in [a] sapiente situm non officio solùm, verùm etiam potestate, sequatur necesse est, vt, cuius in potestate summum bonum, in eiusdem vita beata sit. Ita fit semper vita beata sapientis. Habes, quæ fortissimè de beata vita dici putem, & , quo modo nunc est, nisi quid tu melius attuleris, etiam verissimè. A. Melius quidem afferre nihil possum: sed à te impetrare [b] libenter velim, nisi molestum sit, quoniam te nulla vincula impediunt vllius certæ disciplinæ, libasq; ex omnibus, quodcumque te maximè specie veritatis mouet: quod paullo antè Peripateticos, veteremq; Academiam hortari videbare, vt sine retractatione [c] liberè dicere auderent, sapienteis esse semper beatissimos, id velim audire, quemadmodum his putes consentaneum esse id dicere. multa enim à te contra istam sententiā dicta sunt, & Stoicorum ratione conclusa. M. Vtamur igitur libertate: qua nobis solis in Philosophia licet vti: quorum oratio nihil ipsa iudicat, sed habetur in omneis parteis, vt ab aliis ipsa possit per sese, nullius auctoritate adiuncta, iudicari. & quoniam videris hoc velle, vt, quæcumque dissentium Philosophorum sententia de finibus sit, tamen virtus satis habeat ad vitam beatam præsidij, quod [d] quidē Carneadem disputare solitum accepimus: sed is, vt contra Stoicos, quos studiosissimè semper refellebat, & contra quorum disciplinam ingenium eius exarserat: nos [e] illud quidem cum pace agemus. si enim Stoici fineis bonorum rectè posuerunt: confecta res est: necesse est semper beatum esse sapiētem. Sed quæramus vnamquamque reliquorum sententiam, si fieri potest, vt hoc præclarum quasi decretum beatæ vitæ possit omnium sentētiis, & disciplinis

a L. in sapiē-te situm nō

b q. v. c. impetrarim libenter, nisi mol.

c al. retractatione.

d [illegible] hoc *

e v. c. nos autem illud cū pace ag. Vrsin illius vel illorum. *

plinis conuenire. Sunt autem hæ de finibus, vt opinor, retentæ defensæq́ sententiæ: primùm simplices quattuor: Nihil[a] bonum, nisi honestum, vt Stoici: Nihil bonum, nisi voluptatem, vt Epicurus: Nihil bonũ nisi vacuitatem[b] doloris, vt Hieronymus: Nihil bonum, nisi naturæ primis bonis aut omnibus, aut maximis frui, vt Carneades contra Stoicos disserebat. Hæc igitur simplicia: illa mixta: Tria genera bonorum, maxima animi, secunda corporis, externa tertia, vt Peripatetici, nec multo veteres Academici secus. Voluptatem cum honestate Clitomachus[c], & Callipho copulauit. Indolentiam autẽ honestati Peripateticus Diodorus adiunxit. Hæ sunt sententiæ, quæ stabilitatis aliquid habeant. Nam Aristonis, Pyrrhonis, Herilli, nonnullorumq́ aliorum euanuerunt. Hi quid possint obtinere, videamus, omissis Stoicis: quorum satis videor defendisse sententiam. Et Peripateticorũ quidẽ explicata caussa est: præter Theophrastum, & si qui illum secuti, imbecilliùs horrent dolorẽ & reformidant. Reliquis quidem licet facere, quod ferè faciũt, vt grauitatem, dignitatémque virtutis exaggerent. Quã cùm ad celum extulerint, quod facere eloquentes homines copiosè solent: reliqua ex collatione facile est conterere, atque contemnere. nec enim licet iis, qui laudem cum dolore petendam esse dicunt, negare, eos esse beatos, qui illam adepti sunt. Quamquam enim sint[d] in quibusdam malis: tamẽ hoc nomẽ beati longè & latè patet. Nam VT quæstuosa mercatura fructuosa oratio dicitur, nõ si altera semper omni damno, altera omnis[e] tempestatis calamitate semper vacet[f] sed si multo maiori[g] ex parte exstet in vtraq́ felicitas: sic vita, nõ solùm si vndiq́ referta bonis est, sed si multo maiore, & grauiore ex parte bona

a Bonum esse dicebant Stoici, id quod honestum esset: Epicurus voluptatem: Hieronymus vacuitatem doloris: Carneades, frui primis naturæ bonis aut omnibus aut maximis: Clitomachus voluptatem cũ honestate: Diodorus indolẽtiam cum honestate.*

b al. nisi vacuitatem, vt Hieronymus vidi Victorium 1. Variar. 18.*

c v.c. Dinomachus, & ita L.

d v.c. sunt

e al. omni.*

f al. vacat.*

g v.c. maiore & ita L.

propēdent, beata rectè dici potest. Sequetur igitur horum ratione vel ad supplicium beata vita virtutem. cumque ea descendet in taurum, Aristotele, Xenocrate. Speusippo, Polemone auctoribus, nec eā minimis blandimentis corrupta deseret. eadem Calliphontis[a] *erit, Diodorique sententia: quorum vterque honestatem sic complectitur, vt omnia quæ sine ea sint, longè, & retrò ponenda censeat. Reliqui habere se videntur angustius: enatant*[b] *tamen: Epicurus, Hieronymus, & si qui sunt, qui disertum illum Carneadem curent defendere. nemo est enim, qui*[c] *eorum bonorum animum putet esse iudicem, eumque condocefaciat*[d], *vt ea quæ bona, malave videantur, possit contemnere. Nam quæ tibi Epicuri videtur, eadem erit Hieronymi: & Carneadis causa, & hercle omnium reliquorum. quis enim parum est contra mortem, aut dolorem paratus? ordiamur ab eo, si placet, quē mollem, quem voluptarium dicimus. Quid? is tibi* mortémne *videtur, an dolorem timere? qui eum diem, quo moritur, beatam appellat, maximisque doloribus affectus, eos ipsos inuentorum suorum memoria, & recordatione confutat*[e]: *nec hoc sic agit, vt ex tempore quasi effutire videatur. de morte enim ita sentit, vt dissoluto animante, sensum exstinctum putet: quod autem sensu careat, nihil ad nos id iudicet pertinere. Item* de dolore *certa habet, quæ sequatur: quorum magnitudinem breuitate consolatur, longinquitatem leuitate. quid tandem? isti grandiloqui*[f] *contra hæc duo, quæ maximè angunt, meliùs se habēt quàm Epicurus? an ad cetera, quæ mala putātur, nō & Epicurus, & reliqui philosophi satis parati videntur? quis nō* paupertatem *extimescit? neque*[g] *tamen quisquam philosophorum. Hic verò ipse quàm*

paruo

a al. Calliphonis.

b Sic Horat. enatat ex spes. & Eurip. Hippolyto. Plat. 5. de repub. ἐκνεῦσαι.*

c L. quin.

d ita Nonius cap. 2. in Condocefacere. 107 *

e al. compésat. *

f citatur à Nonio cap. 2 grandiloqui 362 *

g L. neque tamen non quisquam philos.

paruo est contentus? nemo de tenui victu plura dixit. etenim quæ res pecuniæ cupiditatem afferunt, vt amori, vt ambitioni, vt quotidianis sumptibus copiæ suppetant: cùm procul ab iis omnibus rebus absit, cur pecuniam magnoperè desideret, vel potiùs curet omnino? an Scythes [a] Anacharsis potuit pro nihilo pecuniam ducere: nostrates philosophi [b] facere non potuerunt? [c] Illius epistola fertur his verbis, Anacharsis Hannoni salutem. Mihi amictus est, Scythicum tegmen: calciamentum, solorum callum: cubile, terra: pulpamentum, [d] fames: lacte, caseo, carne, vescor. Quare vt ad quietũ me licet venias. Munera autem ista, quibus es [e] delectatus, vel ciuibus tuis, vel diis immortalibus dona. Omnes ferè Philosophi omnium disciplinarum, nisi quos à recta ratione natura vitiosa detorsisset, hoc eodem animo esse potuerunt. Socrates, in pompa [f] cùm magna vis auri argentique ferretur, Quam multa non desidero, inquit. Xenocrates, cùm legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attulissent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præsertim, maxima: adduxit [g] legatos ad cenam in Academiam: iis apposuit tantum, quod satis esset, nullo apparatu. Cùm postridie rogarent eum, cui numerari iuberet: Quid? vos hesterna, inquit, cenula non intellexistis, me pecunia non egere? quos cùm tristiores vidisset, XXX. minas accepit, ne aspernari regis liberalitatem videretur. At verò Diogenes liberiùs, vt Cynicus, Alexandro roganti, vt diceret, si quid sibi opus esset. Nunc quidem paullulum, inquit, à sole absis. [h] offecerat videlicet apricanti. Et hic quidem disputare solebat, quanto regem Persarum vita, fortunaq; superaret. sibi nihil deesse: illi satis vmquã fore. se eius voluptates non desiderare, quibus numquam satiari ille posset: suas eum cõsequi

a vide Laërtium lib. 1. in Anacharsi. *

b al. Philosophi non poterunt.

c L. poterũt

d fort. pulmentum.

e v.c. quibus delicatus es, vide ad hũc locũ Victorium 15. Variar. 19. al. legunt, quibus deliciaris, vel quibus deliciatus es, *

f vel in foro. Ita enim refert Laërtius, vbi rerum venalium erat multitudo. *

g q.v.c. abduxit leg. nõ plac.

h verbũ absis abest ab o.v.c. neque id agnoscit L.

nullo modo posse. Vides, credo, vt Epicurus cupiditatum genera diuiserit, non nimis fortasse subtiliter, vtiliter tamen: partim esse naturaleis, & necessarias: partim naturaleis, & non necessarias: partim neutrum: necessarias satiari posse pænè nihilo: diuitias enim naturæ, parabileis esse. Secundum autem genus cupiditatum, nec ad potiendum difficile censet, nec verò ad carendum. Tertias, quòd essent planè inanes, neque[a] *necessitatem modò, sed ne naturam quidem attingerent, funditus eiiciendas putauit. Hoc loco multa ab Epicureis disputantur, hæq́ue voluptates sigillatim*[b] *extenuantur: quarum genera non contemnunt: quærunt tamen copiam. nam & obscœnas voluptates, de quibus multa ab illis haberetur oratio, facileis, communeis, in medio sitas esse dicunt: eásque si natura requirat, non genere, aut loco, aut ordine, sed forma, ætate, figura metiendas putant: ab iisq́ue abstinere minimè esse difficile, si aut valetudo,*[c] *aut officium, aut fama postulet: omninoq́ue genus hoc voluptatum optabile esse, si non obsit: prodesse*[d] *numquam. Totumq́ue hoc de voluptate sic ille præcepit, vt voluptatem ipsam per se, quia voluptas sit, semper optandam, expetendamq́ue putet: eademq́ue ratione dolorem ob id ipsum, quia dolor sit, semper esse fugiendum. itaque hac vsurum compensatione sapientem, vt voluptatem fugiat, si ea maiorem dolorem effectura sit: & dolorē suscipiat maiorem efficientem voluptatē: omniaq́ue iucunda, quamquam sensu corporis iudicentur, ad animū referri tamen. Quocirca corpus gaudere tam diu, dum præsentem sentiret voluptatem: animū & præsentem percipere pariter cum corpore, & prospicere venientem, nec præteritam præterfluere sinere. ita perpetuas, & contextas volup-*

[a] al. neque non necessitatē modò, al. neque modò non necessitatem,*

[b] L. sigillatim ext. q. v. c. singulatim, &c.

[c] v.c. valitudo,

[d] al. prodesse nonnunquam.*

voluptates in sapiente fore semper, cùm exspectationi [a] speratarum [b], perceptarum memoria [c] iungeretur. Atque ijs similia, ad victum etiam transferuntur, extenuantúrque magnificentia, & sumptus epularum, quod paruo cultu natura contenta sit. Etenim quis hoc non videt, desiderijs ista condiri omnia? Darius in fuga, cùm aquam turbidam, & cadaueribus inquinatã bibisset, negauit vnquam se bibisse iucundiùs. Nunquam videlicet sitiens biberat. Nec esuriens Ptolemæus ederat: cui [d] cùm peregrinanti Ægyptum, comitib. non consecutis, cibarius [e] in casa panis datus esset, nihil vsum est illo pane iucundius. Socratem ferunt, cùm vsque [f] ad vesperum contentiùs ambularet, quæsitumq́; esset ex eo: quare id faceret: respondisse, se quo meliùs cenaret, opsonare ambulando famem. Quid? victum Lacedæmoniorum in [g] phiditijs nónne videmus? vbi [h] cùm tyrannus cenauisset Dionysius, negauit se iure [i] illo nigro, quod cenæ caput erat, delectatum. Tum is qui illa coxerat, minimè mirum, inquit: condimenta enim defuerunt. Quæ tandem, inquit ille? Labor in venatu, sudor, cursus ab Eurota, fames, sitis. his enim rebus Lacedæmoniorum epulæ condiuntur. Atque hoc non ex hominum more solùm, sed etiam ex bestijs intelligi potest, quæ, vt quiquid obiectum est, quod modò à natura non sit alienum, eo contentæ non quærunt ampliùs. Ciuitates quædam vniuersæ, more doctæ, parsimonia delectãtur, vt de Lacedæmonijs paullo antè diximus. Persarum à Xenophonte victus exponitur: quos negat ad panẽ adhibere quidquã, præter nasturtium. Quamquam, si quædã etiam suauiora natura desideret, quã multa ex terra, arboribusq́; gignuntur cũ copia fa-

a al. exspectatio.*
b speratæ,*
c al. memoriæ*
d L. cui cùm peregrinanti comitib. non cons. & ita Nonius.
e Cibarius panis, sordidus. Nonius cap. 1. in Cibarium, vbi hunc locum citat Ciceronis, qui ad cibum seruis datur nec delicatus. Isidorus 20. c. 2 Eadem forma vinũ cibarium Nonio d. loco. sic apud eundem homo cibarius pro sordido d. loco. Cibarij panis meminit Cornelius Celsus lib. 2.*
f v. c. ad vesperam.
g al. in philitijs.
h Imò coquum emisse eo nomine dicitur à Plutarcho in Laconicis, & Stobæo c. περὶ φιλοπονίας.
i quod optimum videbatur Spartanis.

a al. præstanti.*

cili, tum ſuauitate præſtantia[a]? adde ſiccitatem, quæ conſequitur hanc continentiã in victu. adde integritatem valetudinis. Confer ſudanteis, ructanteis, refertos epulis, tamquam opimos boues. tum intelliges, qui voluptatem maximè ſequãtur, eos minimè conſequi: iucunditatemq́; victus eſſe in deſiderio, non in ſatietate. Timotheum, clarum hominem Athenis, & principem ciuitatis, ferunt, cùm cenauiſſet apud Platonem, eoq́; conuiuio admodum delectatus eſſet, vidiſſetq́; eum poſtridie, dixiſſe: Veſtræ quidem cenæ non ſolùm in præſentia, ſed etiam poſtero die iucundæ ſunt. *Quid, quòd ne mente quidẽ rectè vti poſſumus, multo cibo, & potione cõpleti? Eſt præclara epiſtola Platonis ad Dionis propinquos: in qua ſcriptũ eſt his ferè verbis:* Quò cùm veniſſem, vita illa beata, quæ ferebatur, plena Italicarum, Syracuſanarumq́. menſarũ, nullo modo mihi placuit, bis in die ſaturum fieri, nec vmquam pernoctare ſolum: ceteraque quæ comitantur huic vitæ, in qua ſapiens nemo efficitur vmquam, moderatus verò multo minùs.

b al. Aſſyriæ*

Quæ enim natura tam mirabiliter temperari poteſt? quo modo igitur iucunda vita poteſt eſſe, à qua abſit prudentia? abſit moderatio? ex quo Sardanapali opulentiſſimi Syriæ[b] regis error agnoſcitur, qui incidi iuſſit in buſto,

Hæc habeo, quæ edi, quæq́; exſaturata libido
Hauſit: at illa iacent multa, & præclara relicta.

Quid aliud, inquit Ariſtoteles, in bouis, non in regis ſepulcro inſcriberes? hæc habere ſe mortuũ dicit: quæ ne viuus quidem diutiùs habebat, quã fruebatur. Cur igitur diuitiæ deſiderentur? aut vbi paupertas beatos eſſe non ſinit? Signis[c] credo, tabulis[d], ludis. Si quis eſt, qui his delectetur, nónne meliùs tenues homines fruũtur quã illi, qui his abundant? eſt enim earum omniũ

c L. In ſignis
d al. tabulis pictis,*

rerum

rerum nostra in vrbe summa in publico copia. Quæ qui priuati habent, nec tamen multa, & rarò vident, cùm in sua rura venerint. Quos tamen pungit aliquid, cùm, illa vnde habeant, recordantur. Dies [a] *deficiet, si velim paupertatis causam defendere. aperta enim res est, & quotidie nos ipsa natura admonet, quàm paucis, quàm paruis rebus egeat, quàm vilibus. Num igitur* ignobilitas, *aut humilitas, aut etiam popularis offensio, sapientem beatum esse prohibebit? vide, ne plus commendatio in vulgus, & hæc, quæ expetitur, gloria, molestiæ habeat, quàm voluptatis. Leuiculus sanè noster Demosthenes, qui illo susurro delectari se dicebat aquam ferentis muliercula, vt mos in Græcia est, insusurrantísque alteri, Hic est ille Demosthenes. Quid hoc leuius? At quantus orator? sed apud alios loqui videlicet didicerat, non multum ipse secum. Intelligendum est igitur, nec gloriam popularem ipsam* [b] *per se expetendũ, nec ignobilitatem extimescendam. Veni Athenas, inquit Democritus: neque me quisquam ibi* [c] *agnouit. Constantem hominem, & grauem, qui glorietur, à gloria se abfuisse* [d]. *An tibicines, ijque, qui fidibus vtuntur, suo, non multitudinis arbitrio, cantus, numerósque moderantur, vir sapiens, multo arte maiore præditus, non quid verissimum sit, sed quid velit vulgus, exquiret? an quidquam stultius, quàm, quos singulos, sicut operarios, barbarósque contemnas* [e], *eos aliquid putare esse vniuersos? ille verò nostras ambitiones, leuitatésque contemnet* [f] *honorésq; populi, etiam vltrò delatos, repudiabit: nos autem eos nescimus, antequàm pœnitere cœpit, contemnere* [g]. *Est apud Heraclitum physicum de principe Ephesiorũ Hermodoro. vniuersos ait Ephesios esse morte multandos, quòd, cùm*

a fort. Dies me dificiet,

b fort. Ipsam per se esse expetẽdam,

c ibi àbest ab o.v.c. nec agnóscit. L. neque etiam exstat apud Laertium, in Democrito.*

d L. afuisse. & ita duo v c

e v.c. contempnas, mendosè.

f v.c. cotempnet, mendosè.

g v. c. contẽpnere mẽdosè.

ciuitate expellerent Hermodorum, ita locuti sunt, Nemo de nobis vnus excellat: sed, si quis exstiterit, alio in loco, & apud alios sit. An hoc non ita fit omni in populo? nónne omnem exsuperantiam virtutis oderunt? quid? Aristides (mâlo enim Græcorum, quàm nostra proferre) nónne ob eam causam expulsus est patria, quòd præter modum iustus esset? Quantis igitur molestijs vacant, qui nihil omnino cum populo contrahunt? Quid est enim dulcius otio literato? ijs dico litteris, quibus infinitatem rerum atque naturæ, & in hoc ipso mundo cælum, terras, maria cognoscimus. Contemto igitur honore, contemta etiam pecunia, quid relinquitur, quod extimescendum sit? exsilium [a] *credo: quod in maximis malis ducitur. Id si propter alienam, & offensam populi voluntatem malum est: quam sit ea contemnenda, paullo antè dictum est. Sin abesse à patria miserum est: plenæ miserorum prouinciæ sunt: ex quibus admodum pauci in patriam reuertuntur. At multantur bonis exsules. Quid tum? parúmne multa de toleranda paupertate dicuntur? iam verò exsilium* [b]*, si rerum naturam, non ignominiam nominis quærimus, quantum demum à perpetua peregrinatione differt? in qua ætates suas philosophi nobilissimi consumserunt, Xenocrates, Crantor, Arcesilas, Lacydes, Aristoteles, Theophrastus, Zeno, Cleanthes, Chrysippus, Antipater, Carneades, Panætius, Clitomachus, Philo, Antiochus, Posidonius, innumerabiles alij: qui semel egressi, numquam domum reuertêre. At enim* [c] *non sine ignominia afficere* [d] *poterit sapientem. de sapiente enim est hæc omnis oratio, cui iure id accidere non possit. nam iure exsulantem consolari non oportet. Postremò ad omneis casus facillima ratio est eorum, qui ad voluptatẽ ea*

a al. exsiliũ.

b al. exsiliũ,

c L. At enim non erit sine ignominia. Ignominia afficere poterit sapiẽtem? de sapiente enim, & c. ita Manutius.*

d al. attingere *

ea referunt, quæ sequuntur in vita: vt quocumque hæc loco suppeditent, ibi beatè queant viuere. Itaq; ad omnem rationem Teucri vox accommodari potest,

Patria est, vbicumque est bene.

Socrates quidem cùm rogaretur, cuiatem[a] se esse diceret, Mundanum, inquit. totius enim mundi se incolam, & ciuem arbitrabatur. Quid T. Albutius[b]? nónne animo æquissimo Athenis exsul philosophabatur? cui tamen illud ipsum non accidisset, si in repub. quiescens, Epicuri legibus paruisset. Qui enim beatior Epicurus, quòd in patria viuebat, quàm[c] Metrodorus, quòd Athenis? aut[d] Plato Xenocratem vincebat, aut Polemo Arcesilam, quo esset beatior? Quanti verò ista ciuitas æstimanda est, ex qua boni, sapientesq; pelluntur? Demaratus[e] quidem Tarquinij, regis nostri, pater, tyrannum Cypsellum[f] quòd ferrè non poterat, fugit Tarquinos Corintho, & ibi suas fortunas constituit, ac liberos procreauit. Num stultè anteposuit exsilij libertatẽ domesticæ seruituti? Iam verò motus animi, sollicitudines, ægritudinesq; obliuione leniuntur, traductis animis ad voluptatẽ. Non sine causa igitur Epicurus ausus est dicere, semper in plurib. bonis esse sapientem, quia semper sit in voluptatibus. Ex quo effici putat ille, quod quærimus, vt sapiens semper beatus sit. Etiámne, si sensibus carebit oculorum[g], si aurium? Etiam nam ista ipsa contemnit. Primùm enim, horribilis ista cæcitas quib. tandem caret voluptatibus? cùm quidam etiam disputẽt, ceteras voluptates in ipsis habitare sensibus: quæ autẽ adspectu percipiantur, ea non versari in oculorum vlla iucunditate: vt ea, quæ gustemus, olfaciamus[h], tractemus, audiamus, in ea ipsa, vbi sentimus, parte versentur, in oculis tale nihil fit. animus

a citatur à Nonio cap. 2 in Cuias. 187.*

b al. Albucius?

c v.c. quàm quòd Athenis, Metrodorus?

d fort. An Plato Xenocratem vincebat, aut Pol.

e vide Liuium 1 l. 2 § 2. ff. de origine iuris*

f vide Herodotum 5.*

g DE CAECITATE ET CAECIS.*

h q.v.c. olefaciamus.

accipit quæ videmus. Animo autem multis modis, varijsq́; delectari licet, etiam si nõ adhibeatur adspectus. Loquor autem de docto homine, & erudito, cui viuere est,[a] cogitare. sapientis enim cogitatio[b] non fermè ad inuestigandum adhibet oculos aduocatos. etenim si nox non adimit vitam beatam, cur dies nocti similis adimat? nam illud Antipatri Cyrenaici est quidem paullo obscænius, sed non absurda sententia est: cuius cæcitatem cùm mulierculæ lamentarentur, Quid agitis? inquit: an vobis nulla videtur voluptas esse nocturna? Appium quidem veterem illum, qui cæcus annos multos fuit, & ex magistratib. & ex reb. gestis intelligimus, in illo suo casu, nec priuato nec publico muneri defuisse. C. autem Drusi domum cõpleri consultoribus solitam accepimus: cùm quorum res esset, sua ipsi non videbant, cæcum adhibebant ducem. Pueris nobis, Cn. Aufidius prætorius & in senatu sententiam dicebat, nec amicis deliberantibus deerat, & Græcam scribebat historiam, & videbat[c] in literis. Diodorus[d] Stoicus, cæcus multos annos nostræ[e] domi vixit. Is verò, quod credibile vix esset, cùm in philosophia multo etiam magis assiduè, quàm antea, versaretur, & cùm fidibus Pythagoreorum more vteretur, cumq́; ei libri nocteis, & dies legerentur, quibus in studijs oculis non egebat: tamen, quod sine oculis fieri posse vix videtur, geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens discentib. vnde, quò, quãq́;[f] lineam scriberent. Asclepiadem ferunt, non ignobilem, Eretricum[g] philosophum, cùm[h] quidam quæreret, quid ei cæcitas attulisset, respondisse, Vt puero vno esset comitatior. Vt enim vel summa paupertas tolerabilis sit si[i] liceat[k], quod[l] quibusdam Græcis quotidie: sic cæcitas ferri facilè possit, si non desint subsidia vale-

a νοεῖν.
b q. v. c. cognitio
c forte vincebat *
d L. Diodorus
e v. c. domi nostræ vixit. & ita L.
f v. c. quam lineam scr. & ita L.
g L. Eretria cum fort. Eretrium
h fort. Cum quidã ex eo quær.
i id est si liceat, πτωχίζειν, id est, stipem cogere *
k al. libeat, *
l προσαιτεῖν

valetudinū[a] *Democritus luminib. amissis, alba scilicet & atra discernere nō poterat: at verò bona, mala: æqua, iniqua: honesta, turpia: vtilia, inutilia: magna, parua poterat: & sine varietate colorum licebat viuere beatè, sine notione rerum nō licebat. Atq; hic vir impediri animi etiam aciem, adspectu oculorum arbitrabatur: &, cùm alij sæpe, quod*[b] *esset ante pedes nō viderent, ille*[c] *infinitatem omnem peregrinabatur, vt nulla in extremitate consisteret. Traditum est etiam, Homerum cæcum fuisse. At eius picturam, non poesim, videmus: Quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ*[d] *species formæ. quæ pugna, quæ acies, quod remigiū, qui motus hominum, qui ferarum, non ita expictus est, vt, quæ ipse non viderit, nos vt videremus, effecerit? quid ergo aut Homero ad delectationem animi, ac voluptatem, aut cuiquam docto defuisse vnquam arbitramur? aut, ni ita se res haberet, Anaxagoras, aut hic ipse Democritus*[e]*, agros, & patrimonia sua reliquissent: huic discendi, quærendique diuinæ delectationi toto se animo dedidissent*[f]*? Itaque augurem Tiresiam, quem sapientem fingunt poetæ, numquam inducunt deplorantem cæcitatem suam: at verò Polyphemum Homerus cùm immanem, ferumque finxisset, cum ariete etiam colloquentem facit, eiusque laudare fortunas, quòd, quà vellet, ingredi posset, & quæ vellet, attingere. Rectè*[g] *hic quidem. nihilo enim erat ipse Cyclops, quàm aries ille, prudentior. In* surditate[h] *verò quidnam est mali? erat surdaster M. Crassus: sed*[i] *aliud molestius, quòd malè audiebat, etiam si, vt mihi videbatur, iniuria. Epicurei nostri Græcè fari nesciunt, nec Græci*[k] *Latinè. ergo hi in illorum, & illi in horum sermone surdi: omnesq;*[l] *id nos in iis linguis, quas non*

a v.c. ad letudinem.

b alludit ad versum qui exstat 2 de diuinat.*

c L. ille in infinitatem

d q.v.c. quæ species formaq. pugnæ, quæ acies,

e vide 5. de finibus, vbi dixi.*

f L. dedissēt

g q.v.c. Et rectè quidem & ita L.

h DE SVRDITATE.*

i al. sed illud mol.

k Faern. Opici vt sint populi Campaniæ, de quibus Strabo.

l L. omnesq; itidem nos

intelligimus, quæ ſunt innumerabiles, ſurdi profectò ſumus. At vocem citharœdi non audiunt: ne ſtridorem quidem ſerræ tum, cùm acuitur: aut grũnitum[a]*, cùm iugulatur ſus: nec, cùm quieſcere volunt, fremitum murantis maris. Et, ſi cantus eos fortè delectant, primùm cogitare debẽt, antequam hi ſint inuenti, multos beatè vixiſſe ſapienteis. deinde multo maiorem percipi poſſe legendis his, quàm audiendis, voluptatẽ. Tum, vt paullo antè cæcos ad aurium traducebamus voluptatem, ſic licét ſurdos ad oculorum. etenim qui ſecum loqui poterit, ſermonem alterius non requiret. Congerantur in vnum omnia, vt idem oculis, & auribus captus ſit: prematur etiam doloribus acerrimis corporis: qui primùm per ſe ipſi plerumq; conficiunt hominem: ſin*[b] *fortè longinquitate producti, vehementiùs tamen torquent, quàm vt cauſa ſit, cur ferantur: quid eſt tandem, dij boni, quod laboremus? portus enim præſto eſt, quoniam*[c] *mors ibidem eſt, æternum nihil ſentienti receptaculum. Theodorus*[d] *Lyſimacho mortem minitanti: Magnum verò, inquit, effeciſti, ſi cantharidis vim conſecutus es. Paulus Perſæ deprecanti, ne in triumpho duceretur, In tua id, inquit, poteſtate eſt. Multa primo die, cùm de ipſa morte quæreremus nõ pauca etiã poſtero, cùm ageretur de dolore, ſunt dicta de morte: quæ qui recordetur, haud ſanè periculum eſt, ne non mortem aut optandam, aut certè non timendam putet. Mihi quidem inuita, ſeruanda videtur illa lex: quæ in Græcorũ cõuiuiis obtinetur.*
[e] Aut bibat, inquit, aut abeat. *Et rectè. Aut enim fruatur aliquis pariter cũ aliis voluptate potãdi: aut, ne ſobrius in*[f] *violẽtiã vinolẽtorũ incidat, antè diſcedat: ſic iniurias fortunæ, quas ferre nequeas, defugiendo relinquas. Hæc eadem, quæ Epicurus, totidẽ verbis dicit*

a citatur à Nonio cap. 2 in Grunnire.*

b ſcr. dein. ſin. fortè long.

c Mors æternum nihil ſentienti receptaculũ*

d adde quædam ſimilia ex 1. Tuſculana.

e ἢ πῖθι, ἢ ἄπιθι.

f q.v.c. in olentiorũ ulcorũ ind. non pl.

dicit[a] *& Hieronymus. Quòd*[b] *ſi ÿs*[c] *philoſophis, quorum ea ſententia eſt, vt virtus per ſe ipſa nihil valeat: omne quod honeſtum nos, & laudabile eſſe dicimus*[d], *illi cauſſum quiddam & inanis vocis ſono decoratum eſſe dicant*[e]*: &*[f] *tamen ſemper beatum eſſe cenſent ſapientem: quid tãdem à Socrate, & Platone, perfectiſq́ philoſophis faciendum putes*[g]*? quorum alÿ tantam præſtantiam in bonis animi eſſe dicunt, vt ab his corporis, & externa obſcurentur. Alÿ autem hæc ne bona quidem ducunt, in animo reponũt omnia. Quorum controuerſiam ſolebat, tamquam honorarius arbiter, iudicare*[h] *Carneades. nam cùm quæcumque bona Peripateticis, eadem Stoicis commoda viderentur: neque tamen Peripatetici plus tribuerent diuitÿs, bonæ valetudini ceteriſq́ rebus generis eiuſdem, quàm Stoici: cùm ea, re, non verbis ponderarentur: cauſam eſſe diſſidendi negabat. Quare hunc locum ceterarum diſciplinarum philoſophi quemadmodum obtinere poſſint, ipſi viderint. Mihi tamẽ gratũ eſt, quòd de ſapientium perpetua bene viuendi facultate dignum quiddam philoſophorum voce profitentur. Sed quoniam manè eſt eundum, has quinque dierum diſputationes memoria comprehendamus. Equidem me etiam conſcripturum arbitror. vbi enim melius vti poſſumus hoc, cuiuſmodi eſt, otio? ad Brutumq́ noſtrum hos libros alteros quinque mittemus. à quo non modò impulſi ſumus ad philoſophicas*[i] *ſcriptiones, verùm etiam laceſſiti. In quo quàntum ceteris profuturi ſimus, non facilè dixerimus: noſtris quidem acerbiſſimis doloribus, varÿſq́ & vndique circumfuſis moleſtiis alia nulla potuit inueniri leuatio.*

FINIS.

a al. dicit Hieronymus
b L. Quòd ſi ij Philoſophi,
c al. ij Philoſophi *,
d q. v. c. dicamus,
e al. dicant: attamẽ ſemper *
f delenda videtur copulatio &.
g q. v. c. videsſ
h fort. dijudicare.
i al. Philoſophas. ſic Plato φιλόσοφον φύσιν. ſed Nonius ca. 2. in Laceſſere. 501. legit Philoſophiæ ſcriptionẽ, *

Quam quisque norit artem

Richard Miller
his booke
[illegible]
Bowyer 1651

